

HYVINVOINTIYHTEISKUNTA 2030



HYVINVOINTIYHTEISKUNTA 2030

Leena Ilmola
John Casti

Kannen kuva ja julkaisun piirroskuvitukset: Tiina Poutanen

Takakannen kuva: osa teoksesta Tulevaisuus, Väinö Aaltonen (1932),
eduskunnan taidekokoelma. Kuvaaja: Vesa Lindqvist.

Tulevaisuusvaliokunta

00102 Eduskunta

www.eduskunta.fi/tuv

Helsinki 2014

ISBN 978-951-53-3542-5 (nid.)

ISBN 978-951-53-3543-2 (PDF)

Sisällys

Prologi/alkusanat	3
Lukijalle.....	5
Lyhyesti: arvovalinnat ratkaisevat	6
Johtopäätökset ja suositukset	9
1. Hyvinvoinnin haasteet – mikä pommi?.....	11
1.1. Väestörakenteen muutos nostaa hyvinvointikustannuksia	11
1.2. Taloudellisen kasvun hidastuminen.....	14
1.3. Julkisten palvelujen tuottavuus kasvaa hitaasti.....	15
1.4. Hyvinvointiyhteiskunta tuottaakin pahoinvointia?	17
1.5. Hyvinvointi – mikä rooli kilpailukyvyn rakentamisessa?	18
2. Neljä erilaista tulevaisuutta	20
2.1. Tavoitteet	20
2.2. Johdanto tulevaisuustarinoihin.....	22
2.2. Markkinoiden maailma	24
2.2.1. Ajovoimat.....	24
2.2.2. Tulevaisuuskuvarina	26
2.2.3. Vaikutukset valtion budjettiin	27
2.2.4. Mitä tapahtuu perheille?	29
2.3. Suuri suomalainen yhteiskunta.....	30
2.3.1. Kehityksen ajovoimat.....	30
2.3.2. Tulevaisuuskuvarina	32
2.3.3. Vaikutukset valtion budjettiin	33
2.3.4. Mitä tapahtuu perheille?	36
2.4. Globaalit kiinnitykset.....	37
2.4.1. Ajovoimat.....	37
2.4.2. Tulevaisuuskuvarina	38

2.4.3. Vaikutukset valtion budjettiin.....	40
2.4.5. Mitä tapahtuu perheille?.....	42
2.5. Säällistä elämää.....	44
2.5.1. Ajovoimat.....	44
2.5.2. Tulevaisuuskuvarina	45
2.5.3. Julkisen sektorin valinnat ja vaikutukset	47
2.5.4. Mitä tapahtuu perheille	50
3. Yhteenvedo ja johtopäätökset.....	52
3.1. Voittajat ja häviäjät	52
3.2. Ydinkysymykset	53
3.2.1. Menorakenteen muutos.....	54
3.2.1.1. Hoiva- vai palkkatyö?.....	54
3.2.1.2. Mikrotason aktivointi	55
3.2.2. Päätösten ajoitus.....	55
3.2.2.1. Julkisen sektorin kustannusleikkausten ajoitus	56
3.2.2.2. Teknologiainvestointien ajoitus	56
3.2.3. Sitoutuminen	57
3.2.3.1. Tuloverorahoituksen ongelmat.....	57
3.2.3.2. Luottamusyhteiskunta resurssina	58
3.3. Suositukset.....	59
3.3.1. Hyvinvointiyhteiskunnan murrokseen valmistautuminen.....	60
3.3.2. Tutkimustarve.....	61
3.3.3. Kansalaiskeskustelun käynnistäminen	62
LIITE I: Työryhmät	63
LIITE 2: Esimerkkiperheet	64
LIITE 3: Tutkimusasetelma ja käytetyt menetelmät	68
LIITE 4: Muistio.....	80
LIITE 5: Systemikartat	85

Prologi/alkusanat

Tämä raportti esittelee tutkija Leena Ilmolan johtaman kansainvälisen tutkijaryhmän tutkimustulokset: neljä skenaariota hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta. Yhteistä skenaarioille on se, että niissä kaikissa on jouduttu luopumaan jostakin hyvinvointiyhteiskunnan kulmakivestä.

Suomea ja muita pohjoismaisia *hyvinvointivaltioita* rakennettaessa valtiolle ja kunnille annettiin keskeinen vastuu kansalaisten hyvinvoinnista huolehtimisessa. Suomalaista hyvinvointivaltiota on sittemmin täydennetty jakamalla vastuuta myös vapaaehtoisten yksilöiden, hyväntekeväisyysjärjestöjen ja yritysten kesken. Julkisten palvelujen rahoitusongelmien sekä kansalaisyhteiskunnan vahvistumisen myötä on ryhdytty puhumaan myös yleisemmin *hyvinvointiyhteiskunnasta*. Tällä korostetaan sitä, että kolmannella sektorilla ja myös yrityksillä on yhä suurempi tehtävä hyvinvoinnin tuottamisessa julkisen talouden ongelmien edessä.

Hyvinvointiyhteiskunta on osoittautunut monilla kansainvälisilläkin mittareilla mitattuna erinomaiseksi toimintamalliksi. Kuitenkin nyt Suomen valtio ja kunnat elävät vaikeita aikoja. Suomen julkinen talous on ollut monta vuotta peräkkäin alijäämäinen. Valtio ja kunnat ovat velkaantuneet nopeaa vauhtia. Suomen julkisen talouden kestävyysvaje uhkaa nousta viiteen prosenttiin BKT:sta (eli 10 miljardiin euroon vuodessa) vuoteen 2015 mennessä, kun valtion tulot ja menot eivät kohtaa. Hyvinvointivaltioilla ei ole enää varaa nykyisen palvelutason ylläpitämiseen, palvelujen saanti vaikeutuu, kynnyks nousee ja laatu laskee. Helppoja vuosia tai helppoja poliittisia ratkaisuja ei ole varmasti edessä - ei nyt eikä lähitulevaisuudessa.

Hyvinvointivaltion ylläpitäminen edellyttää työtä ja kestävä kasvua. 1990 -luvun alun laman, 2000 -luvun vaihteen ICT-kuplan ja vuonna 2008 puhjenneen globaalin finanssikriisin seurauksena koko läntisen maailman taloutta on koeteltu raskaasti. Samaan aikaa globalisaatio ja maailman moninapaistuminen ovat siirtäneet työtä ja investointeja Aasian, Afrikan ja Etelä-Amerikan siirtymätalouksiin. Talouskriisien ja tuotantorakenteen muutosten seurauksena myös suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on ajautunut tilanteeseen, jossa valtion tulot ja menot eivät kohtaa.

Tulevaisuudessa lisähaasteita tuovat muun muassa väestörakenteen muutos, joka väistämättä nostaa hyvinvointikustannuksia sekä mahdollisesti myös talouskasvun pitkäaikainen hidastuminen, joka murentaa julkista rahoituspohjaa. Ongelmana on myös julkisten palvelujen tuotannon tehokkuuden hidas kasvu.

Taloustilanteen ollessa heikko suomalaisilla on oltava kyky ja halu voimaantua myös henkisesti. Suomalaisten on löydettävä uudelleen sodan jälkeisen jälleenrakentamisen ajalta tuttu *yhteishenki*. Tulevaisuuden Suomessa hyvinvointiyhteiskunnan kansalaiset ottavat enemmän vastuuta sekä itsestään että lähimmäisistään. Nykyinen hyvinvointiyhteiskunta on korostanut yksilöiden oikeuksia. Tule-

vaisuudessa tarvitsemme myös yhteisöllisyyttä. Oikeuksia ei voi olla ilman velvollisuuksia. Tarvitaan keskustelua arvoista ja siitä, mitä on hyvinvointi ja pahoinvointi nykyajan Suomessa. Hyvinvointivaltion ylläpitämiseksi ei riitä vain nykyisten palvelujen turvaaminen, vaan tavoitteena ovat uudet, entistäkin paremmat palvelut. Sukupolvien tarpeet muuttuvat ja hyvinvointivaltion on muututtava sen muutoksen mukana.

Tutkija Leena Ilmolan ja kansainvälisen tutkimusryhmän Hyvinvointiyhteiskunta 2030 raportin tulevaisuuskuviissa on käytetty erilaisia arvolähtökohtia. Erilaisten arvojen perusteella tehdyt päätökset ovat johtaneet erilaisiin yhteiskunnan ydinongelmiin. Kasvavien kulujen vuoksi heikoimpaan asemaan ovat vaarassa ajautua eläkeläiset, lapsiperheet ja yksinhuoltajat. Keskiluokka kärsii töiden vähyydestä. Ihmiset tekevät pidempään töitä, koska eläke ei muuten riitä. Myös nuoret eriarvoistuvat koulutuksen suhteen – varsinkin, jos Suomessa otetaan käyttöön luku-kausimaksut. Julkista sektoria joudutaan supistamaan, rakenteita muuttamaan ja hallintoa vähentämään, jolloin yksityisen sektorin rooli kasvaa nykyisestä. Vastaavasti valtion rooli muuttuu ratkaisevasti, ja sen tehtäväksi muodostuu joko kulutuksen ylläpitäminen tai vastuun kantaminen erilaisista kehitysriskeistä. Näin siis raportin tulevaisuuskuviissa, joissa pohditaan erilaisten arvopäätösten seurauksia.

Merkittävänä signaalina selvityksessä nousee esille ikääntyneiden kasvava syrjäytymisriski. Toinen yhtä vahva signaali on keskiluokan polarisoituminen: perheen sairaudet, työttömyys, yksinhuoltajuus yms. arkiset huolet vaikuttavat yhä enemmän myös lasten ja nuorten mahdollisuuksiin – sekä syrjäytymiseen ikääntymisen myötä. Hyvinvointiyhteiskunta 2030 selvityksen perusteella paras vaihtoehto näyttäisi olevan vahvasti kolmannelle sektorille ja yrityksille ulkoistettu Big Society -skenaario niin, että taustalla olisi kuitenkin hyvinvointivaltio eriarvoistumista ja syrjäytymistä vähentämässä. Suurin riski nykyisessä järjestelmässä on kouluttamattomien ja köyhien ikääntyneiden ja nuorten syrjäytyminen. Kansalaisyhteiskunnan ja talouselämän pyörittämä Big Society huolehtii varakkaista ja keskiluokasta, jolloin julkishallinnon resurssit riittävät syrjäytymisen ehkäisyyn.

Euroopan unionin komission tekemän Lissabonin strategian (2000–2010) seurantaraporttien (kansallisten uudistussuunnitelmien yhteenvetojen) mukaan Suomessa on kyetty toteuttamaan lukuisia uudistuksia varsin hyvällä menestyksellä. Seurantatiedoissa pienet hyvinvointivaltioidet olivat alttiimpia uudistuksille ja leikkauksille kuin suuret EU-maat. Myös tulevaisuudessa Suomen uudistaminen on hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämisen kannalta välttämätöntä.

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan Kestääkö hyvinvointiyhteiskunta -jaosto

Olli Immonen, puheenjohtaja (ps)

Jaana Pelkonen, varapuheenjohtaja (kok)

Markus Mustajärvi, jäsen (vr)

Leena Rauhala, jäsen (kd)

Lukijalle

Hyvinvointivaltio 2030 -tulevaisuustarkastelulla on kaksi tehtävää. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan hyvinvointijaoston kanssa pidetyssä käynnistystapaamisessa toivottiin raportilta erityisesti kuvausta erilaisista vaihtoehdoista ja niiden toteuttamisen keinoista. Tiivistetysti meiltä toivottiin kuvausta ”hyvinvointiyhteiskunnan vaihtoehdoista, jos niitä lähdetäisiin kehittämään puhtaalta pöydältä”. Koska rahoituspohjan romahtamisesta on keskusteltu laajasti, tähdellinen lisäkysymys on ”Mistä ei ainakaan kannata luopua?”.

Poliittisten päättäjien – ja heidät valinneen kansan – on valittava lähivuosina ne periaatteet, joiden mukaan uutta hyvinvointivaltiota rakennetaan. Tutkimusryhmän mielestä huonoin vaihtoehto on se, jossa ajaudutaan väistämättömiin osaratkaisuihin. Siksi toivomme, että tämä raportti käynnistäisi keskustelua – myös arvopohjaista – erilaisista periaatteellisista ratkaisumalleista. Keskustelun herättämiseksi raportin tulevaisuuskuvat on esitetty karrikatyyreinä, ja vaikka ne ovat omista lähtökohdistaan loogisia, ne eivät missään olosuhteissa voi edustaa mahdollista tai ”ihanneyhteiskuntaa”.

Lopulta kysymys on ihmisestä, jokaisesta meistä. Olemme rakentaneet raporttiin mukaan joukon tarinoita tavallisista perheistä. Toivomme, että ne auttavat puhumaan asioista niiden oikeilla nimillä ja varmistavat sen, että kansalaiset voivat osallistua keskusteluun, joka muuten on vaarassa jäädä asiantuntijoiden keskinäiseksi käsittepyöritykseksi.

Raporttiin varatut resurssit eivät ole antaneet työryhmälle mahdollisuutta täysimittaisen tutkimuksen tekemiseen. Tämän raportin toisena tehtävänä työryhmä pitääkin tärkeiden uudenlaisten tutkimuskysymysten tunnistamista. Tutkimuskysymykset on listattu raportin lopussa suositussuudessa.

Vielä viimeinen huomio. Pyydämme lukijaa muistamaan, että tässä raportissa on lähtökohdana tilanne, jossa talouskasvu tyrehtyy. Esitetyt tulevaisuuskuvat ovat siten kokonaissävyltään tummia. Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus voi olla huomattavasti valoisampi – jos toimeen ryhdytään riittävän ajoissa!

Kaikkien työhön osallistuneiden puolesta¹

Leena Ilmola ja John Casti

¹ Työryhmät esitelty liitteessä 1.

Lyhyesti: arvovalinnat ratkaisevat

Tämän tutkimusraportin tavoitteena on ennakoida hyvinvointivaltion tulevaisuutta tilanteessa, jossa talouskasvu Suomessa ja muissa länsimaissa hidastuu. Sairastumme ”Japanin tautiin”²; talous pysähtyy paikoilleen vuosikymmeniksi. Hyvinvointivaltion rahoitus ei tässä tilanteessa onnistu entisillä keinoilla, vaan ratkaisut joudutaan miettimään kokonaan uudelleen. Tämän raportin ydinkysymys on *mitä pitäisi tehdä, jotta suomalaisten hyvinvointi lisääntyisi* – tai vähintään pysyisi nykyisellä tasolla, tässäkin tilanteessa?

Yhtä oikeaa ratkaisua raportin tulevaisuuskuvat eivät anna. Jokaisessa päätöstilanteessa tehdään valinta, joka perustuu siihen, minkä koemme tärkeimmäksi. Alla esiteltävät tulevaisuuskuvat perustuvat asiantuntijoiden valitsemien globaalien ajovoimien vaikutusten ennakointiin, mutta kaikki tulevaisuuskuvaan johtaneet ratkaisut ovat lopulta periaatteessa arvovalintoja. Tässä raportissa jokainen tulevaisuus perustuu erilaiseen arvovalintaan.

Millaista elämästä sitten tulee? Olemme kuvitelleet joukon esimerkkiperheitä ja esitämme tulevaisuuskuvienv vaikutukset näiden perheiden kautta. Lisäksi on karkealla tasolla mietitty sitä, mitä ratkaisumallit merkitsevät valtion budjetille.



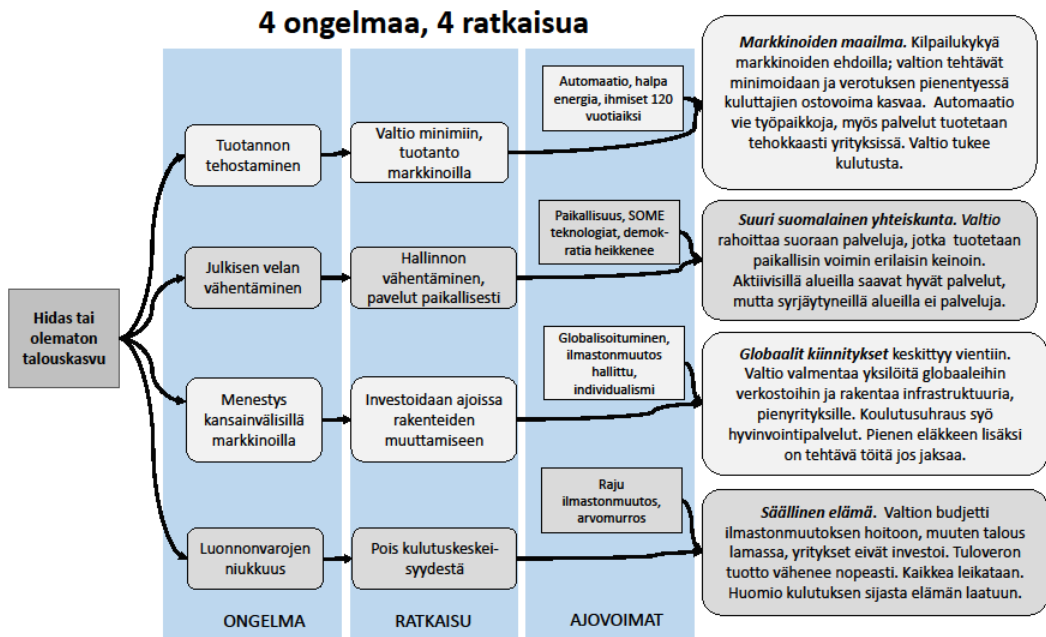
Kuva 1: Esimerkkiperheet. Kuvaukset liitteessä 2.

² Japanin talouskasvu oli vuosina 1990–2010 keskimäärin prosentin vuodessa. J. Kiander 2010 Sitran selvityksiä 10

Poliittisten, taloudellisten, teknologisten, sosiaalisten ja ympäristön kehityksen ajovoimien pohjalta laadittiin seitsemän skenaariota, joista neljä valittiin tarkempaan analyysiin.

1. **Markkinoiden maailma** lisää kansantalouden kilpailukykyä lamatilanteessa markkinoiden ehdoilla; valtion tehtävät minimoidaan (budjetti pienenee 40 %). Verotuksen pienentyessä kuluttajien ostovoima kasvaa. Pitkälle edennyt automaatio vie työpaikkoja, hyvinvointipalvelutkin tuotetaan tehokkaasti yksityisissä yrityksissä automaation avulla. Tässä maailmassa pärjäävät parhaiten ne, joilla on pääomatuloja (automatisoitu tuotanto on tuottavaa) ja joilla on varaa vakuutuksiin. Yllättävän hyvin menee myös niillä, joilla vuoden 2013 maailmassa meni heikoimmin, koska valtio maksaa vähävaraisimmille markkinoiden toiminnan takaamiseksi kansalaispalkkaa. Väliinputoajia ovat keskiluokkaan kuuluvat; entiset asiantuntijatehtävissä olleet. Heillä työt vähenevät ja palkka pienenee.
2. **Suuri suomalainen yhteiskunta** pyrkii saamaan julkisen sektorin velkaantumisen kuriin rahoittamalla suoraan kuntia, joissa paikallisesti päätetään palvelutuotannosta. Palvelut tuotetaan paikallisin voimin, mukana pienyritykset ja järjestöt, hyvinkin vaihtelevin keinoin. Tuolloin jopa yli 120-vuotiaiksi elävät suomalaiset saavatkin paikkakunnasta riippuen hyvin erilaisia palveluja. Valtion hallinto kevenee (budjetti on 20 % nykyistä pienempi). Aktiiviset kunnat saavat hyvät palvelut, mutta velkaiset, syrjäytyneiden kansoittamat alueet jäävät ilman palveluja. Tässä maailmassa parhaiten pärjäävät ne, joilla on paljon sosiaalista pääomaa ja energiaa aktivoitua mukaan paikalliseen toimintaan. Lamasuomessa työttömäksi jäänyt urasuuntautunut (virkamies) keskiluokka, jolla ei verkostoja ole, jää ostopalvelujen varaan. Syrjäytyneillä ei ole mitään mahdollisuuksia.
3. **Globaalit kiinnitykset** ovat tässä tulevaisuudessa keino, jolla pyritään turvaamaan edes kohtalainen taloustilanne tulevaisuudessa. Valtion tärkein tehtävä on valmentaa yksilöitä, jotka pystyvät toimimaan globaaleissa verkostoissa. Lisäksi valtion resurssien avulla rakennetaan infrastruktuuria, jonka avulla pienyritykset liittyvät maailman arvoverkkoihin. Valtion budjetti on vain viidenneksen pienempi kuin vuonna 2013, mutta koulutusuhraus on lamasuomessa melkoinen, hyvinvointipalvelut ovat olemattomia. Eläkkeet pienenevät, joten töitä tehdään niin kauan kuin jaksetaan. Voittajia tässä maailmassa ovat koulutetut, kansainvälisissä tehtävissä toimivat ja nuori sukupolvi. Muilla on vaikeaa. Parhaiten selviävät ne, joilla on sosiaalinen turvaverkosto tai perhe tukena.

4. **Säällinen elämä** on ratkaisu yllättävän rajuun ilmastonmuutokseen. Valtion resurssit menevät ilmastonmuutoksen vaatimiin infrastruktuurihankkeisiin, mikä lisää jonkin verran työvoiman kysyntää. Länsimainen lama on kutistanut talouskasvun olemattomiin. Suomalaisetkaan yritykset eivät enää investoi Suomeen. Valtion budjetti kutistuu noin 10 miljardilla, johtuen lähinnä siitä, että tuloveron tuotto vähenee nopeasti. Kaikki mistä voidaan leikata, myös leikataan. Tässä tilanteessa uudet, kestävän kehityksen arvot saavat ihmiset luopumaan talouskasvusta ja suuntaamaan huomion kulutuksen sijasta elämän laatuun. Parhaiten pärjäävät ne suomalaiset, jotka ovat käsistään käteviä ja joilla on sosiaalista pääomaa. Häviöjä on keskiluokka, jonka käytettävissä olevat tulot pienevät rajusti, mutta onhan perheelle enemmän aikaa...



Kuva 2: Tulevaisuuskuvioiden elementit.

Johtopäätökset ja suositukset

Hyvinvointiyhteiskunnan murrokseen valmistautuminen edellyttää tässä raportissa esiteltyjen tulevaisuuskuvien perusteella toimenpiteitä, jotka tulisi käynnistää jo nyt:

- I. **Hyväksytään alueellinen erilaisuus**, muttei tuloryhmien välistä eriarvoisuutta. Eriaisuus ei tarkoita automaattisesti sitä, että joku on parempaa tai huonompaa, vaan sitä, että asiat tehdään eritavoin.
- II. **Tuloveropohjaisen rahoituksen lisäksi muita tulolähteitä.** Uudet talouden rakenteet eivät suosi tuloverotusta. Valtion tulisi tuloveron sijaan löytää uusia tulolähteitä, kuten erilaiset hyvinvointiyhteiskunnan tuloksiin liittyvät maksut ulkomaalaisille.
- III. **Työn käsite ja työlainsäädäntö uudistettava.** Palkkatyön, työajan ja muun tekemisen raja hämärtyy. Tulisi ottaa huomioon koko elinkaaren aikainen yhteiskunnan hyväksi tehty työ; lapsesta eläkeläiseen voimiansa ja kykyjensä mukaan. Työ voi koostua monesta ja olla esimerkiksi yhdistelmä palkkatyöstä ja yrittämisestä. Nyt monet etuudet perustuvat palkkatuloihin, mikä rajoittaa uusien työmuotojen kehittymistä.
- IV. **Houkutteleva maa – verotuksen ansiosta.** Veronmaksajista käydään tulevaisuudessa kilpailua. Hyvinvointipalvelujen leikkaamisen sijaan tulisi katsoa, miten hyvinvointipalvelujen avulla saadaan Suomesta entistä houkuttelevampi maa asua – myös ulkomaalaisille.
- V. **Regulaatiotyökalut** eivät välttämättä lisää kustannuksia, mutta ne voivat mahdollistaa uudenlaisen työnjaon ja kansalaisten oman aktiivisuuden. Esimerkkeinä vaihdantatalouden suosiminen (aikapankit) ja pienimuotoisen toiminnan sääntelyn vähentäminen (esim. pienhoiva).
- VI. **Investoinnit kulttuuriin ja sosiaalisen pääomaan**, joiden avulla säilytetään yhteiskuntaan sitoutuminen silloin, kun talous ei toimi odotetusti.

Kansalaiskeskustelun käynnistäminen

Tämän raportin tarkoituksena on käynnistää mahdollisimman laaja keskustelu tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnan perusteista ja laadusta. Haastetaan erilaiset järjestöt, yhteisöt, työpaikat, koulut ja oppilaitokset, kyläkunnat tai muut kiinnostuneet ryhmät rakentamaan oma tulevaisuuskuvansa hyvinvointiyhteiskunnasta raportoitujen skenaarioiden pohjalta. Jokaisen ryhmän tulee päätyä kahteen

konkreettiseen kokeiluehdotukseen: jotain, mitä ryhmä päättää itse heti tehdä tulevaisuuden eteen ja ehdotus valtion tai kunnan kokeilusta. Parhaat kokeiluideat palkitaan ja ne otetaan toteutettavaksi.

1. Hyvinvoinnin haasteet – mikä pommi?

Suomessa on vuoden 2012–2013 aikana käyty voimallista keskustelua hyvinvointivaltiosta ja – yhteiskunnasta. Tässä raportissa on turhaa toistaa jo monessa yhteydessä painettua keskustelua, vaan tiivistämme tulevaisuustyön kannalta keskeiset näkökulmat lyhyesti viiteen kommenttiin;

1. Väestörakenteen muutos nostaa hyvinvointikustannuksia.
2. Taloudellisen kasvun hidastuminen kaventaa hyvinvointivaltion rahoitus-pohjaa.
3. Julkisten palvelujen tuotannon tehokkuus kasvaa hitaasti
4. Hyvinvointiyhteiskunta tuottaakin pahoinvointia?
5. Hyvinvointi – mikä rooli kilpailukyvyn rakentamisessa?

1.1. Väestörakenteen muutos nostaa hyvinvointikustannuksia

Suomen väestö kasvaa kovin hitaasti³. Viime vuosisadalla kasvu oli keskimäärin alle puoli prosenttia vuodessa. Väkiluvun arvioidaan ylittävän 6 miljoonan rajan vasta vuonna 2043. Hidas kasvu ei yksin ole ongelma vaan myös se, että vähäkin väestön kasvu johtuu etupäässä suomalaisten aiempaa pidemmästä eliniästä. OECD:n⁴ arvion mukaan vuoteen 2030 mennessä eliniän arvioidaan nousevan kuudella vuodella, Eurostatin arvion mukaan suomalaisten elinikä nousee viidellä vuodella.⁵

³ <http://www.stat.fi/tup/suomi90/joulukuu.html>

⁴ OECD 2013, Future of Families 2030.

⁵ Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Mortality_and_life_expectancy_statistics#Life_expectancy_is_increasing

	Yksikkö	2020	2030	2040	2050	2060
Väkiluku	1 000	5 631	5 848	5 985	6 096	6 228
0–14 v.	%	16,6	16,0	15,4	15,4	15,2
15–64 v.	%	60,8	58,4	58,4	57,7	56,6
65– v.	%	22,6	25,6	26,2	26,9	28,2

Taulukko 1: Lähde: Tilastokeskus, väestötilastot 13.12.2012

Entistä useammat suomalaiset ovat yli 65 -vuotiaita ja entistä harvemmat suomalaiset ovat alle 15 -vuotiaita⁶. Tämä merkitsee sitä, että kun vuoden 2000 lapset ovat työssäkäyviä aikuisia vuonna 2030, yhtä työkäistä kohden on 0,8 lasta ja eläkeläistä (huoltosuhte on 100 työkäistä kohden 80 huollettavaa⁷). Sama luku oli vuonna 2011 vain 0,62.

Puhutaan ”eläkepommista” (ks. esimerkiksi radikaali nuorisonäkökulma HS Nyt-liite 17.5.2013 tai vaihtoehtoinen näkemys Uusisuomi 23.2.2010⁸). Elinkeinoelämän Keskusliitto katsoo, että maksettavien eläkkeiden (erityisesti julkisen sektorin eläkkeiden) kasvu heikentää kansantalouden kilpailukykyä⁹.

On siis selvää, että maksettava eläkemäärä kasvaa. Eläkemenoihin vaikuttavat eläkeläisten lukumäärä, ts. ikä, jolloin eläkkeelle siirrytään sekä jäljellä oleva elin-aika. Eläkerasitus puolestaan syntyy siitä, kuinka paljon eläkettä maksetaan ja kuinka eläkkeet rahoitetaan.

Osa eläkkeistä maksetaan eläkesijoitusten tuotolla, osa kerätään eläkevakuutusmaksuina. Kun lakisääteiset kokonaiseläkemenot olivat vuonna 2010 noin 12,5 prosenttia kansantuotteesta, ne ovat Eläketurvakeskuksen (ETK 2012) arvion mukaan 2030-luvulla noin 15 %. Osuus alenee tämän jälkeen (suuret ikäluokat kuolevat) ja on 2040-luvun loppupuolelta lähtien runsas 14 prosenttia.¹⁰

OECD:n arvioiden mukaan eläkeläiset ovat entistä terveempiä (ks. myös Wilenius ja Kurki 2012). Jos hyväkuntoiset yli 60-vuotiaat siirtyvät eläkkeelle noin kolme vuotta myöhemmin (vieläkin kaksi vuotta aiemmin kuin muut eurooppalaiset), pienenevät eläkemenot karkeasti arvioiden noin kolme miljardia euroa^{11 12}, mikä

⁶ Kansainvälisesti huoltosuhdetyöikäisiksi luetaan 15–64-vuotiaat, Suomessa joissakin yhteyksissä työikäisiksi määritellään 18–64-vuotiaat. Tässä raportissa noudatetaan huoltosuhteen (montako huollettavaa on 100 työkäistä kohden) laskemisessa kansainvälistä muotoa.

⁷ Tilastokeskuksen Hyvinvointikatsaus 2/2012.

⁸ <http://jukkarelander.puheenvuoro.uusisuomi.fi/42855-elakepommi-ja-miten-se-puretaan>

⁹ Elinkeinoelämän Keskusliitto 2011

¹⁰ Eläketurvakeskus (2011) 05/2011ELÄKETURVAKESKUKSEN RAPORTTEJA Ismo Risku, Kalle Elo, Tapio Klaavo, Sergei Lahti, Hannu Sihvonen ja Risto Vaitinen

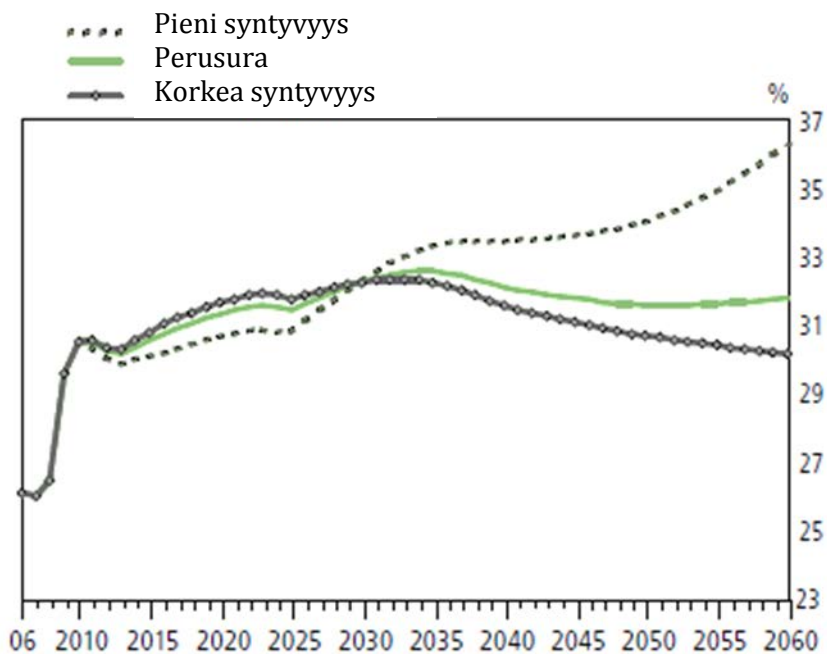
¹¹ Arvio perustuu ETK:n raportin herkkyyyslaskelmiin.

¹² OECD Fiscal sustainability report 2012

merkitsee sitä, ettei eläkemenojen osuus bruttokansantuotteesta nouse juuri lainkaan.

Kasvava eläkeläismäärä ei ole ainoa hyvinvointikustannuksia nostava tekijä. Perherakenteen muutos (entistä enemmän yksineläjiä, Ranskassa arvioidaan yksin asuvien osuuden nousevan 75 % talouksista), nostaa sairastavuutta ja sairaanhoidon kustannuksia (OECD 2012). Eronneilla on suurempi todennäköisyys ajautua köyhyyteen, ja köyhyys johtaa sairauteen.

Mikä neuvoksi? Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen herkkyyyslaskelmien mukaan (Vaarama et al. 2010) syntyvyyden kasvu on merkittävin yksittäinen tekijä sosiaalimenojen kustannusrasitukseen. Pasi Moision¹³ laskelmien mukaan pieni syntyvyys-nostaa osuuden helposti lähes 37 prosenttiin kansantuotteesta, kun korkeampi syntyvyys laskee osuuden nykyistä alemmaksi, alle 30 prosenttiin.



Kuva 3: Pieni syntyvyys johtaa THL:n laskelmien mukaan (Vaarama et al. 2010) rajuun sosiaalimenojen osuuden kasvuun. Suurempi syntyvyys laskee suhteellisesti kustannuksia enemmän kuin työllisyyden kasvu tai väestön terveydentilan paraneminen.

¹³ Vaarama, Marja, Moision, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.) (2010) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki

Mitä tiedämme varmasti:

- Eläkeläisten määrä kasvaa.
- Yli 65-vuotiaat ovat terveempiä ja elävät pitempään
- Kestävyysvaje on suurempi, jos kansantuote ei kasva, pienempi, jos kansantuote kasvaa.

Mitä emme tiedä:

- Mitkä ovat uusien työn tekemisen muotojen vaikutukset eläkerasitukseen; jos eläkkeelle siirtyneet ryhtyvät laajasti tekemään osa-aikatyötä.

1.2. Taloudellisen kasvun hidastuminen

Tätä raporttia kirjoitettaessa (kesä 2013) Suomen kansantalous on taantumassa, joten taloudellisen kasvun hidastumisesta käyty keskustelu (HS 21.7.2013) luonnollisesti keskittyy elvytykseen ja syksyn tulopoliittiseen kierrokseen. OECD:n ennusteiden¹⁴ mukaan teollisuusmaat ovat joutumassa pitkään hitaan kasvun kauteen. Sosiaali- ja terveysministeriön ennusteiden mukaan talouskasvu jää alle kahden prosentin vuodessa.¹⁵ Tämä merkitsee sitä, ettei työttömyyden kasvua voida välttää ja työttömyyskustannukset nousevat.

Suomen talous voi päätyä Japanin tapaan vuosikymmenten hitaaseen talouskasvuun. Mahdollisia syitä ovat mm. kansainvälisten finanssimarkkinoiden muutokset, hitaasti kasvava euroalue tai Suomen oman talouden rakennemuutos.

Ilmaston lämpeneminen hidastaa myös talouskasvua. Sitran (2013) raportin mukaan ilmaston muutoksen vaikutukset voivat pahimmillaan olla -20 %. Rooman Klubin viimeisimmän raportin (Raportti n:o 16) mukaan sellainen tilanne ei voi olla kestävä, jossa rikkain miljardi käyttää kaikki maapallon resurssit ja kuusi miljardia ihmistä jää käytännössä ilman energiaa, raaka-aineita ja vettä.

Toisaalta on mahdollista, että teknologian kehitys¹⁶ luo uusia tuottavuuden kasvun lähteitä (Wilenius ja Kurki 2012) ja esimerkiksi uudet energiateknologiat (ks. myös ajovoimalistaus liite 3)¹⁷ luovat tilanteen, jossa edelläkävijätalouksien suh-

¹⁴OECD (2012) Fiscal sustainability report

¹⁵Sosiaali- ja terveysministeriö 2009 Selvityksiä 2009:7 Skenaarioita sosiaalimenoista - terveyden edistämisen vaikutukset ja analyysimallin esittely

¹⁶Muutoksia voivat tuoda esimerkiksi uudet energiateknologiat. Läntisten teollisuusmaiden kasvusysäyksen voi esimerkiksi aiheuttaa liuskekaasun käyttöönotto Pohjois-Amerikassa. Kts mm. The Guardian –sanomalehti 21.6.2013.

<http://www.guardian.co.uk/environment/earth-insight/2013/jun/21/shale-gas-peak-oil-economic-crisis>

¹⁷Suomalainen LNR-reaktori <http://etiam.fi/>.

teellinen kilpailukyky paranee ja käynnistää uuden globaalien pitkän kasvun aallon.

Taloukasvu ei enää automaattisesti lisää verokertymää samassa suhteessa. Julkisen talouden tila riippuu verokertymästä. Vaikka taloukasvu olisikin kohtuullinen, ei ole selvää, että kasvava tulovirta voidaan verottaa Suomessa. Nokian maksamien verojen kehitys¹⁸ osoitti, että yritysten verosuunnittelu vaikuttaa yhteisöveroihin ja yksityiset varakkaat kansalaiset ovat halutessaan taitavia verorasituksen optimoijia.¹⁹

Mitä tiedämme:

- Teknologia kehittyy, mutta on epävarmaa, millä vauhdilla ja missä.
- Ilmastonmuutos aiheuttaa kustannuksia, mutta emme tiedä, kuinka paljon ja milloin.

Mitä emme tiedä:

- Talouden tulevaa kehitystä.

1.3. Julkisten palvelujen tuottavuus kasvaa hitaasti

Julkinen palvelutuotanto ja väestön riskejä tasaavat tulonsiirrot ovat tähän saakka olleet hyvinvointivaltion perusta. Kun julkisten menojen osuus bruttokansantuotteesta kasvaa, kasvaa myös kritiikki.²⁰

Julkisen sektorin osuus kansantuotteesta on noin puolet²¹. Tällä rahalla saamme hallinnon ja järjestyksen lisäksi koulutuksen, terveyspalvelut, sairausvakuutuksen, sosiaalipalvelut ja -turvan, eläkkeet ja työttömyysturvan. Sosiaali- ja terveysmenot ovat tästä puolikkaasta noin 2/3. Vaikka luku on korkea, se on kuitenkin tällä hetkellä alle vanhojen EU-maiden keskitason (Vaarama et al. 2010). Rahoitamme tämän maksamalla veroja eri muodoissaan, noin 43 prosenttia tuloistamme.

Keskustelu julkisen sektorin roolista^{22 23} kiertyy kahteen kysymykseen. Kumpi on tehokkaampaa palvelutuotantoa, julkinen vai yksityinen? Kummasta syntyy yh-

¹⁸<http://www.taloussanommat.fi/porssi/2012/11/02/nain-nokian-veropotti-ehdyi/201241191/170>

¹⁹<http://www.hs.fi/talous/a1376795059557>

²⁰EK, HS 12.9.2013

²¹ [http://www.veronmaksajat.fi/fi-](http://www.veronmaksajat.fi/fi-FI/tutkimukset/jatilastot/julkisetmenot/menonenkehitys/?SetLayoutSuffix=)

<FI/tutkimukset/jatilastot/julkisetmenot/menonenkehitys/?SetLayoutSuffix=>

²²Esim <http://www.sitra.fi/yhteiskunta/palveluseteli>

teiskunnan ja yksilön kannalta parempi laatu? (Jälkimmäistä kysymystä käsitellään seuraavassa luvussa.)

Tuottavuuskasvu, jossa samalla työvoimalla saadaan tuotettua enemmän, syntyy uuden teknologian tai osaamisen käyttöönotosta ja/tai työn uudelleen järjestelystä. Julkinen sektori tuottaa valtaosin palveluja, ja palvelujen tuottavuuskehitys on ollut kaikkialla muuta tuotantoa hitaampaa. Toistaiseksi ei ole löytynyt keinoja hoiva- tai koulutustyön tuottavuuden parantamiseen. Näin etupäässä siksi, että hoivan tai koulutuksen laatu heikkenee nopeasti, jos henkilökohtaista vuorovai-
kutusta vähennetään. Kun yksityisen sektorin (esim. teollisuus) tuottavuus kasvaa ja julkisen sektorin työvoimavaltaisia palveluja ei voi automatisoida, on yhä suu-
rempi osa työvoimasta julkisissa palvelutehtävissä.

Yksityisen sektorin tehokkuus²⁴ tuottaa suhteellisen vähillä kustannuksilla mm. paikallisliikenteen palvelut, mutta hoivatyössä tilanne on ongelmallisempi. Kansainvälinen vertailu osoittaa, että nykytulokset eivät välttämättä ole huonoja. Pohjoismainen, etupäässä julkisin voimin tuotettu terveydenhoito on OECD:n laskelmien mukaan selvästi amerikkalaista tehokkaampaa. Vuonna 2011 terveydenhoidon kokonaiskustannusten osuus kansantuotteesta oli USA:ssa 18%, kun vastaava luku Suomessa oli noin 8% (Saari et al 2010, OECD 2011)²⁵.

Julkisen sektorin työvoimavaltaisen palvelutuotannon tehostaminen tai kustannusten leikkaaminen merkitsee käytännössä sitä, että työvoimaa siirtyy joko suoraan tai työttömyyskortiston kautta yksityiselle sektorille. Jos yksityinen sektori pystyy työllistämään vapautuvan työvoiman, ja ihmiset päätyvät tehokkaampiin töihin, tuloksena on kansantalouden näkökulmasta tuottavuuden kasvu. Jos taas käy niin, että yksityinen sektori ei pysty työllistämään vapautuvia ihmisiä, tuotanto ja verotulot vähenevät ja sosiaalimenot lisääntyvät. Ajaututaan ojasta allikkoon.

Mitä tiedämme:

- Nykyinen hyvinvointijärjestelmämme on tehokkaampi kuin useimmissa maissa.

Mitä emme tiedä:

- Mitkä ovat tehostamisen keinot, kun kustannukset eivät saa nousta.

²³Soininvaara O. (2009) Julkisen sektorin tuottavuus, samalla rahalla enemmän, Tehokkaan tuotannon tutkimussäätö julkaisusarja 1

²⁴<http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/innov%C3%A4likangas.pdf> ja

<http://www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu%2057.pdf>

²⁵<http://www.oecd.org/els/health-systems/health-spending-continues-to-stagnate-says-oecd.htm>

1.4. Hyvinvointiyhteiskunta tuottaakin pahoinvointia?

Hyvinvointivaltio ei tuota ainoastaan palveluja, vaan sen tehtävänä on²⁶ riskien kantaminen yhdessä, sosiaalisten oikeuksien toteuttaminen ja markkinoiden sääntely silloin, kun sitä hyvinvointinäkökulmasta tarvitaan. Lyhyesti sanottuna oikeudenmukaisen yhteiskunnan rakentaminen. Miten hyvinvointipalvelut (laajasti ottaen) tulisi järjestää, jotta niihin käytetty raha tuottaisi yhteiskunnan ja yksilön kannalta parhaimman laadun?

Hyvinvointi voidaan jakaa²⁷ objektiiviseen, mitattavaan hyvinvointiin ja subjektiiviseen, koettuun hyvinvointiin. Veenhovenin (2010)²⁸ mukaan laatu syntyy elinolojen laadusta, sisäisistä voimavaroista, elämän merkityksellisyydestä.

Suomalaiset ovat toistaiseksi tyytyväisiä elämäänsä. THL:n mukaan suomalaisten mitattu tyytyväisyys elämäänsä on ollut sama vuodesta 1966 alkaen. Tänä aikana kansantuote asukasta kohden on kasvanut vuoden 1966 noin 12 000 eurosta aina 34 000 euroon. Näyttää siis siltä, että tulotaso ei suoraan kerro subjektiivisesta hyvinvoinnin kokemuksesta. Mikä sitten on muuttunut?

Vuosina 2011–2013 tehdyn suomalaisten mielialatutkimuksen²⁹ mukaan suomalaiset pelkäävät yhteiskunnan eriarvoistumista. Tämä pelko on sama kaikille yhteiskuntaluokille varallisuudesta ja sosiaalisesta asemasta riippumatta.

Pelko ei ole turha, suomalainen terveydenhoito on yksi eriarvoisimmista³⁰. Köyhyys on lisääntynyt eniten OECD-maista³¹, alkoholikuolleisuus kasvaa ja perusturvan tason kehitys on jäänyt 30–40% jälkeen vuoden -90 laman jälkeisestä tulokehityksestä. Luottamus palveluihin, esimerkiksi julkiseen kotipalveluun, on heikentynyt³².

Pelko-tutkimuksen tulokset kertovat, että elinolojen laatu on erityisesti työpai-koilla kiireen ja irtisanomispelon vuoksi heikentynyt. Toinen johtopäätös koskee ihmisten kokemia vaikutusmahdollisuuksia. Näyttää siltä, että olemme ulkoistaneet yhteiskunnalle niin suuren osan vastuusta, että koemme itsemme ulkopuoliseksi. Suomalaisten vahva kokemus tämän tutkimuksen valossa on se, että emme voi vaikuttaa omaan elämäämme (”globaalit markkinavoimat ja EU vievät kuin

²⁶Hiilamo, esitys tulevaisuusvaliokunnan Kestääkö hyvinvointi -seminaarissa huhtikuussa 2013

<http://www.ttl.fi/fi/tutkimus/hankkeet/Documents/Tervetuloa%20Kest%C3%A4%C3%A4k%C3%B6%20hyvinvointiyhteiskunta%20seminaarin.pdf>,

<http://web.eduskunta.fi/dman/Document.php?documentId=xo10213102252239&cmd=download>

²⁷ Olli Kangas

²⁸ Veenhoven R., (2010) World database of happiness

²⁹http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/uutisarkisto/1/0/suomalaiset_pelk%C3%A4%C3%A4v%C3%A4t_eri_arvoistumista_ty%C3%B6n_riitt%C3%A4mist%C3%A4_yksin%C3%A4isyyst%C3%A4_ja_irrallisuutta

³⁰ <http://blogi.kansanel%C3%A4kelaitos.fi/arkisto/1326>

³¹Hiilamon esitys tulevaisuusvaliokunnan seminaarissa

³² Vaarama et al 2010

pässiä narussa”), joten kokemuksemme sisäisistä voimavaroista ja yksilön oman elämän merkityksellisyydestä on heikentynyt.

Hyvinvointivaltion ongelmat eivät siis ole vain rahoitukseen ja eläkeläisten määrän kasvuun liittyviä ongelmia. Jotain muutakin on viialla: hyvinvointivaltio tuottaa onnettomia ihmisiä.

Mitä tiedämme:

- Eriarvoistuminen kasvaa.
- Ihmiset pelkäävät hyvinvointivaltion puolesta.

Mitä emme tiedä:

- Miten ongelma hoidetaan.

1.5. Hyvinvointi – mikä rooli kilpailukykyyn rakentamisessa?

Hyvinvointiyhteiskunta on taloutemme perusta. OECD:n raporttien ³³ mukaan kansainvälisen kilpailukykyyn ja hyvinvointivaltion välillä on selvä yhteys. Tästä on suuri yhteisymmärrys yhteiskunnan eri toimijoiden keskuudessa³⁴. Suomen viimeisin (WEF raportti ³⁵syyskuu 2013) arviointi asetti meidät sijalle kolme, heti Sveitsin ja Singaporen jälkeen. Lisäksi luottoluokittajat arvioivat meidät edelleen tulevista rahoitusriskeistä³⁶ huolimatta AAA-luokkaan.

Hyvinvointiyhteiskunta vaikuttaa kansalliseen kilpailukykyyn kahdella tavalla. Se tuottaa (WEF arviointikriteerit) ³⁷ oikeanlaisen toimintaympäristön yrityksille. Sosiaalimenojen näkökulmasta esimerkiksi hyvä työttömyysturva lisää yritysten notkeutta. Yritykset voivat muiden keinojen puuttuessa irtisanoa tai lomauttaa henkilöstönsä ja silti olla varmoja siitä, että työntekijöitä on taas seuraavan kasvukauden käynnistyessä saatavilla. Hyvinvointiyhteiskunta myös vähentää lakkojen, mellakoiden ja sosiaalisten häiriöiden määrää.

Wilkinson ja Pickett (2012)³⁸ totesivat kirjassaan, että hyvinvointivaltio myös laskee mm. oikeuslaitoksen, poliisin ja vankeinhoiton kustannuksia. Suomessa on 59 vankia sataatuhatta asukasta kohti, sama luku on USA:ssa peräti 760³⁹.

³³OECD Growing equal 2008 ja EU fiscal sustainability report 8/2012, Suomen analyysi

³⁴Hämäläinen 2012, EK 2011, Korkman 2012, Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 2013

³⁵ <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014>

³⁶EU Fiscal sustainability report 8/2012, Suomen analyysi

³⁷ <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014>

³⁸ Wilkinson R & Pickett K (2009) The spirit level: Why equality is better for everyone, Penguin Books

³⁹<http://world.time.com/2013/08/23/crime-pays-at-least-if-youre-a-private-prison-operator/>
Time Magazine 23.8.2013

Suomi on luottamusyhteiskunta. Periaatteessa olemme sitoutuneita instituutioihin ja uskomme, että poliisi, virkamiehet ja jopa verottaja toimivat oikeudenmukaisesti meidän kaikkien etua ajaen. Tämä lisää toimintaympäristön ennustettavuutta. Mutta on tällä ilmiöllä suurempikin kilpailukykyvaikutus. Globaali talous ja ilmaston muutos lisäävät epävarmuutta ja yllätysten määrä kasvaa. Luottamusyhteiskunta mahdollistaa sen, että voimme yllättävässä tai kriisitilanteessa toimia nopeasti. Parhaimmillaan voimme jopa hyötyä shokista, koska suuret ja jäykemmät taloudet joutuvat käyttämään aikaa ja resursseja keskinäiseen neuvotteluun (tai juridiikkaan). ”Talvisodan henki” luo resilientin, joustavan ja ketterän kansantalouden (Ilmola 2013).

Mitä tiedämme:

- Epävarmuus lisääntyy.
- Luottamusyhteiskunta on vahva yllätystilanteissa.

Mitä emme tiedä:

- Miten tehdä hyvinvointiyhteiskunnasta aktiivisempi kilpailutekijä.

2. Neljä erilaista tulevaisuutta

2.1. Tavoitteet

Hyvinvointivaltio vai hyvinvointiyhteiskunta? Tämän raportin otsikossa puhutaan hyvinvointiyhteiskunnasta, ei hyvinvointivaltiosta. Perusteluksi muutama sana kummastakin käsitteestä.

Saaren (2010) hyvinvointivaltion tulevaisuutta käsitellyt, eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan toimeksiannosta kokoama raportti keskittyy hyvinvointivaltion haasteisiin. Myös Korkman (2012) puhuu hyvinvointivaltiosta. Käytämme tässä Korkmanin kansantajuista määritelmää. Hän kuvaa hyvinvointivaltion olemuksen selkeästi ja lyhyesti: ”Hyvinvointivaltio kantaa huolta kansalaisista kehdestä hautaan”. Keinoina huolenpitoon ovat toimeentulotuki, työttömyyskorvaus- ja eläkejärjestelmä, vanhusten hoiva ja terveydenhuolto, koulutus ja muut palvelut.

Päivi Uljas (2012) määrittelee hyvinvointivaltion kehitysprosessina, jossa valtio osallistuu kansantulon uusjakoon, järjestää tai valvoo sosiaalivakuutusta, tarjoaa turvaverkon ja järjestää tasa-arvoisia mahdollisuuksista koulutukseen ja terveydenhoitoon (Uljas 2012 P. 50).

Tulevaisuusvaliokunnan edellisessä raportissa (Tulevaisuusvaliokunta 5/2010) keskityttiin hyvinvointivaltioon. Raportin tavoitteena oli, kuten Juho Saari johdannossa toteaa (TuV 5/2010, s. 9), tarkastella ”*Suomen hyvinvointivaltiomallin nykytilaa kevään 2010 näkökulmasta ja kartoittaa sen kannalta keskeisiä asiakkonaisuuksia eteenpäin katsoen.*” Raportin rajaus on selkeä ja perusteltu: Hyvinvointivaltiossa valtiolle on annettu keskeinen rooli kansalaisten elintason ja toimeentulon varmistamisessa. Tämäkin raportti hyödyntää Saaren raportin 5/1020 perusteellisen analyysin tuloksia.

Tutkimuksen kohde on määritelty tässä tutkimuksessa laajemmin hyvinvointiyhteiskunnaksi. Näin siksi, että halusimme lisätä keinovalikoimaan tehtävien uudelleen määrittelyn kaikkien toimijoiden kesken (OECD 2012). Niinpä tässä tutkimuksessa toimijoina ovat valtion ja kuntien lisäksi yritykset, erilaiset järjestöt ja yhteisöt sekä kaikkein tärkeimpänä yksilöt itse. Valittu näkökulma johtaa siihen, että hyvinvointiin liitetään taloudellisten ja palveluturvaverkkojen lisäksi tavallisen suomalaisen kokema hyvinvointi, onnellisuus ja tyytyväisyys (Vaarama et al 2010, Wilkinson ja Pickett 2009).

Tämän sukupolven hyvinvointiyhteiskunta tuottaa – tai jättää tuottamatta – seuraavan sukupolven hyvinvointiyhteiskunnan. Hyvinvointiyhteiskuntakeskustelua on käyty erityisesti pitkän aikavälin taloudellisesta kestävydestä (mm. Kiander 2010). Onkin perusteltua lisätä kestävä kehitys (Hämäläinen 2013) osaksi hyvinvointiyhteiskuntaa, joka ottaa huomioon myös luonnonvarat ja kulttuurisen ympäristön.

Tässä raportissa puhuessamme hyvinvointiyhteiskunnasta tarkoitamme

- Suomalaisen itsensä kokemaa hyvinvointia ja onnellisuutta. Hyvinvoinnin tuottamiseen vaikuttavat ihminen itse, lähipiiri (perhe, ystävät, työ ja työyhteisö, naapurit, harrastuspiiri), työ (koulu, työnantaja) sekä valtio ja kunta (laajasti ajateltuna). Kaikki nämä toimijat yhdessä tuottavat meille parempia (tai huonompia) turvaverkkoja kehdestä hautaan.
- Hyvinvointiyhteiskunta varmistaa toiminnallaan myös sen, että tulevilla sukupolvilla on käytettävissään samat tai paremmat resurssit

”Puhtaalta pöydältä” -periaate selittää myös sen, miksi emme puhu hyvinvointivaltion tai -yhteiskunnan ”säilyttämisestä” (keskustelu tiedotusvälineissä elokuussa 2013⁴⁰), vaan kehittämisestä. Vaikka raportin lähtökohtana onkin ratkaisujen löytäminen tilanteeseen, jossa talous ei kasva tai kasvaa hitaasti, edustavat ”säilyttäminen” tai ”turvaaminen” pysähtyneisyyttä, entisestä kiinni pitämistä. Muuttunut toimintaympäristö on vain erilainen toimintaympäristö, ei sen parempi tai huonompi kuin entisetkään. Juuri muutos antaa meille mahdollisuuden tarkastella hyvinvointia uudesta näkökulmasta: kehittää hyvää vielä parempaa.

Tavoitteet

Tämän tulevaisuustyön tavoitteena on löytää hyvinvointiyhteiskunnan kehittämiseksi radikaalisti erilaisia vaihtoehtoja. Raportin tavoitteena on keskustelun herättäminen siitä, mitkä ovat hyvinvointivaltion ja hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen⁴¹ vaihtoehdot. Vaihtoehtoisten näkemysten takana on kolme kysymystä, joilla on suuri vaikutus ratkaisumalleihin:

1. Mikä on mielestämme hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen keskeinen ongelma?
2. Mistä uskomme ratkaisukeinojen löytyvän?
3. Mitkä ovat tärkeimmät tekijät, joiden uskomme tulevaisuuden kehitystä ohjaavan?

Näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää valintojen tekemistä. Valitsimme ongelman, ratkaisun periaatteet ja tärkeinä pitämämme ajovoimat maailmankuvamme pohjalta. Kaikki nämä kolme valintaa ovat riippuvaisia vastaajan käsityksestä siitä, mikä on tärkeää ja oikein. Vastauksia ei löydy ilman arvovalintoja.

⁴⁰Esimerkiksi Nykypäivälehdessä verkkouutiset 13.8. 2013.

[http://www.verkkouutiset.fi/politiikka/Vahva hyvinvointivaltio säilytettävä-6 ja Heureka foorumin puheenvuorot](http://www.verkkouutiset.fi/politiikka/Vahva_hyvinvointivaltio_sailytettava-6_ja_Heureka_foorumin_puheenvuorot) <http://vnk.fi/ajankohtaista/tapahtumat/2013/fi.jsp>

Raporttimme tavoitteena ei ole esitellä ainoaa ja oikeaa (sellaista ei liene universaalista edes olemassa) ratkaisua hyvinvointiyhteiskunnan kehittämiseen, vaan nostaa esille muutamia keskenään hyvin erilaisia vaihtoehtoja. Näin uskomme voivamme palvella arvovalinnoista käytävää keskustelua.

2.2. Johdanto tulevaisuustarinoin

Olemme rakentaneet neljä erilaista tulevaisuuskuvaavuodelle 2030. Kunkin tulevaisuuskuvaavuoden ajovoimat ovat erilaiset, samoin päättäjien tärkeimmäksi kokema ongelma on erilainen. Ongelman valinta johtaa siihen, että myös ratkaisumallit ovat hyvin erilaisia. Taulukossa 2 on yhteenveto lähestymistavoista, seuraavissa kappaleissa tarkemmat tarinakuvaukset.

Vaikutukset valtion talouteen (kuntatalous on jätetty tarkastelun ulkopuolelle) on kuvattu sekä kaavioina että numeroina. Lopuksi tiivistetään tärkein eli se, mitä tapahtuu ihmisille, tässä tapauksessa kuvitelluille esimerkkiperheille. Miten heidän elämänsä muuttuu kussakin neljässä tulevaisuudessa?

Lukija voi halutessaan katsoa pikasilmäyksenä vain taulukot, ne kertovat olennaisen. Perhetarinat kertovat enemmän siitä, miten ihmisille käy ja miten he elämänsä organisoivat a.o. tulevaisuustarinassa.

Toivomme, että tarinat saavat aikaan keskustelua arvovalinnoista. Mitkä ovat ne ongelmat, joita meidän pitää hyvinvointiyhteiskunnan näkökulmasta ratkaista, ja millaisiin arvovalintoihin ratkaisut perustuvat?

Taulukko 2, seuraavalla sivulla: Jokainen tulevaisuuskuva muodostuu neljästä osiosta. Aluksi kuvaamme kunkin tulevaisuuskuvaavuoden kehitystä ohjaavat ajovoimat. Kerromme, mikä on kussakin tulevaisuuskuvaavuodessa päätöksentekijöiden tärkeimmäksi kokema ongelma ja sen ratkaisun periaatteet. Varsinainen tulevaisuuskuvaavuodetarina kertoo, millaisia päätöksiä tehdään ja sen, mitä päätöksistä seuraa.

	Markkinoiden maailma	Suuri suomalainen yhteiskunta	Globaalit kiinnitykset	Säälinen elämä
Ajovoi- mat	Länsimaiset taloudet taantumassa, tuotannon radikaali automatisointi, rajaton halpa energia, elinaikaaodotus 120 vuotta	Paikallisuuden korostaminen (vastavoimana globaalisuudelle), teknologian nopea kehitys, demokratian heikkeneminen, identiteetin etsintä yksilötasolla	Globalisoituminen, teknologian kehitys, ilmastonmuutos hallinnassa, arvojen vahvistuminen	Ilmaston muutos ja resurssien rajallisuus, pitkä taantuma länsimaissa, arvo-muutos
Ratkais- tava ongelma	Tuotannon ja resurssien käytön tehokkuus	Valtion velkaantumisen, velanhoidokulujen nouseminen, julkisen hallinnon paisuminen kuriin. Ihmisten voimaannuttaminen hoitamaan omia asioitaan.	Joustavuus, sopeutuminen ympäristöön, menestymisen kansainvälisillä markkinoilla.	Palvelujen puute, tulojen ja luonnonvarojen niukkuus.
Reaktio- malli	Minimoidaan valtion vaikutus, yövarjivaltio, luotetaan markkinoiden tehokkuuteen	Vähennetään hallintoa nopeasti, instituutioiden alasajo, julkiset palvelut lakkautetaan ja toivotaan, että niiden tilalle syntyy paikallisten itse tuottamia palveluja	Investoidaan ajoissa rakenteiden muuttamiseen	Julkinen sektori supistuu ja ihmiset ottavat itse vallan
Edellytys- tekijät	Demokratia toimii, teknologian kehitys nopeaa. Markkinat toimivat. Paikalliset yhteisöt, pienet organisaatiot ja yritykset, yleishyödylliset yhteisöt.	Yksityinen sektori pystyy työllistämään vapautuvan työvoiman, ihmiset ovat valmiita toimimaan yhdessä	Oikea ajoitus, tuottavuuden parantumisesta syntyvät varat eivät valu investointeina ulos maasta vaan Suomi koetaan kiinnostavana investointikohteena. .	Päätäjillä vahva kansan tuki silloin, kun prosessi käynnistetään. Kun julkisen sektorin työpaikat vähenevät, tulisi yksityiseltä sektorilta löytyä korvaavia työpaikkoja, muuten seuraa kurjistumiskierre.
Muutos nyky- seen	Valtion rooli muuttuu ratkaisevasti. Valtion tärkein tehtävä kulutuksen ylläpitäminen.	Valtion hallintokoneisto kutistuu vähäiseksi, palvelujen tuotanto valtiolta ja kunnilta yhteisöille ja yksityisille.	Valtiolla hyvin aktiivinen rooli teknologian ja yksilöiden kehityksessä. Valtio kantaa osan kehitysriskeistä, mutta ei saa tuottoja.	Keskushallinto minimissään, kaikille alueille yhteiset palvelut vähäisiä.
Toimijat	Valtio, tuotantotekijöiden omistajat, kuluttajat	Valtio, yhteisöt, yritykset	Valtio, teknologian kehittäjät, investoijat, kuluttajat	Keskushallinto rahan jakajana, itseorganisoituvat yhteisöt palvelujen tuottajina.

2.2. Markkinoiden maailma

**Julkisen hallinnon rooli minimoidaan, tuotanto automatisoituu, ihmiset elävät yli 100 vuotiaiksi. Hyvinvointipalvelut tuotetaan vakuutusten ja hyvän-
tekeväisyyden avulla. Talous pidetään pystyssä kulutustukien avulla.**

2.2.1. Ajovoimat

Taloukasvu on pitkään takunnut länsimaissa. Poliittinen järjestelmä on ajautunut populistisemmaksi kuin koskaan aiemmin ja poliittisen päätöksenteon heikkoudet ovat johtaneet julkisen talouden velkaantumiseen.

Ilmastonmuutokseen liittyviä ongelmia ei ole pystytty tässä asenneympäristössä ratkaisemaan ja ilmastonmuutos on johtanut hallitsemattomaan kehitykseen. Ilmastonmuutoksen vaikutusten minimointiin kehitetään uusia teknologioita, siirrytään hiilidioksidipäästövapaaseen energiantuotantoon. Energiateknologian läpimurrot (thorium-reaktorit, kylmäfuusio, aurinkoenergian hyväksikäytön uudet muodot) ovat käytännössä päästöttömiä ja ne laskevat energiatuotannon kustannukset murto-osaan vuoden 2010 tasosta.

Globaali tietoteknologian kehitys on nopeampaa kuin koskaan. Singulariteetti, tilanne, jossa tietokoneet pystyvät rakentamaan uusia tietokoneita, on tosiasia nopeammin kuin arvioitiin. Robottiikan kehitys on niin nopeaa, että suuri osa tuotannosta tapahtuu robottien avulla, myös tietotyöstä suuri osa on automatisoitu.

Nämä kehityskulut johtavat siihen, että halvan energian ja tehokkaan tietotekniikan avulla voidaan tuottaa makeaa vettä, ruokaa ja tavaroita rajattomasti.

Markkinavoimiin uskova libertaarinen aatesuuntaus mahdollistaa nopean markkinakehityksen, kun pääomat voivat ilman esteitä kohdentua lupaavimpiin teknologioihin ja yksilölle annetaan täysi vapaus ja vastuu elämästään.

Libertaarisen ajattelun periaatteet⁴²

1. Vapaat markkinat ovat tehokkaimmat resurssien allokoijat
Kun markkinat toimivat vapaasti ilman rajoitteita, ohjautuvat sekä pääoma, osaaminen, raaka-aineet että työvoima tehokkaimpaan käyttöön. Näin tuottavuus kehittyy nopeimmin.
2. Globaali työnjako
Kunkin toimijan kannattaa erikoistua globaalisti siihen, missä on tehokkain/kilpailukykyisin. Globaalit markkinat ohjaavat tuotannontekijät ajan mittaan mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön.

⁴² Ks. esim. <http://en.wikipedia.org/wiki/Libertarianism>

3. Valtion rooli

Valtion puuttuminen markkinoiden toimintaan hidastaa ja vääristää kehitystä. Valtion tulisi olla ”yövärtija” roolissa, jossa valtion tehtävänä on oikeuslaitoksen ja puolustuksen hoitaminen, muut toiminnot hoituvat markkinavoimien avulla tehokkaimmin.

4. Yksilön rooli

Yksilö on vastuussa omasta kilpailukyvystään ja tulevaisuudestaan. Jokaisella yksilöllä on mahdollisuus oman menestyksensä rakentamiseen, jos kykyä ja halua on.

	MARKKINOIDEN MAAILMA
Ajovoimat	Länsimaiset taloudet taantumassa, tuotannon radikaali automatisointi, rajaton halpa energia, elinikää 120 vuotiaaksi
Reaktiomalli	Minimoidaan valtion vaikutus, yövärtijavaltio, luotetaan markkinoiden tehokkuuteen.
Ongelma jota ratkaistaan	Tuotannon ja resurssien käytön tehokkuus globaaleilla markkinoilla.
Edellytystekijät	Demokratia toimii, teknologian kehitys nopeaa. Markkinat toimivat. Paikalliset yhteisöt, pienet organisaatiot ja yritykset, yleishyödylliset yhteisöt.
Muutos nykyiseen	Valtion rooli muuttuu ratkaisevasti. Valtion tärkein tehtävä kulutuksen ylläpitäminen.
Toimijat	Valtio, tuotannontekijöiden omistajat, kuluttajat

Taulukko 3: Markkinoiden maailman fokus on tuotannon tehokkuudessa.

2.2.2. Tulevaisuuskuvatarina

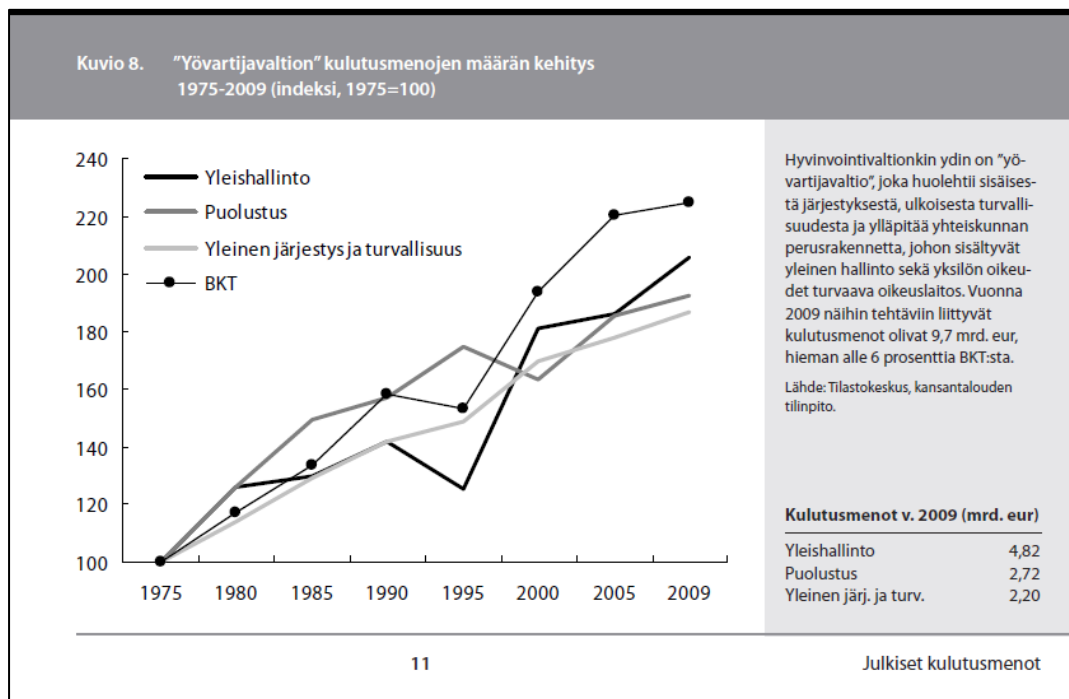
Tässä tulevaisuuskuvassa vuoden 2030 maailmaa muovaa ennen kaikkea kolme trendiä. Teknologian kehitys vie automaatiota eteenpäin, jopa niin pitkälle, että suuri osa tavaroista ja palveluista syntyy automatisoidussa tuotannossa. Energiantuotantoon on löydetty uusia keinoja, jotka ovat käytännössä rajattomia ja ilmastoystävällisiä. Suomi on tässä maailmassa jättänyt investoinnit teknologiaan liian myöhäisiksi ja talous kärsii. Työttömyys kasvaa samaa tahtia kuin automaatio lisääntyy ja robotit hoitavat tuotannon myös tietotyössä. Työttömän työvoiman määrä kasvaa myös toista kautta. Elinikä on uusien solujen vanhenemista ehkäisevien hoitojen ansiosta jo lähes 100 vuotta (yli 120 vuoden keski-ian odotetaan ylittyvän vuonna 2050) ja monet ikäihmiset ovat vielä 80-vuotiaina hyväkuntoisia ja työhaluisia.

Verotulot pienenevät ja työttömyysmenot kasvavat. Julkisen talouden ongelmat ovat sitä luokkaa, että nyt juustohöylä ei riitä. Globaalille kehitykselle ei voida mitään ja on pakko toimia nopeasti. Tiukassa taloudellisessa tilanteessa pienen avoimen valtion päättäjille jää vaihtoehdoksi rankka kululeikkaus ja elvyttäminen. Taloudellista toimintaa, erityisesti kuluttamista, pyritään aktivoimaan verojen rajulla pudotuksella. Verot lasketaan noin yhteen kolmannekseen vuoden 2012 tasosta. Markkinoiden toimintaa parannetaan lisäksi sillä, että rajoituksia poistetaan mm. vähentämällä julkisten palvelujen tuotantoa. Tämä onkin luonnollista, koska julkisella sektorilla ei yksinkertaisesti ole resursseja entisenlaisten palvelujen tuottamiseen.

Valtiolle jäävät ns. yövärtijatehtävät: puolustuksen, oikeusjärjestelmän ja poliisin ylläpitäminen. Yhdestä ei ole kuitenkaan luovuttu; eduskunta on päättänyt keinolla millä tahansa panostaa edelleen koulutukseen, peruskoulutus on ilmaista. Tosin yliopistot ovat maksullisia, lukukausi maksaa 20 000 euroa per opiskelija. Kunnat hoitavat edelleen perusterveydenhoidon, joten terveyskeskukset toimivat aikaisempaan tapaan. Kaikki, jotka vain voivat, ottavat uuden vapaaehtoisen sairausvakuutuksen. Oma vakuutus on ainoa keino varautua siihen, että tarvittaessa pääsee erikoislääkəriin tai vaativaan sairaalahoitoon. Ilahduttavaa on, että yksityiset terveysyritykset näyttävät voivan vastata kysyntään. Sairausvakuutus on kallis, joten varsinkin nuoret ja vähävaraiset jäävät sen ulkopuolelle. Erilaiset hyväntekeväisyysjärjestöt auttavat pahimmassa pulassa olevia.

Kesällä 2030 käydään ennen lomakautta kiivaita keskusteluja siitä, miten työttömyysongelma ratkaistaan. Työttömyyskorvaukset on jo laskettu aivan minimiin, joten ei ole mistä säästää. Avainkysymykseksi muotoutuu kulutus. Miten varmistetaan se, että kotimainen kulutus pitää pyörät pyörimässä? Nuorten Reilun Tulonjaon Liitto ajaa voimalla läpi uuden kolmivuotisen kokeilulain, jossa valtio kerää arvonlisäveron avulla riittävästi verotuloja, joilla tuetaan suoraan työttömien ja vähävaraisten kulutusta. Lisärahoitusta syntyy siitä, että muutama globaali konglomeraatti ryhtyy rahoittamaan kokeilua.

2.2.3. Vaikutukset valtion budjettiin



Kuva 4: Elinkeinoelämän valtuusto laski vuoden 2011 eduskuntavaalien alla yövärtijaroolin kustannukset vuoden 2009 valtion budjetista. Lähde: EVA 2011

Yövärtijavaltion tehtävät minimoidaan, mikä kutistaa valtion tulo- ja menoarvion kokonaissummaa reippaasti noin kolmanneksella. Keskeisimmät muutokset ovat valtionosuuksien, TEM:n ja STM:n hallinnon alojen budjettien romahtaminen ja liikenneministeriön budjetin voimakas karsiminen. Koulutusmenoja lasketaan huomattavasti vähemmän. Eläkesumman kokonaismäärä ei laske, mutta eliniän odotteen voimakkaan kasvun johdosta yksittäisen eläkeläisen eläke laskee noin 30%. Sama pätee työttömyyskuluihin. Työttömien määrä kasvaa voimakkaasti, joten kokonaisbudjetin säilymisestä huolimatta työttömyyskorvaukset laskevat yli 50% työtöntä kohti. Lasku jää maksettavaksi kunnille, joilla onkin siihen varaa, koska valtionosuuksien määriä ei kokonaan leikata.

Tässä skenaariossa tuloverojen määrä laskee yhteen kolmannekseen, mutta kulu- tusta verotetaan aktiivisesti ja arvonlisävero nousee 20 prosenttia.

VALTION BUDJETTI	VERTAILUVUOSI		MARKKINOIDEN MAAILMA		KOMMENTIT
TULOT					
Arvonlisävero etc.	17,76		21,312		Arvonlisäveroa korotetaan, jotta syntyy tuloja.
Vakuutusmaksuverot	0,706		0		Vero lopetetaan
Autoverot	0,884		0		Vero lopetetaan
Varainsiirtoverot etc.	0,87		0		Vero lopetetaan
Energiaetc. valmistev	6,71		3,355		Valmisteveroja peritään, jotta syntyy tuloja.
Tulo- ja varallisuusv	12,59		3,777		Tulovero putoaa kolmannekseen.
Korkotulot etc.	1,92		1,92		
Sekalaiset	4,94		2,96		
Lainat	7,7	54,08	0	33,322	Uutta lainaa ei oteta
MENOT					
Valtionosuudet	8,76		4,38		Tulonsiirtoja kunnille leikataan vain puolella, jotta kotimaista kulutusta tuetaan
Eläkkeet, korvaukset	4,41		4,41		Ei puututa, tukee kotimaista kulutusta.
EU ja järjestöt	2,01		1,206		Minimiin, kv yhteistyö säilyy
Verotus ja tulli	0,611		0,611		Vain siirtymäkaudella, jotta kerätään tuloja.
Aluehallinto, kehitys	0,94		0		Lopetetaan
Eläkkeet	4,46		4,46		Kulutuksen tukemiseksi
Työttömyys	2,65		2,65		Kulutuksen tukemiseksi, työttömyys kasvaa, menot eivät lisääny
Perhetuet 2,53	2,53		0,506		Vain aivan pakolliset kulutuksen tukemiseksi.
Sairausvakuutus 1,24	1,24		0,62		
Kuntien sos. Ja tervhuolto	0,553		0,0553		Yksityistetään.
Opetus ja kulttuuri 6,65	6,65		5,15		Vähenee, yliopistot maksullisiksi.
Työ- ja elinkeinoministeriö	3,84		0,384		Tuet ja valtionvetoinen kehitys minimiin
Liikenneministeriö	2,95		1,77		Yksityistetään kaikki mitä voidaan.
Maatalous	2,72		0,272		Tuet minimoidaan.
Valtionvelan korot	1,87		1,87		
Sisäministeriö	1,32		1,32		Ennallaan
Ulkoministeriö	1,3		1,04		Kululeikkauksia
Oikeusministeriö	0,8691		0,60837		Kululeikkauksia
Puolustusministeriö	2,87	52,5531	2,009	33,322	Kululeikkauksia

Taulukko 4: Taulukko kuvaa karkeasti budjettimuutokset vertailuvuoteen (2013) nähden.

2.2.4. Mitä tapahtuu perheille?

Olemme arvioineet esimerkkiperheiden elämää kussakin skenaariossa. Esimerkkiperheiden elämästä ja tilanteesta vuonna 2013 kertovat kuvaukset löytyvät liitteessä 2.

Outi:

Outin tulot kasvavat reilusti verotuksen pienenemisen johdosta. Tosin kustannukset nousevat arvonlisäveron vuoksi ja yksityinen terveydenhoito on kallista, mutta niin kauan, kun Outi ei mene olkapäällekkäykseen, plussalle jäädään.

Kristiina ja John:

Kristiina asuu jo ulkomailla Johninsa kanssa puolet vuodesta. Pieni tuloverotus pitää Kristiinan kuitenkin suomalaisena. Kristiinan työt loppuivat jo kolme vuotta sitten. Onneksi Kristiina sijoitti aikoinaan 3D-tulostimia kehittäneeseen yritykseen, joten pääomatulojakin on aivan mukavasti. Aikansa hän käyttää kansainvälisen ihmisoikeusjärjestön sosiaalisen median fasilitaattorina.

Elli ja Mikko:

Ellin ja Mikon verotus kevenee merkittävästi. Kun eläkkeisiin ei puututa, tulot nousevat mukavasti. Tosin menotkin nousevat. Ellin pitää vaihtaa kallis lääke halvempaan ja Mikko ei missään tapauksessa voi mennä lonkkaleikkaukseen, mutta uusi täsmälääkitys annostuu juuri sopivasti ja vähentää kipuja ilman leikkaustakin. Kotipalvelumarkkinoilla on kilpailu kovaa, se on yksi harvoista alueista, joissa vielä tehdään ihmisvoimin jotain. Elämä kotona sujuu: siivous hoi-tuu robotilla ja ruokakin tulee suoraan jääkaappiin. Uudet sensorijärjestelmät varmistavat sen, että Elli on aina hyvässä valvonnassa. Muutenkin apu tulee automaattisesti, mutta vain tarvittaessa, mikä laskee kustannuksia.



Jaakko, Mia, Mari, Jukka ja Jaana:

Jaakon tilanne on huono. Hän on ollut työttömänä siitä saakka, kun työnantajayritys otti AI-ohjelmistot taloushallinnon käyttöön. Yli 5 400 työntekijästä on jäljellä vain vajaa 10 prosenttia. Irtisanomisesta on jo kolme vuotta. Jaakolla ei ole myöskään pääomatuloja, koska perheen kasvaessa ei sijoitettavaa jäänyt. Työttömyyskorvaukset auttavat pahimman yli, mutta entiseen elämään - ja entisen elämän kaveripiireihin ei ole asiaa. Jaakko on Marin pääasiallinen hoitaja, onneksi Marin kehityksen seuraaminen on palkitsevaa. Mian tilanne on parempi sikäli, että teatteriharrastusta voi jatkaa entiseen tapaan. Nyt kun kaikilla on aikaa, meneillään on entistä kunnianhimoisempia projekteja.



Jukan on todella tehtävä töitä koulunsa eteen. Isällä ei ole missään tapauksessa varaa yliopistojen lukukausimaksuihin, joten Jukan on saatava stipendi. Tai on jätävä työttömäksi. Jukka ei itse pidä ajatusta lainkaan huonona, koska kaikki kaveritkin ovat työttömiä, ja korvauksella pärjää jotenkuten, mutta perhe on vastaan. On siis pakko paahata yökaudet oppimisympäristöissä.

Jaanan opinnot olivat jo aivan loppuvaiheessa silloin, kun lukukausimaksut otettiin käyttöön. Onneksi Jaanan työnantaja, suuri energiateknologiakonglomeraatti, oli ottanut Jaanan mukaan tuotekehitykseen jo kolme vuotta sitten. Se kesätyöpaikka oli onnenpotku. Jaanalle on luvassa oikeaa työtä valmistumisen jälkeen.

2.3. Suuri suomalainen yhteiskunta

Maan hallituksen suurin ongelma on pitkään jatkunut lama. Markkinoiden toimintaa pyritään parantamaan ja julkisen sektorin velkaantumista saamaan kuriin. Tarvitaan suuria rakenteellisia uudistuksia ja uutta teknologiaa.

2.3.1. Kehityksen ajovoimat

Tämän tulevaisuuskuvan ajovoimat ovat pitkälle nykyisiä (vuoden 2013) ajovoimia, eikä suuria muutoksia trendeissä ole näkyvissä.

Talouden kehitys on tässäkin skenaariossa lähtökohtana. Globaalin talouden kehitys jatkaa suuntautumista Aasiaan, Etelä-Amerikkaan ja uusille kasvualueille Afrikkaan, joten länsimaiset taloudet ovat pitkässä hitaan kasvun kaudessa.

Kehitys tuo paljon uutta erityisesti palveluteknologioihin, joissa erilaiset etäohjattavat sekä koneiden välinen tiedonvaihto ja prosessointi luovat uusia mahdollisuuksia. Erityisesti palvelujen tuottavuuden parantamiselle avautuu uusia keinoja.

Yhä suurempi globaalien järjestelmien hegemonia aiheuttaa vastareaktion. Yksilön omaa roolia ja vastuuta korostavat arvot vahvistuvat. Paikallisuus ja paikallinen päätöksenteko korostuu tilanteessa, jossa globaaleilla markkinoilla syntyvä lisäarvo ei enää kerääny länsitalouksiin.

Suuren yhteiskunnan periaatteet

Julkisen sektorin kestävyysongelma pyritään suuri yhteiskunta, "Big Society"⁴³ -ajattelun mukaan ratkaisemaan velkaantumisen suitsimisen avulla. Julkisen sektorin velkaantuminen koetaan kestävämmäksi, koska lisääntyvä julkinen velka syö kansantalouden uskottavuuden ja lisää sen rahoituskustannuksia. Ongelma- valtion ja sen rahoituslaitosten ja yritysten on vaikea saada rahoitusta. Jos rahoitusta olisikin saatavilla, sen kustannukset ovat kilpailijamaita huomattavasti korkeammat. Julkisen sektorin alijäämän korjaaminen on poliittisesti ehdoton ykkös-tavoite. Suuri yhteiskunta – ajattelu käyttää ratkaisuun kolmea periaatetta:

Tehokkuusperiaate: Julkisen sektorin palvelutuotantoa pidetään tehottomampana ja kustannuksiltaan kalliimpana kuin yksityisten sektorin vastaavaa tuotantoa. Veronmaksajat siis maksavat julkisen sektorin palveluista lopulta enemmän kuin vastaavista yksityisten palveluntuottajien palveluista. Lisäksi kilpailun puuttuminen julkiselta sektorilta hidastaa kehitystä, kun taas jatkuva tuotekehitys on yksityisen sektorin asiakastyytyväisyyden säilyttämisen ehto.

Paikallisuusperiaate: Keskitetyssä hallintokoneistossa päätökset tehdään kaukana palvelujen käyttäjistä. Lisäksi kansallisen päätöksenteon on lähes mahdotonta ottaa huomioon paikallisia erityisolosuhteita. Palvelujen tuotantoa ja laatua koskevat päätökset pitäisikin tehdä mahdollisimman lähellä niiden käyttäjiä. Valtion tehtävänä tulisi olla ainoastaan resurssien allokointi eri alueiden kesken, miten rahat käytetään, on paikallinen päätös.

Yhteisvastuuperiaate: Ihmisten tulisi ottaa vastuuta toinen toisistaan. Yhteisöllisyys lisää onnellisuutta ja turvallisuutta. On huomattavasti parempi kaikille, jos naapuri tekee ostokset vanhukselle kaupassa käydessään, kuin se, että ostospalvelua varten perustetaan oma kasvoton ja kallis byrokratiensa. Paikallinen yhdistys voi hyvinkin tuottaa kirjastopalvelut ja kehittää kirjaston ympärille muutakin vapaaehtoistoimintaa, jos yhdistys saa työhön valtiolta tukea.

⁴³ Ks. esim. Lupton et al. 2009

	SUURI SUOMALAINEN YHTEISKUNTA
Ajovoimat	Paikallisuuden korostaminen (vastavoimana globaalisuudelle), teknologian nopea kehitys, demokratian heikkeneminen, identiteetin etsintä yksilötasolla
Reaktiomalli	Vähennetään hallintoa nopeasti, instituutioiden alasajo, julkiset palvelut lakkautetaan ja toivotaan, että niiden tilalle syntyy paikallisten itse tuottamia palveluja (esim. kirjasto)
Ongelma jota ratkaistaan	Valtion velkaantuminen, velanhoitokulujen nouseminen (mikä tarkoittaa myös yritysten velan korkojen nousua). Julkisen hallinnon paisuminen kuriin. Ihmisten voimaannuttaminen hoitamaan omia asioitaan.
Edellytys-tekijät	Yksityinen sektori pystyy työllistämään vapautuvan työvoiman, ihmiset ovat valmiita toimimaan yhdessä
Muutos nykyiseen	Valtion hallintokoneistusta kutistuu vähäiseksi, palvelujen tuotanto valtiolta ja kunnilta yhteisöille ja yksityisille.
Toimijat	Valtio, yhteisöt, yritykset

Taulukko 5. Suuren suomalaisen yhteiskunnan päättäjät pitävät avainongelmana julkisen sektorin velkaantumista ja sen suurta osuutta kansantuotteesta. Ongelmaa pyritään ratkaisemaan kustannuskurilla ja palvelujen tuotannon hajauttamisella ihmisten joukkoon.

2.3.2. Tulevaisuuskuvatarina

On vuosi 2022 ja eduskunta keskustelee kiivaasti valtion velkaantumisesta. Takana on viiden vuoden laskusuhdanne, joka ei näytä muuttuvan paremmaksi. Jotain on pakko tehdä. Uusi hallitus on innostunut Englannin Big Society -ajattelun viimeisimmistä tuloksista. 2010-luvun vaikeiden vuosien jälkeen englantilainen talous kohentui. Vuoteen 2016 mennessä yksityinen sektori pystyi viimein työllistämään valtionhallinnosta vapautuneet resurssit. Suomessa ollaan erityisen kiinnostuneita uusista teknologiainnovaatioista, joita englantilaiset yksityisen sektorin palvelujen tarjoajat ovat kehittäneet erilaisiin palvelutehtäviin. Suomessa julkinen hallinto on ollut hidas teknologian hyödyntäjä, suuret integroidut tietojärjestelmähankkeet ovat tukehtuneet omaan mahdottomuuteensa.

Nyt Uusi Liberaalinen Puolue, jonka jäsenistö koostuu etupäässä nuorista, koulutetuista ihmisistä, on sitä mieltä, että valtiontalous on laitettava kuntoon. ULP:n viestit ovat nerokkaita ja vaikkakin vanhat puolueet moittivat niitä toteutuskelvottomiksi, äänestäjät uskovat uuteen järjestykseen.

Keinoja on periaatteessa kaksi. Ensinnäkin ULP haluaa leikata sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannuksia. Mahdollisimman moni julkinen palvelu yksityistetään. Lisäksi keskushallinnosta vähennetään henkilöstöä rajusti. Varsinkin erilaiset suunnittelutehtävissä olleet ihmiset irtisanotaan. Valtion ohjaus keskittyy siihen, että julkisen talouden resurssit jaetaan suoraan paikallisille toimijoille.

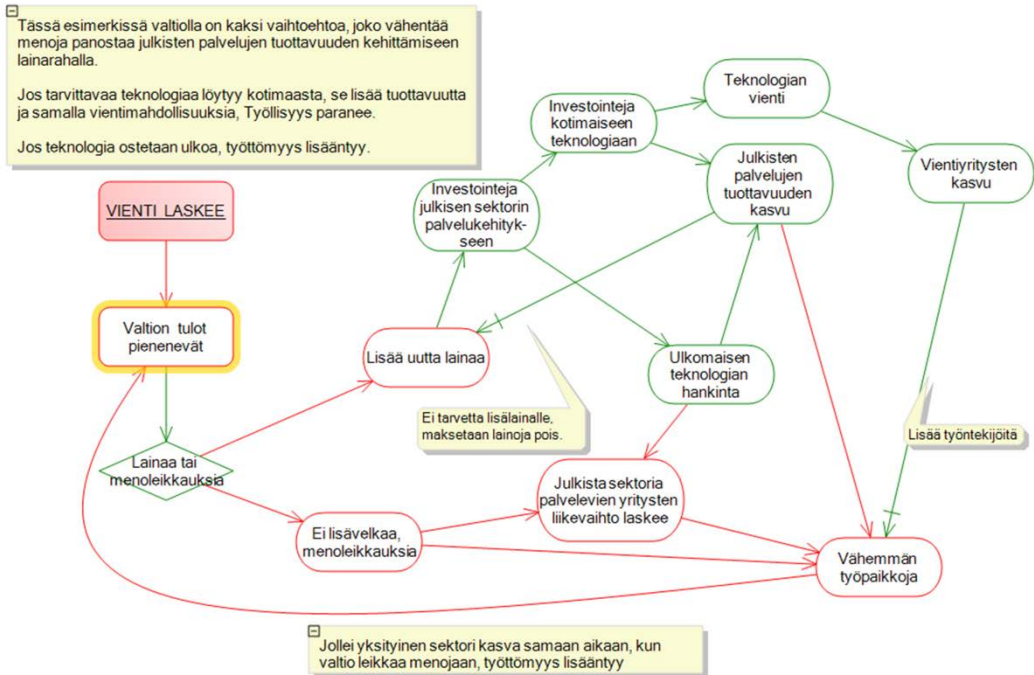
Hallitusohjelman mukaisesti pyritään siihen, että kotimaiset pienet ja keskisuuret yritykset ottaisivat palveluja tuottaakseen, mutta pian todetaan, että suuret kansainväliset ketjut ovat tehokkaampia. Esimerkkinä vanhusten hoitotyö, jossa kansainväliset toimijat voivat käyttää edistyneitä teknologioita. Erilaiset yksilölliset, virtuaaliset ennakointi- ja seurantajärjestelmät laskevat hoitotyön kustannuksia. Energian tuotanto oli yksityistetty jo 2010-luvulla, mutta nyt myös mm. vesilaitokset ja rakennusvalvonta toimivat yksityisten yritysten voimin.

Muutos viedään läpi viidessä vuodessa ja hallituspuolueet hehkuttavat menestystä. Esimerkkitapauksena esitellään vuonna 2027 Hämeenlinnan uutta järjestelmää. Terveyskeskukset toimivat kolmen kansainvälisen yrityksen pyörittämänä. Kilpailu on parantanut palveluja ja laskenut jopa hintoja. Asiakkaat ovat mielissään, lääkäriin pääsee nopeasti ja vastaanotolla todella tuntuu siltä, että henkilökunta haluaa auttaa potilasta. Hämeenlinnalaiset esittelevät myös uutta senioriosuuskuntaa, joka ostaa kaikki palvelut yhteisesti neuvotelluin ennakkohinnoin eri palveluntuottajilta. Samasta numerosta saa verkoston hyväksi kokeman putkimiehen, it-neuvonnan, personal trainerin tai lakimiehen palvelut suurella alennuksella. Kotipalvelun hoitajat ovat aina tuttuja ammattilaisia. Hämeenlinnan kirjasto toimii Kulttuurin Ystävien pyörittämänä. Kirjastosta on tullut jäsenien olohuone, jossa aina tapahtuu, on työpajoja, teatteria, akrobatiaa, 3D-printtausta.

Aivan kaikki eivät kuitenkaan ole tyytyväisiä. Osa palveluista – se kannattamattomin osa – odottaa edelleen järjestämistään varsinkin pienissä maalaiskunnissa. Tilanne oli Äänekoskella huono jo 2010-luvun alussa, koska metsäteollisuus lähti maakunnasta. Työttömät ja muutamat vielä kituuttavat yrittäjät eivät innostu yhteistoiminnasta ja suuret palveluyritykset eivät ole kiinnostuneet toiminnasta taantuvalla paikkakunnalla. Paikallisen pubin kaljaparlamentti kannattaa Protestipuoluetta, eikä ole ihme, että ärhäkästi yhteiskunnan parempiosaisia kritisoi puolue kerää alueelta ääniä.

2.3.3. Vaikutukset valtion budjettiin

Julkisen sektorin päättäjien ratkaisuvaihtoehdot ovat joko ottaa lisää lainaa ja elvyttää taloutta tai ryhtyä leikkaamaan kuluja. Jos päädytään elvyttämiseen, seuraavaksi tulee tehdä valinta siitä, miten rahat käytetään. Ne voidaan investoida teknologiaan, joka tuottaa tulevaisuudessa merkittäviä säästöjä tai palvelut voidaan ostaa ulkopuolisilta tuottajilta. Kuvan 12 yksinkertaistetussa mallissa julkisten menojen leikkaaminen johtaa lyhyellä tähtämellä julkisen sektorin irtisanomisiin ja lisääntyviin työttömyyskuluihin. Jos yritykset toipuvat viennin menetyksestä nopeasti, julkisen sektorin ammattitaitoinen työvoima siirtyy yksityiselle sektorille. Valtion tukemat paikalliset palvelut työllistävät osan kuntien sosiaali- ja kulttuuripalvelujen tuotannosta vapautuvista työntekijöistä.



Kuva 5: Julkisen sektorin päättäjien ratkaisuvaihtoehdot johtavat kolmeen hyvin erilaiseen tapahtumaketjuun.

Teknologiainvestointien ajoittaminen näyttää tässäkin kehityspolussa olevan keskeinen asia. Jos julkisten palvelujen automatisointi käynnistyy riittävän varhain, ja sitä kehitetään kotimaisella pioneeriteknologialla, julkiset investoinnit lisäävät vientipotentiaalia ja kilpailukykyä kansainvälisillä markkinoilla. (Vrt. Pii-laakson syntyminen USA:n puolustusvoimien teknologiakehitysinvestointien varassa⁴⁴). Jos palvelujen automatisointi tapahtuu muusta maailmasta jäljessä ja teknologia on tarkoituksenmukaista ostaa ulkomaisilta toimittajilta, jäävät positiiviset vaikutukset kokematta.

Tulevaisuuskuvan päättäjät pyrkivät siirtämään suurimman osan palvelutuotannosta yksityiselle sektorille, jolla on painetta nopeaan tuotannon tehostamiseen. Tämä saattaa nopeuttaa teknologiainvestointeja ja motivoida vahvaan kehitystyöhön toimialaklusterissa, varsinkin jos toimijat ovat paikallisia, niin kuin tässä tulevaisuuskuvassa oletetaan. Jos yksityistäminen johtaa monikansallisten suurten toimijoiden tulon markkinoille, saatavat tehokkuushyödyt ovat suuria, mutta suoraa virkistävää vaikutusta vientiin ei synny.

⁴⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Silicon_Valley

Suuren yhteiskunnan skenaariossa oletetaan, että tuloverot lasketaan puoleen kotimaisen kysynnän tukemiseksi. Vaikka työttömyys lisääntyy, kokonaistyöttömyyskulut pidetään ennallaan. Menoja ei rahoiteta lainalla, mutta tässä laskelmassa ei myöskään lyhennetä olemassa olevia lainoja. Rahoitustilanteen johdosta ministeriöt joutuvat leikkaamaan sekä maksamiaan tukia että hallintokuluja.

	VERTAILUVUOSI 2013		SUURI SUOMALAINEN YHTEISKUNTA		Kommentit
TULOT					
Arvonlisävero etc.	17,76		17,76		Tässä oletetaan, että koska työttömyys kasvaa voimakkaasti, ja kestää ennenkuin yksityinen sektori pystyy työllistämään kaikki, kulutus ei kasva heti.
Vakuutusmaksuverot	0,706		0,706		
Autoverot	0,884		0,884		
Varainsiirtoverot etc.	0,87		0,87		
Energiaetc. valmistev	6,71		6,71		
Tulo- ja varallisuusvero	12,59		6,295		Tulo- ja varallisuusveroa pienennetään 50%, jotta kulutuskysyntä elpyisi.
Korkotulot etc.	1,92		1,92		
Sekalaiset	4,94		4,94		
Lainat	7,7	54,08	0	40,085	Valtio ei ota velkaa
MENOT					
Valtionosuudet	8,76		12,264		Ministeriöitä siirretään rahaa kunnille ja paikallisille järjestöille ja palvelutuottajille.
Eläkkeet, korvaukset	4,41		4,41		
EU ja järjestöt	2,01		2,01		
Verotus ja tulli	0,611		0,611		
Aluehallinto, kehitys	0,94		0,94		
Eläkkeet	4,46		4,46		
Työttömyys	2,65		2,65		Työttömyys kasvaa, mutta tukia lasketaan samassa suhteessa.
Perhetuet 2,53	2,53		0,253		Perheille myönnettävät tuet minimiin.
Sairausvakuutus 1,24	1,24		1,24		
Kuntien sos. ja tervehuolto	0,553		0		
Opetus ja kulttuuri 6,65	6,65		3,325		Ylempi opetus yksityistetään.
Työ- ja elinkeinoministeriö	3,84		0,768		Erilaisista yritystuista luovutaan kokonaan, jäljelle jäävät vain hallinnon keskeiset palvelut.
Liikenneministeriö	2,95		0,885		
Maatalous	2,72		0,272		
Valtionvelan korot	1,87		1,87		
Sisäministeriö	1,32		0,66		Jäljelle jää vain poliisi, muut toiminnot minimiin.
Ulkoministeriö	1,3		1,3		
Oikeusministeriö	0,8691		0,8691		
Puolustusministeriö	2,87	52,5531	1,435	40,2221	Puolustuskuluja leikataan puoleen budjettyivistä.

Taulukko 6: Valtion budjetin loppusumma kutistuu viidenneksellä tässä skenaariossa.

2.3.4. Mitä tapahtuu perheille?

Outi:

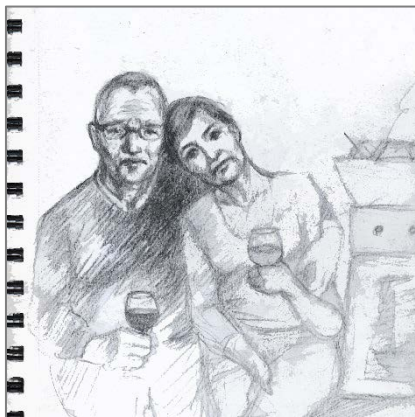
Outin eläkkeestä jää 400 euroa enemmän käteen kuin ennen. Nämä rahat Outi käyttää velkojen lyhentämiseen. Lisäksi Outilla on enemmän pieniä tilapäistuloja, koska paikalliset yhdistykset tarvitsevat tiedottamisapua uusista palveluistaan kerrottaessa. Ja Outihan on monessa mukana.



Elli ja Mikko:

Eläkkeisiin ei onneksi tämäkään hallitus voi puuttua. Eläkeläiset sentään ovat aktiivisia äänestäjiä, ja heitä on paljon! Hoito on kallista eikä vakuutusta enää saa, joten Mikko päättää myydä asunnon negatiivisella lainalla. He kuitenkin saavat jäädä omaan asuntoon ja apua ostetaan paikalliselta Martta-kotipalvelulta. Kallista on, mutta Elli tarvitsee Alzheimerin taudin takia jatkuvaa valvontaa. Mikko päättää unohtaa lonkkaleikkauksen, mutta Ellin lääkityksestä ei haluta vielä tinkiä, vaikka lääkkeet ovat kalliita.

Kristiina ja John:



Kristiinalle jää vähän enemmän suomalaisista tuloista käteen verotuksen keventyessä. Suomessa kuitenkin työt vähenevät laman myötä, joten hyöty on marginaalinen. Samalla huoli Johnin terveydestä kasvaa. Johnille täytyy ottaa kallis lisäterveysvakuutus. Mutta pakko mikä pakko, koska kunnon hoitoa ei saa muuten.

John on huolestunut terveydestään. Missä on hyvä hoito, jota ennen sai Suomessa? Kielitaidottomana John jää myös paikallisten harrastuspiirien ulkopuolelle. John alkaa puhua muutosta takaisin Englantiin.

Jaakko, Mia, Mari, Jukka ja Jaana:

Jaakolle verotuksen keveneminen oli todella hyvä uutinen. Tuloista jää nyt 1 500 euroa enemmän kuussa käteen. Jaakon työnantaja on jo ottanut Jaakolle laajan vapaaehtoisen terveys- ja eläkevakuutuksen ja Marilla on jo oma sairausvakuutusensa, mutta Mialle ja muille lapsille pitää ottaa omansa. Se syö verohyödyistä puolet. Mutta saahan sitä sitten hyvän hoidon tarvittaessa.

Lama syö Mialta yritysasiakkaat, mutta Mia ja joukko työtovereita perustavat uuden kielikylvyn, joka käyttää teatterin keinoja. Innostus on valtava, tosin alkuvai-

heessa tulot putoavat yli kolmanneksella. Verohyöty onneksi auttaa, joten nettotulot eivät muutu mihinkään.

Marin kunnallinen päivähoido loppuu, mutta tutut hoitajat perustavat oman päiväkodin. Hoitomaksut nousevat kunnallisesta tasosta, mutta Mian ja Jaakon kohdalla se ei ole ongelma, koska nyt maksut eivät määräydy tulojen mukaan. Keskimääräisestä korotuksesta huolimatta tilanne säilyy samana.

Jukan kroonisen sairauden kustannukset nousevat lähes satakertaisiksi. Jukka pyrkii mukaan kansainväliseen lääketestaukseen, jotta hoitokustannuksia saadaan kuriin.

Jaana ei koe terapian loppumista ongelmallisena. Kun raha ei riitä matkustamiseen, Jaana pyrkii stipendiaattina opiskelemaan ulkomaille ja pääseekin Souliin Korean valtion stipendillä. Suvun parissa kerätään matkakassaa.

2.4. Globaalit kiinnitykset

Taloudelliset tosiasiat on tunnustettu. Suomi ei pärjää globaalissa kilpailussa, ellei jokainen kansalainen ole mukana tavalla tai toisella. Hyvinvointipalvelujen määrästä ja laadusta tingitään, mutta pienyritysten verkostojen ja yksilöiden kytkeytymistä globaaliin tuotantoon tuetaan.

2.4.1. Ajovoimat

Teknologian nopea kehitys on johtava ajovoima, joka käynnistää globaalisti samantyyppisen kasvun kauden kuin tietotekniikan kehitys edellisessä vaiheessa (Wilenius ja Kurki 2013). Puhutaan kuudennesta aallosta.

Talous on teknologioiden ansiosta globalisoitunut. Hitaan kasvun loukkuun jäävät ne maat, jotka eivät ole mukana arvoverkoissa, joissa tuotanto tapahtuu. Tuotanto on ositettu tehtäviin, jotka siirtyvät nopeasti maasta ja tekijältä toiselle. ”Toisesta taloudesta” (Second Economy) on tullut totta. Globaalin talouden volatilitaetti (Casti et al. 2012) kasvaa; nopean kysynnän kasvun kautta seuraa nopea kysynnän pudotus. Erilaiset ajoitukseen liittyvät riskit ja yleinen kehityksen epävarmuus lisääntyvät.

Teknologian kehitys on nopeaa erityisesti resurssiongelmien ratkaisemisessa. Energian tuotantokustannukset ovat romahtaneet ja uudet energiamuodot ovat hiilidioksidipäästövapaita. Energian lähes rajaton saatavuus auttaa ilmastonmuutoksen hallintaan ottamisessa. Biotalous lisää tuottavuutta ja ratkoo erityisesti ilmastonmuutoksen ongelmia. Ilmaston muutosta ei voi estää – se on liian myöhäistä – mutta teknologian avulla voidaan välttää monet ongelmista.

Terveysteknologian kehitys on myös nostanut elinikää nopeammin kuin ennakoitiin, eliniän odote on 87 vuotta.

Systeemisyys lisää yhteiskunnan kompleksisuutta (Wilenius ja Kurki 2013). Arvomaailmassa tämä johtaa vastareaktioon ja yksilöllisyydestä tulee kehitystä ohjaava arvo. Teknologia tukee tätä; ihmisillä on enemmän mahdollisuuksia ja tietoa kuin koskaan ennen. Jokainen on oman onnensa seppä, ja jokainen on vastuussa myös hyvinvoinnistaan. Jokainen kansalainen saa myös mahdollisuuden vaikuttaa asioihin.

	GLOBAALIT KIINNITYKSET
Ajovoimat	Teknologian kehitys voimakkain muutoksen ajovoimista, ilmastonmuutos hallinnassa, individualististen arvojen vahvistuminen
Reaktiomalli	Investoidaan ajoissa rakenteiden muuttamiseen.
Tarina	Hyvinvointivaltio keskittyy yksilön varustamiseen siten, että hänellä on valinnanmahdollisuuksia: koulutus mahdollistaa moneen tehtävään, työsuhteen käsite kehittyy siten, että yksilö voi toimia välillä yrittäjänä tai osana (kansainvälistä) verkostoa, elämänvaiheensa tai kansainvälisen kysynnän mukaan. Yritykset pieniä tai keskisuuria, joissa yksilö voi vaikuttaa päätöksentekoon. Yksilö tuottaa yhteiskunnalle hyötyä läpi elinkaaren (lapsesta vaariin).
Ratkaistava ongelma	Joustavuus, sopeutuminen ympäristöön, menestyminen kansainvälisillä markkinoilla.
Rakenne	Pienet tuotantoyksiköt, yksilöt liikkuvat moodista ja ryhmästä toiseen. Julkisen ja yksityisen raja häviää.
Edellytystekijät	Tietopohjainen tuotanto tuottaa kansantulon, digitalisoituminen mahdollistaa osallistumisen kansainväliseen työn- ja tehtävien allokointiin (tietovarasto, jossa osaajat ja osaajien tarvitsijat kohtaavat).
Muutos nykyiseen	Koko hyvinvointiyhteiskunnan rakenne muuttuu yksilökeskeiseksi.
Toimijat	Yksilöt, pienet yritykset-ryhmät ja heidän tukijansa

Taulukko 7: Tämän tulevaisuuskuvan ydinongelmana pidetään kilpailukykyä ja Suomen globaaliin järjestelmään kytkeytymistä. Tiivis yhteistyö kansainvälisen arvoverkon kanssa tuo taloudellista kasvua myös Suomeen.

2.4.2. Tulevaisuuskuvatarina

Talous on junnannut paikoillaan nyt jo lähes 20 vuotta. Viimeisetkin suuret tuotantoyksiköt lähtevät maasta. Metsäteollisuudesta on muistona vain yksi tuotekehitys-laboratorio ja joukko tyhjilleen jääneitä tehtaita. Suurten yritysten aika on ohi. Eduskunta hyväksyy vaikeassa tilanteessa periaatteen, jonka mukaan talouskasvun vahvistaminen tapahtuu julkisen sektorin ja sosiaalipalvelujen kustannuksella. Koulutusta lukuun ottamatta julkiset palvelut kuten terveydenhoito, sosiaalipalvelut ja kulttuuripalvelut joutuvat leikkaamaan budjettejaan 25%. Hallinnossa käynnistetään massiivisia lomautuksia. Myös eläkkeitä joudutaan leikkaamaan elinajanodotteen kasvaessa. Päättäjät uskovat, että yhteiskunnan palvelujen vähentäminen on vain tilapäisilmiö. Kunhan Suomi saa globaalista kasvusta osansa, palvelut voidaan palauttaa entiselleen.

Hallitus käynnisti viisi vuotta sitten hankkeen, jonka tavoitteena on rakentaa maaillemme pysyvä asema erilaisissa kansainvälisissä arvoverkoissa. Kasvun tulisi syntyä siitä, että suomalaiset käyttävät mahdollisimman paljon hyväkseen globaaleja re-

sursseja ja ovat vahvasti kiinni verkoston arvokkaimmissa osissa, kuten tuotekehityksessä, projektijohtamisessa ja verkoston rahoittamisessa.

Hallituksen politiikalla on kolme periaatetta: mahdollisimman monen suomalaisen yksilön tulee olla haluttu toimija kansainvälisissä verkostoissa, mahdollisimman monen suomalaisen pk-organisaation tulisi olla mukana lyhyissä kasvuaalloissa ja lisäksi regulaatioympäristöä muutetaan siten, että se suosii patentoinnin sijaan avointa (open source) kehitystä.

Jokaiselle nuorelle räätälöidään oma osaamisportfolio, jota täydennetään jatkuvasti. Portfolio koostuu kotimaisista ja kansainvälisistä koulutusmoduuleista ja erilaisesta työkokemuksesta. Kouluissa on vähän perinteistä opetusta, opintosisällöt tulevat kotimaisista ja kansainvälisistä sisältötietokannoista. Ohjaaja tukee nuorta omanlaisen portfolion rakentamisessa. Opiskelija valmistuu vasta sitten, kun hän on osa ainakin kolmea globaalia arverkostoa. Kaikkialle ulottuva tietotekniikka kerää suoritukset automaattisesti-tietokantaan, josta globaalit arverkot hakevat sopivan osaajan tarpeisiinsa (Hallituksen tulevaisuusselonteko 2013).

Terveysteknologioiden ansiosta eliniänodote on vuonna 2030 syntyville jo 120 vuotta (OECD 2012). Kestävyysvaje uhkaa kasvaa kestäättömäksi. On selvää, että työsuhteen käsitettä ja eläkesäännöksiä täytyy uudistaa. Aasialaiset arvot virtaavat Suomeenkin. Jokaisen on – edellytyksensä mukaan - kannettava kortensa kehoon. Koulussa tuetaan nuorten osa-aikatöitä ja eläkejärjestelyt kannustavat käyttämään kokemusta hyväksi vielä yli 80-vuotiaana. Verkossa erilaisia osatehtäviä voi jo tehdä kautta maailman.

Hallitus myöntää viiden miljardin kehitysrahoituksen supertietokoneen hankintaan ja hyvän tietoteknisen infrastruktuurin rakentamiseen pk-yrityksille. Tavoitteena on rakentaa Super Big Datan ympärille uusia globaaleja palveluja. Aalto-yliopisto ja MIT Bostonista ovat vastuussa innovoinnista.

Open source -lainsäädäntö tarjoaa suomalaisen luottamusyhteiskunnan rakenteet avoimeen innovointiin. Tavoitteena on, että vuonna 2030 kaikki ne avoimen lähdekoodin kehittäjät, jotka haluavat pelata reilua peliä, on rekisteröity Suomeen. Kymmenen euron kuukausikustannus liittymisestä on olematon riskienhallintakustannus. Ensimmäisen vuoden aikana järjestelmään liittyy 100 000 yritystä, joten "vientitulo" kertyy jo yli 120 miljoonaa euroa. Kolmen vuoden sisällä arvioidaan päästävän jo yli miljardin euron tulovirtaan.

Seuraavien vaalien aikana oppositio nostaa hallituksen toimet luopin alle. Osa kansasta kukoistaa ja talouden kasvulukematkin alkavat herättää luottamusta. Oppositio löytää kuitenkin hedelmällisen maaperän sieltä, missä hallituksen toimista ei hyödytä. Noin kolmannes väestöstä ei voi tai ei halua mennä mukaan globaaliin kilpailuun, joten se jää jonkinlaiseksi kotimaan työvoimareserviksi. Teknologia ei ratkaise kaikkea. Lapsiperheet ovat epätoivoisia, koska hoitopalvelut eivät vastaa työnsä vuoksi matkustavien vanhempien tarpeisiin. Vanhusten laitoshoidojaksot ovat lyhentyneet, mutta se ei ole osoitus parantuneesta laadusta vaan siitä, että laitokseen mennään kuolemaan vasta sitten, kun mitään muuta vaihtoehtoa ei ole. Yhteiskunta jakautuu entistä enemmän hyvä- ja huono-osaisiin.

palvelut työntävät hyvin toimeentulevia yksilöitä pois maasta, ei toivottua positiivista vaikutusta synny. Toisaalta, jos uusi tasapainotilanne johtaa siihen, että hyvinvointivaltion rampautuminen on tilapäistä, saattaa kotimaan vetovoima pitää valioyksilöt maassa. Koulutusjärjestelmä toimii tässäkin mallissa tehokkaana vetovimatekijänä.

Tässä tulevaisuuskuvassa kaikki julkisen budjetin voimavarat suunnataan koulutukseen ja yritysten tukemiseen (infrastruktuuria rakentamalla). Voimavarat ovat vielä vuonna 2030 rajalliset, koska oletamme, ettei viennin kasvu ole vielä päässyt käyntiin. Valtion kokonaisbudjetti pienenee noin 20 %, mikä johtuu ennen kaikkea työttömyyden kasvun aiheuttamista tuloveromenetyksistä ja kotimaisen kulutuksen supistumisesta johtuvasta arvonlisäverotuoton laskusta. Verotulojen vähenemisen vuoksi kaikkia valtion menoja leikataan rajusti. Ainoastaan koulutukseen ja yritystoiminnan tukemiseen käytetään aiempaa enemmän resursseja. Lisäksi tietotekniikan infrastruktuurin parantamiseen investoidaan.

Näin rajut leikkaukset syventävät lamaa entisestään, joten ajoitus ratkaisee. Jos leikkauksilla saavutetaan parempi kustannuskilpailukyky (palkat alenevat) ja kohdennetuilla investoinneilla (koulutus, yritystoiminta, tietoliikenne) korkeampi osallistumisaste globaaliin talouteen, vienti piristyy. Kasvava vienti lisää työpaikkoja, kotimainen kulutus kasvaa ja verotulot kääntyvät viimein kasvuun. On aika investoida hyvinvointiyhteiskuntaan.

VALTION BUDJETTI	VERTAILUVUOSI		GLOBAALI SKEN		
TULOT					
Arvonlisävero etc.	17,76		14,21		Kotimainen kysyntä laskee noin 20%, joten arvonlisäverotuotto laskee saman verran.
Vakuutusmaksuverot	0,706		0,706		
Autoverot	0,884		0,7956		10% lasku
Varainsiirtoverot etc.	0,87		0,87		
Energiaetc. valmistev	6,71		6,71		
Tulo- ja varallisuusv	12,59		10,072		Sama lasku tulo- ja varallisuusverossa
Korkotulot etc.	1,92		1,92		
Sekalaiset	4,94		4,94		
Lainat	7,7	54,08	0	40,2216	Lainaa ei saatavilla
MENOT					
Valtionosuudet	8,76		5,256		Valtionosuudet leikataan 60%
Eläkkeet, korvaukset	4,41		4,41		Leikkaus -20% per eläkkeensaaja, mutta saajien lukumäärä on suurempi
EU ja järjestöt	2,01		0,603		Leikkaus -70%
Verotus ja tulli	0,611		0,3055		Leikkaus -50%
Aluehallinto, kehitys	0,94		0,47		Leikkaus -50%
Eläkkeet	4,46		4,46		Leikkaus -20% per eläkkeensaaja, mutta saajien lukumäärä on suurempi
Työttömyys	2,65		2,65		Työttömyyskulut nousevat 50%
Perhetuet 2,53	2,53		1,265		Leikataan 50%
Sairausvakuutus 1,24	1,24		0,62		Leikataan 50%
Kuntien sos. Ja tervhuolto	0,553		0,2765		Leikataan 50%
Opetus ja kulttuuri 6,65	6,65		7,98		Lisätään 20%
Työ- ja elinkeinoministeriö	3,84		3,84		Lisätään yritystukia, mutta vähennetään muita menoja, uudelleen allokointia.
Liikenneministeriö	2,95		2,95		Sana, mutta tietotekniikkaan teiden sijaan
Maatalous	2,72		1,36		Leikataan 50%
Valtionvelan korot	1,87		1,683		Pienenevät 10%
Sisäministeriö	1,32		0,264		Leikataan 20%
Ulkoministeriö	1,3		0,65		
Oikeusministeriö	0,8691		0,43455		
Puolustusministeriö	2,87	52,5531	1,435	40,91255	Leikataan 50%

Taulukko 8: Globaalit mahdollisuudet vaikuttavat enemmän budjetin rakentamiseen kuin loppusummaan.

2.4.5. Mitä tapahtuu perheille?

Outi:

Outin eläketulot pienenevät ja Outin täytyy hakeutua töihin. Töitä onkin tarjolla paljon, tosin sitä ennen Outi joutuu opiskelemaan internetissä vaativamman tason englannintutkinnon. Outi tekee joukolle pieniä suomalaisille yrityksille kansainvälisiä verkkosivuja, käyttäjäseurantaa ja bloggaat yritysten puolesta kansainvälisillä foorumeilla. Rahoitus tulee valtiolta. Outi on kiireinen, mutta tulee toimeen. Olkapää tosin haittaa eikä ystäviä ehdi tavata, mutta muuten pärjätään.

Kristiina ja John:

Kristiinan osaamiselle on käyttöä globaaleilla markkinoilla, hän vastaa kansainvälisen tutkijaverkoston toiminnan koordinoinnista. Kun valtaosa verkostosta on aasialaisia ja Johnkaan ei saa tarvitsemaansa hoitoa Suomesta, muuttaa pariskunta Sou-

liin. Elämä on kalliimpaa kuin Suomessa, mutta toisaalta Kristiinan työ helpottuu, kun tärkeimmät kontaktit ovat samoilla aikavyöhykkeillä.



Mikko ja Elli:

Mikon ja Ellin tilanne on todella vaikea. Saadakseen tarvitsemansa hoidon he joutuvat myymään asuntonsa. Onneksi maailmalla olevat lapset auttavat taloudellisesti. Hoitajana toimii tuttu 75 -vuotias, eläkkeellä oleva sairaanhoitaja, joka tarvitsee tuloja pienen eläkkeen lisäksi. Elämä on niukkaa, mutta jotenkin selvitään. Terveystenhoito on aika onnetonta niille, jotka ehtivät huonoon kuntoon ennen uusien teknologioiden käyttöön ottoa. Elämä ei ole helppoa 87 -vuotiaalle globalisoituvassa Suomessa.

Jaakko, Mia, Mari Jukka ja Jaana:

Jaakon työnantajayritys kasvaa voimakkaasti erityisesti Latinalaisessa Amerikassa. Onneksi Miakin puhuu espanjaa sujuvasti. Jaakko, Mia ja Mari joutuivat muuttamaan Buenos Airesiin, mutta muut lapset jatkavat suomalaisessa koulussa. Rivakka 71-vuotias Maija käy pitämässä huolta Jukasta. Jukka on etähoidossa newyorkilaisen sairaalan erikoisklinikalla. Automaattinen lääkitys säätyy itsestään veriarvojen mukaan. Jukka vetää palkkiota vastaan klinikan User Groupia. Jaakon ja Mian talous on kunnossa, lapset saavat hyvän - vieläkin ilmaisen - koulutuksen ja edullista pystyvää työvoimaa löytyy avuksi sekä Suomessa että Argentiinassa. Miao vain harmittaa se, ettei harrastamiseen ole enää aikaa, mutta ehkä sitten kun Marin koulun vuoksi muutetaan takaisin Suomeen.

Jaana on jo kohta valmis, hän aloittikin jo kouluaikana osaamisportfolionsa kokoamisen. Kaikki työharjoittelusuudet ovat jo valmiit, joitakin kotimaisia kursseja on vielä pakko suorittaa. Työpaikka Milanossa odottaa, mutta toistaiseksi suomalainen poikaystävä tuo Jaanan vielä kaksi kertaa kuussa Suomeen.



2.5. Säällistä elämää

Ilmastonmuutos vaatii julkisia investointeja ja hidas talouskasvu kuristaa hyvinvointipalveluja, joten kansalaiset tuottavat hyvinvointipalvelut toinen toisilleen. Rahan sijasta onnea rakennetaan yhteisöllisyyden ja niukkuudesta nauttimisen avulla.

2.5.1. Ajovoimat

Tämä tulevaisuuskuva on rakennettu neljän ajovoiman pohjalta. Taloudellinen taantuma länsimaissa on jatkunut pidempään kuin koskaan on ennakoitu. Ilmaston muutos on nopeampi kuin odotettu. Arvot polarisoituvat.

Vuoteen 2030 tultaessa länsimaisten talouksien kansantulon kasvuluvut ovat olleet jo pitkään alle yhtä prosenttia vuodessa. Nyt päättäjille alkaa olla selvää, että uusi nousukausi antaa pahimmassa tapauksessa odotuttaa itseään seuraavat 10 vuotta.

Ilmastonmuutos on osoittautunut paljon vuonna 2013 arvioitua nopeammaksi. Kriittisenä pidetty neljän asteen raja lämpenemisessä on ylitetty ja Grönlannin jääpeitto sulaa nopeasti. Merivesi on noussut ennätyslukemiin.

Yhteiskunta on siis kriisiytynyt. Kansalaiset reagoivat taloudellisen tilanteen kiristymiseen kahtiajakoisesti. Ne, jotka pystyvät, siirtyvät työn ja kasvun mukana ulkomaille. Ne, joilla tätä mahdollisuutta ei ole, radikalisoituvat tavalla tai toisella. Poliittinen kenttä uudistuu ja jakautuu markkinavoimien kannattajiin ja kestävän kehityksen puolustajiin.

	SÄÄLLINEN ELÄMÄ
Ajovoimat	Ilmaston muutos ja resurssien rajallisuus, pitkä taantuma länsimaissa, arvo-muutos
Ratkaistava ongelma	Palvelujen puute, tulojen ja luonnonvarojen niukkuus.
Reaktiomalli	Julkinen sektori supistaa ja ihmiset ottavat itse vallan
Edellytys-tekijät	Päättäjillä vahva kansan tuki silloin, kun prosessi käynnistetään. Kun julkisen sektorin työpaikat vähenevät, tulisi yksityiseltä sektorilta löytyä korvaavia työpaikkoja, muuten seuraa kurjistumiskierre.
Muutos nykyiseen	Keskushallinto minimissään, kaikille alueille yhteiset palvelut vähäisiä.
Toimijat	Keskushallinto rahan jakajana, itseorganisoituvat yhteisöt palvelujen tuottajina.

Taulukko 9: Ratkaistava ongelma on kestävän kehityksen rakentaminen, tässä tulevaisuuskuvasssa ratkaisukeinoina käytetään yksilön aktivointia ja yhteisöllisyyttä.

2.5.2. Tulevaisuuskuvatarina

Suomen eduskunta päätti huhtikuussa 2030, että entistä suurempi osa valtion budjetista suunnataan ilmastonmuutoksen torjuntaan ja siihen sopeutumiseen. Äärimmäiset sääilmiöt – nopeasti kasvava lumitaakka, myrskytuulet ja lähes trooppiset rankkasateet - pakottavat investoimaan sekä maanalaisen sähköverkon rakentamiseen, teiden uusimiseen että tulvavallien rakentamiseen rannikkokaupunkien edustoille. Tässä tilanteessa yli kolmannes budjetista käytetään erilaisiin investointeihin. Investoinnit tukevat horjuvaa taloutta ja työllisyyttä, mutta uutta rahaa niistä ei synny; päinvastoin vaihtotase (vienti-tuonti) heikkenee, kun osa teknologiasta tuodaan ulkomailta.

Valtion ja kuntien budjetit eivät tätä kestä. Vaikka velanottoa lisätään, monesta palvelusta joudutaan kuitenkin tinkimään. Hyvinvointivaltio on vaarassa ja hyvinvointiyhteiskunta ei voi enää nojata entiseen tapaan julkiseen sektoriin. Lopulta päädytään siihen vaikeaan ratkaisuun, että kunnat hoitavat verovaroin vain peruskoulutuksen ja perusterveydenhoidon. Sosiaaliturvan tukipilari on kansalaistulo, joka vaikka pieni onkin, auttaa selviämään työttömyydestä. Kuntien ja valtion työntekijöitä jää työttömäksi. Työttöminä ovat nyt palvelusektorin ihmiset, sen sijaan rakennusmiehistä on laajasti pulaa.

Vuoden 2020 vaiheilla syntyneet uudet puolueet rakentuivat kolmen teeman ympärille. Nopeimmin 2010-luvulla kasvanut Isänmaallinen Populistipuolue menetti asemiaan vuosikymmenen lopulla kahdelle uudelle suuntaukselle. Uusliberaalipuolue ryhtyi ajamaan individualistisia arvoja ja markkinavetoista yhteiskuntaa ratkaisuna talouden taantumaa. Samaan aikaan vanhan Vihreän liikkeen raunioilta versoo kasvaneisiin ympäristöuhkiin reagoiva eettisiä arvoja ajava puolue. Ilmastonmuutos on jo selvästi näkyvässä arkipäivän elämässä ja se saa ihmiset kiinnittämään huomiota omaan kulutukseensa. Pitkäaikainen taantuma ohjaa osan ihmisistä kohti yhteisöllistä ajattelua. Suomessa on palattu toisen maailmansodan jälkeisen pula-ajan arvoihin. Nyt tavoitteena on pärjätä mahdollisimman vähällä ja luonnonvarojen säästäen.

Kunnat alkavat aktiivisesti tukea paikallisia pienyrityksiä ja osuuskuntia, jotta ne pystyisivät tuottamaan ihmisille esimerkiksi päiväkotia ja hoivapalveluja. Koska rahallista tukea on niukasti käytettävissä, kunnat tarjoavat yrittäjille tiloja, kalustoa ja välineitä. Eduskunta uudistaa työlainsäädäntöä siten, että talkootyö ja monimuotoinen osuuskuntatoiminta on helppoa ja mahdollista. Monella paikkakunnalla syntyykin yhteisöjä, jotka yhteisesti ottavat hoitaakseen alueen palveluja. Osuuskunnan jäsenet auttavat lastenhoidossa, kuljettavat vanhuksia lääkäriin, hyötykäyttävät omat jätteensä ja leipovat toinen toisilleen. Rohkeimmat kunnat myöntävät verohelpotuksia rekisteröidyille yhteisöille ja osuuskunnille, varsinkin jos ne ottavat käyttöön uutta hiilidioksidipäästöistä vapaata energiantuotantoteknologiaa.

Yhteisöt eivät ole vain paikallisia, vaan myös sosiaalisissa verkkopalveluissa kehitetään uusia keinoja pärjätä vähemmällä. Tavaroiden kierrätyksestä on syntynyt uusi kansanliike ja amerikkalainen verkkopalvelu, jossa ihmiset antavat ylijäämätavaroitaan pois, on levinyt laajalti.

Yhteiskunnan polarisoitumista kehitys ei mitenkään estä. Ne, jotka työskentelevät kansainvälisissä aasialaisomisteisissa yrityksissä saavat hyvää palkkaa, jolla on aiempaa suurempi ostovoima. Ne, joilla ei tätä mahdollisuutta ole, joutuvat selviämään kansalaistulon avulla ja välttämättömyyden pakosta, ei aatteellisesta palosta, vähentämään kulutustaan sieltäkin, missä ei vähennettävää ole. Kaikille ei ole myöskään kykyä tai halua olla aktiivisesti mukana yhteisöhommissa. Hyvinvointipalvelujen tuotantomenetelmät ja laatukin on hyvin kirjavaa. Lehdistössä keskustellaan päivähoiton tasosta, joka on hyvin erilainen eri kunnissa. Kansalaisyhteisöjen maksaminen herättää kritiikkiä. Ensimmäisen kymmenen vuoden kokemukset osoittavat, että järjestelmä on kallis ja pahimmillaan johtaa siihen, että linkki yhteiskuntaan katkeaa kokonaan. Jotain uutta on kehitettävä tilalle. Hallitus alkaa valmistella uutta työkasitettä, jossa perinteisen työn sijaan pyritään tavalla tai toisella ottamaan huomioon yksilön kontribuutio yhteiskuntaan. Ote ministeriön pohdinnasta (ks. Kela 2012, Järvensivun artikkeli):

”Hallitus on teettänyt kokonaisvaltaisen työn sisältöön ja kontekstiin paneutuvan tutkimuksen. Jotta uusi järjestelmä – jonka tiedetään aiheuttavan siirtymävaiheessa monia ongelmia – hyväksytään laajasti, päättää hallitus kuunnella kaikkia niitä, jotka osallistuvat työn tekemiseen ja joihin työn vaikutukset kohdistuvat. Myös tulevien sukupolvien näkökulman otetaan huomioon.

Jokaisen työn ja toiminnan arvo määritellään uudelleen, kriteereinä ovat

- 1. Positiiviset vaikutukset; joissa katsotaan sitä, miten paljon työ tuottaa hyvinvointia, hyötyä, kustannus- tai resurssisäästöjä – tai verotuloja yhteiseen kassaan*
- 2. Negatiiviset vaikutukset, kuten luonnonvarojen käyttö (uusiutumattomat ja uusiutuvat erikseen), lisäkustannukset yhteiskunnan infrastruktuuriin (kuljetus, energiainvestoinnit, jätteet, uupuneet ihmiset)*

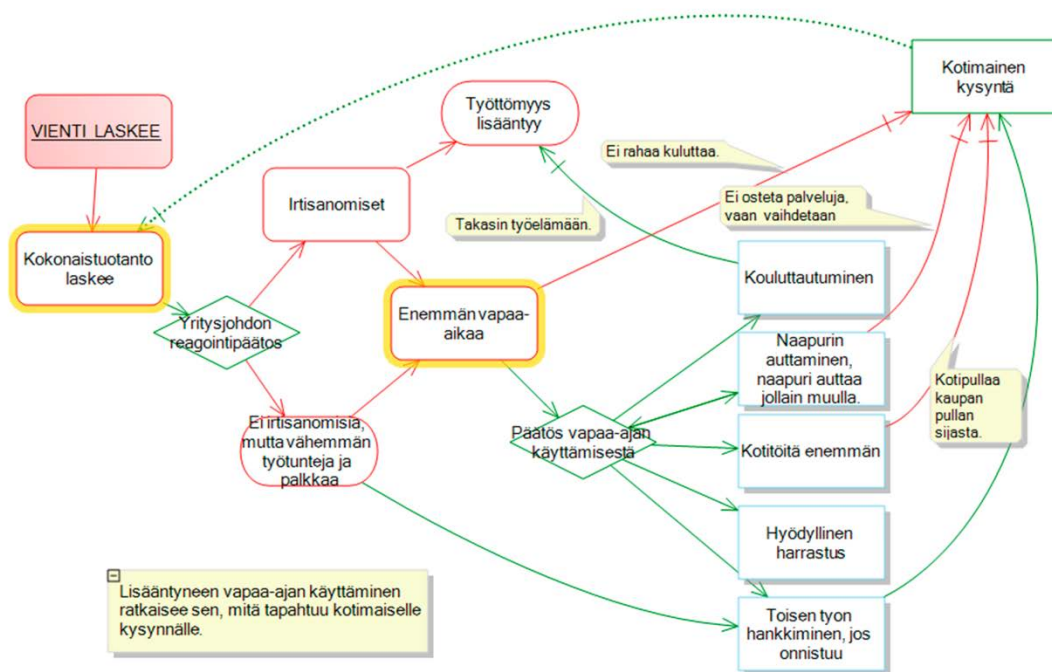
Tietotekniikka mahdollistaa sen, että kun jokaisen yhteisön, tuotteen ja yksilön kokonaiskulutusta seurataan automaattisesti. Kun ostat, autat, teet palkkatyötä, kuljet, henkilökohtainen navigaattori seuraa sensorein toimintaa ja päivittää oman saldosi. Ne, joiden positiivisten vaikutusten saldo on korkea, saavat lisäpisteitä. Muut joutuvat maksamaan yhteiskunnalle joko palveluksina tai veroina enemmän. Lisäpisteitä voi käyttää eri tavoin, joko veronalennuksina (jos veroja maksaa) tai palveluina (resursseja omalle palveluyhteisölle) tai statuksena asemaan, jossa luodaan yhteisiä pelisääntöjä.

Järjestelmä ohjaa uuteen käyttäytymismalliin, jossa jokainen pyrkii minimoimaan negatiiviset vaikutukset ja käyttämään omat edellytyksensä positiivisten vaikutusten maksimoimiseen. ”

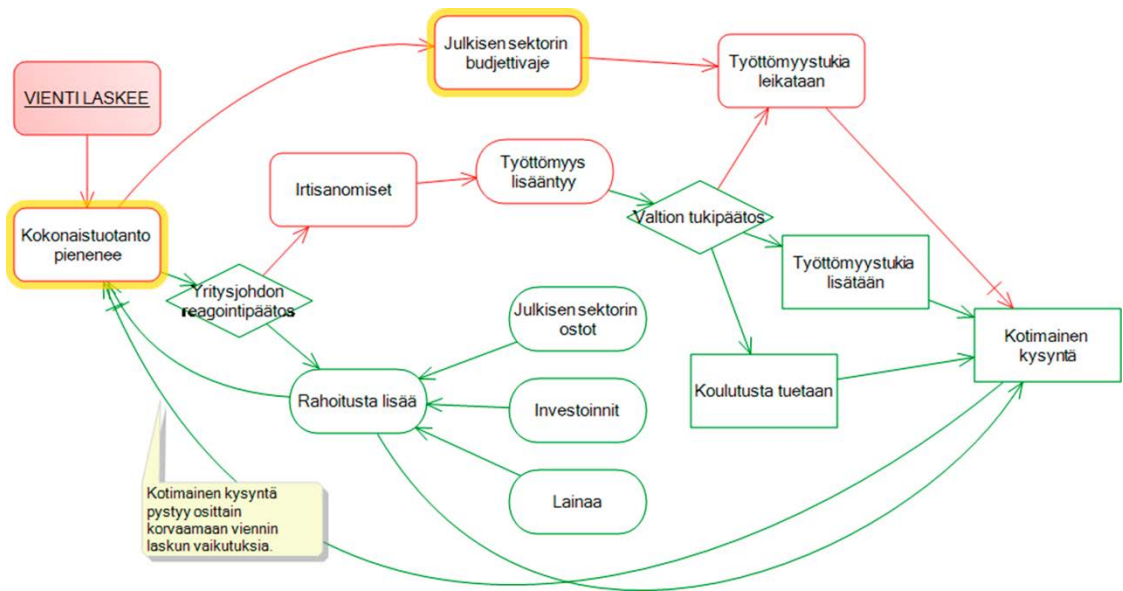
2.5.3. Julkisen sektorin valinnat ja vaikutukset

Julkisen sektorin rahoitustilanne on laman jatkuessa heikko. Keskeiset päätökset tapahtuvat yrityksissä. Avainkysymys on se, milloin yritykset ryhtyvät irtisanoimaan henkilöstöään. Jos yritykset päättävät lykätä irtisanoimia, voi julkinen valta tukea kysyntää omilla ostoillaan. Toinen vaihtoehto yritykselle on luottaa tuleviin markkinoihin ja hankkia lisärahoitusta. Tässäkin julkinen sektori voi säällisen elämän maailmassa tukea erityisesti pien- ja keskisuuria yrityksiä.

Työttömyyteen liittyvät ratkaisut ovat toissijaisia. Julkisella sektorilla on tehtävänä kaksikin valintaa; joko leikata työttömien joukon kasvaessa korvauksia tai lisätä velkaantumista ja tukea ostovoimaa työttömyyskorvauksien tason säilyttämisen avulla. Vaihtoehtoisesti voidaan rahoitus ohjata uudelleen koulutukseen, jolloin se tukee kotimaista kulutuskysyntää.



Kuva 7: Säällisen elämän eetos on pyrkiä kuluttamaan mahdollisimman vähän. Luonnonvarojen ja ehkä myös ihmisten, kannalta ratkaisu on hyvä, mutta hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen kannalta tilanne ei ole yksiselitteinen. Jos vähenevät tulot ja lisääntyvä vapaa-aika johtavat siihen, että kotimainen kysyntä joutuu syöksykierteeseen, perustoimeentulotuki on uhattuna.



Kuva 8: Mikä saattaisi aiheuttaa sen, että uusi tasapainotilanne löytyy? Ratkaisu voi olla se, että osa väestöstä rajoittaa vapaaehtoisesti kulutustaan, mutta osa jatkaa vientiteollisuuden palveluksessa. Entä jos vaihtotase paranee siten, että tuonti vähenee kotimaista tuotantoa vähemmän. Mitä tapahtuu teknologian kehitykselle? Investoinnit tehdään kasvumarkkinoille, joten tänne investoidaan vähemmän, ja siten työvoiman tarve vähenee. Voiko kulutusta rajoittaa tavalla, jolla voisi olla vaikutusta kansainvälisillä markkinoilla, vaikkapa vain tasapainotavan valuuttavirran verran?

Julkisen talouden lopputulema säälinen elämä -skenaariossa

VALTION BUDJETTI	VERTAILUVUOSI		SÄÄLLINEN ELÄMÄ SKEN		Kommentit
TULOT					
Arvonlisävero etc.	17,76		12,432		putoaa rajusti, joten arvonlisäveron tuotto vähenee.
Vakuutusmaksuverot	0,706		0,706		Autoveroa korotetaan vihreiden vaatimuksesta puolella.
Autoverot	0,884		1,326		
Varainsiirtoverot etc.	0,87		1,74		Vero kaksinkertaistuu, koska halutaan verottaa pääomasiirtoja.
Energiaetc. valmistev	6,71		10,065		Energiaeroja korotetaan ympäristösyistä roimasti.
Tulo- ja varallisuusv	12,59		11,331		Tuloverot pienenevät, koska työttömyys kasvaa radikaalisti.
Korkotulot etc.	1,92		1,92		
Sekalaiset	4,94		4,94		
Lainat	7,7	54,08	7,7	44,46	
MENOT					
Valtionosuudet	8,76		4,38		Pudotetaan 50%
Eläkkeet, korvaukset	4,41		2,205		Pudotetaan 50%
EU ja järjestöt	2,01		1,005		Pudotetaan 50%
Verotus ja tulli	0,611		0,5499		Pudotetaan 10% ympäristösyistä
Aluehallinto, kehitys	0,94		0,94		
Eläkkeet	4,46		2,23		Pudotetaan 50%
Työttömyys	2,65		5,3		Työttömyys tuplaantuu samoin sen kustannukset
Perhetuet 2,53	2,53		2,53		
Sairausvakuutus 1,24	1,24		0,62		Pudotetaan 50%
Kuntien sos. Ja tervehuolto	0,553		0,2765		Pudotetaan 50%
Opetus ja kulttuuri 6,65	6,65		5,32		
Työ- ja elinkeinoministeriö	3,84		3,84		
Liikenneministeriö	2,95		5,9		
Maatalous	2,72		2,72		
Valtionvelan korot	1,87		1,87		
Sisäministeriö	1,32		0,924		
Ulkoministeriö	1,3		1,04		
Oikeusministeriö	0,8691		0,8691		
Puolustusministeriö	2,87	52,5531	2,296	44,8155	

Taulukko 10: Valtion budjetti on tässä skenaariossa noin 20 % pienempi kuin vertailuvuonna.

2.5.4. Mitä tapahtuu perheille

Outi:

Nettotulot pienenevät 1 000 euroon kuukaudessa. Lisätulojen toivoa ei ole. Olkapääleikkauksesta tulee kallis, Outi alkaa säästää tähän tarkoitukseen. Odotusaikana olkapää menee huonompaan kuntoon. Ystävät auttavat paljon.



Kristiina ja John:

Suomalaiset työt vähenevät, mutta onneksi ulkomaiset apurahat vielä pelaavat. Tulot eivät muutu, mutta säästämis-tarve lisääntyy, koska eläkettä ei odotettavissa. Kristiina alkaa säästää sijoitusasuntoihin. Kesämökkiä on alettava vuokrata elo-syyskuussa saksalaisille. Kristiina alkaa etsiä sopivaa asumisyhteisöä vanhuuden varalle.

Johnin englantilainen eläke ei onneksi muutu. Mitä tapahtuu jos seuraava infarkti tulee ja tarvitaan erikoissairaanhoidtoa? Miten käy, jos Englannissa joudutaan leikkaamaan eläkkeitä? Tämä on todennäköistä, koska EU on kuitenkin liittolaismaa. John alkaa leikata naapurin nurmikkoa ja saa vastineeksi kuljetuksen kaupunkiin Kristiinan matkojen aikana.

Mikko ja Elli:

Mikon eläke pienenee yllättäen 20 %. Mikko kokee tilanteen toivottomaksi, ei ole keinoa saada lonkkaa enää kuntoon, kaupunki ei enää leikkaa näin iäkkäitä. Kunnalta ei ole apua saatavilla, mutta onneksi on pienellä eläkkeellä olevia hyväkuntoisia, jotka ovat valmiita auttamaan pientä korvausta vastaan.

Ellin eläke pienenee myös, kuntaeläkkeenä se vähenee yhdellä kolmanneksella. Onneksi menotkin ovat pienet. Alzheimerin taudin hoito ei maksa paljon, tosin kalliimmista lääkkeistä joudutaan luopumaan. Se huolestuttaa Mikkoa. Lapset joutuvat ottamaan viikonloppuvuorot ja ajamaan hoitohommiin. Käydään keskustelua siitä, joudutaanko ostamaan pienempi asunto lähempää pääkaupunkiseutua ja lapsia, jotta viimeiset vuodet äitiä ja isää voidaan hoitaa enemmän tai vähemmän vuorotellen.

Jaakko, Mia, Mari, Jukka ja Jaana:

Jaakko on onneksi kansainvälisessä yrityksessä töissä, joten töitä riittää, mutta myös matkustelua. Asuntolainan vuoksi töitä on kuitenkin tehtävä. Lapset jäävät pitkälle Mian vastuulle, koska Jaakko on jatkuvasti reissussa. Perheen kokonaistulot kuitenkin pienenevät, koska Mian opetustunnit vähenevät. Harrastajateatteri menettää tilansa, ja esityksien tulevaisuus on epävarma. Marin kunnallinen päivähoito loppuu, ja onkin hyvä, että Mialla on enemmän aikaa. Yksityinen hoito on kallis, joten Mian äiti hoitaa Maria silloin kun Mia on töissä.

Jukkakin joutuu uhrautumaan. Jukan verisairaus vaatii jatkuvaa hoitoa ja se tulee nyt kalliiksi, kuukausittainen hoito maksaa 700 euroa. Jukka auttaa kummitätiään tietokoneasioissa ja saa tästä pientä korvausta. Jukka on myös löytänyt netistä pieniä ohjelmisto- ja käännöstehtäviä, joista saa taskurahaa. Maria hän hoitaa ilman korvausta varsinkin isän matkojen aikana. Mari on tyytyväinen, kun aina on kotona seura!



Jaana joutuu lopettamaan terapiansa ja siirtyy sen sijaan psykodraamaryhmään, jota työttömäksi jäänyt psykologi vetää pientä korvausta vastaan. Jaana pyrkii tekemään enemmän opettajan sijaisuuksia, vaikka niistä saa entistä pienempää palkkaa. Seuraavaksi kesäksi on haussa työpaikka Singaporesta. Siitä on luvattu maksaa lentojen lisäksi palkkaakin.

Jaakon ja Mian perheen yhteiset tulot ovat pienentyneet 1 000 eurolla kuukaudessa ja menot kasvaneet 1 200 eurolla kuukaudessa. Mia saisi harvinaisen kielitaitonsa avulla töitä kansainvälisestä yrityksestä, mutta miten silloin käy perheen, jos kumpikin matkustaa.

3. Yhteenveto ja johtopäätökset

Neljä erilaista edellä esitettyä tulevaisuuskuvaa perustuvat kolmeen teoreettiseen valintaan;

1. on valittu trendit, jotka vaikuttavat eniten kehitykseen,
2. on valittu ongelma, jota ratkaistaan ja
3. aatteellinen pohja ratkaisulle.

On selvää, etteivät tehdyt valinnat tuota ”oikeaa lopputulosta” eikä mikään esiteytistä tarinoista kuvaa vuotta 2030 sellaisenaan. Tulevaisuuskuvien arvo on siinä, että ne nostavat esiin joukon ydinkysymyksiä, joihin päättäjiä tulisi ottaa kantaa, jos tulevaisuuteen halutaan tai voidaan varautua. Tässä yhteenvedossa tarkastelemme aluksi esimerkkiperheiden kohtaloa tarinavaihtoehdoissa, sen jälkeen käymme läpi tutkimusprosessin aikana esiinnousseita avainkysymyksiä ja lopuksi esitämme joukon suosituksia.

3.1. Voittajat ja häviäjät

Periaateratkaisujen vaikutukset esimerkkiperheisiimme ovat erilaisia. Lyhyesti voidaan sanoa, että voittajia ovat ne, joilla on käytettävissään pääomaa, joko sosiaalista, taloudellista tai kulttuurista⁴⁵. Kaikissa tulevaisuuskuvissa häviäjiä ovat nykytilanteeseen nähden ne, joilla on käytettävissään vain vähän kaikkia näitä pääomalajeja. Sen sijaan se, kuka pärjää missäkin tilanteessa parhaiten, vaihtelee. Tulevaisuuskuvasta riippuen erilaiset pääomamuodot ratkaisevat.

- **Markkinoiden maailmassa** taloudellinen pääoma ja tuotantovälineiden omistajat hyötyvät teknologian aikaansaamasta tuottavuuden kasvusta selvästi eniten. Yllättäen nykytilanteeseen verrattuna myös alimmat tulo-
luokat voivat paremmin. He ovat tässä yhteiskunnassa avainkuluttajia, joiden kulutusta valtio tukee. Häviäjiä ovat ne luokat, jotka voivat aiemmin toteuttaa itseään vaativissa tehtävissä työelämässä. Heillä ei ole mielenkiintoista työtä eikä työn tuomaa toimeentuloa. Myös kulttuurisesti aktiiviset ihmiset ovat nykyistä heikommassa asemassa. Kulutuskeskeinen yhteiskunta ei itsessään tue myöskään sosiaalista yhteistyötä. Sairaajat ja vanhuudet jäävät tässä mallissa omien varojensa varaan.
- **Suuressa suomalaisessa yhteiskunnassa** voittaa kaksi esimerkkiperhettä. Parhaiten tulevat toimeen ne, joilla on pääomaa ostaa palveluja yksityiseltä sektorilta ja ne, joilla on kulttuurista ja sosiaalista pääomaa aktivoi-

⁴⁵<https://ssl.bbc.co.uk/labuk/articles/class/>

tua itseorganisoituvaan toimintaan. Häviäjiä ovat ne, joilla on kaikkia pääoman laatuja vähän.

- **Globaaleihin kiinnityksiin** tähtäävässä yhteiskunnassa voittajia ovat ne, joilla on taloudellista pääomaa, tai ne, joilla on innovointikykyä (innovointikykyä arvioidaan nykytiedon⁴⁶ mukaan olevan niillä enemmän, joilla on kulttuurista ja sosiaalista pääomaa), sekä ne, jotka sosiaalisesti integroituvat globaaleihin verkkoihin. Häviäjiä ovat ne, joilla ei ole globaalia kulttuurista tai sosiaalista pääomaa tai aktiivisuutta. Näitä häviäjiä löytyy kaikista luokista, mutta ennen kaikkea taloudellisesti ja koulutuksellisesti heikoimmista ryhmistä.
- **Säälliseen elämään pyrkivässä yhteiskunnassa** parhaiten pärjäävät ne, joilla on sosiaalista ja/tai kulttuurista pääomaa ja jotka voivat parantaa hyvinvointiaan ja rakentaa turvaverkkoja sosiaalisten verkostojen avulla. Säällisen yhteiskunnan taantuvan/pysähtyneen talouskehityksen ympäristö ei ole suotuisa niille, joilla on käytettävissään varallisuutta. Ne, joilla on varallisuutta, siirtävät sen kasvumaihin ja tuottavampiin kohteisiin.

Tuloksia tarkasteltaessa on huomattava, että kaikissa analysoiduissa tulevaisuuskuvin on perusoletuksena talouden hidas kasvu tai taantuma. Tällä lähtöoletuksella näyttää siltä, että kaikissa käsitellyissä tulevaisuuskuvin suomalainen hyvinvointiyhteiskunta (sellaisena kuin sen nyt ymmärrämme) on häviäjien joukossa. Hyvinvointiyhteiskunta rapautuu joko tilapäisesti sopeutumiskauden ajan (suuri suomalaisen yhteiskunta, globaalit kiinnitykset), tai pidempiaikaisesti (markkinoiden maailma ja säällinen elämä).

3.2. Ydinkysymykset

Hyvinvointivaltion tärkeimpänä ongelmana pidetään kestävyysvajetta⁴⁷, siis hyvinvointikustannusten kasvua ja maksajien määrän vähenemistä. Suomalaisen kansantalouden kilpailukyvyen heikkeneminen kansainvälisillä markkinoilla on toinen erityisesti elokuussa 2013 käydyn ajankohtaisen keskustelun teemoista. Molemmat ovat todellisia ongelmia, mutta vuoteen 2030 ulottuvan pohdinnan aikana nousee esille myös kolme – ehkä vieläkin keskeisempää – kysymystä. Yksi näistä on menorakenteen hallintaan liittyvä työnjako-ongelma: millainen työnjako ratkaisee kestävyysvajeen ja parantaa kilpailukykyä? Kilpailukyvyen ja menojen

⁴⁶Mueller S. L. and Thomas A. S. (2001) Culture and entrepreneurial potential: A nine country study of locus of control and innovativeness Journal of Business Venturing Volume 16, Issue 1, January 2001, Pages 51–75

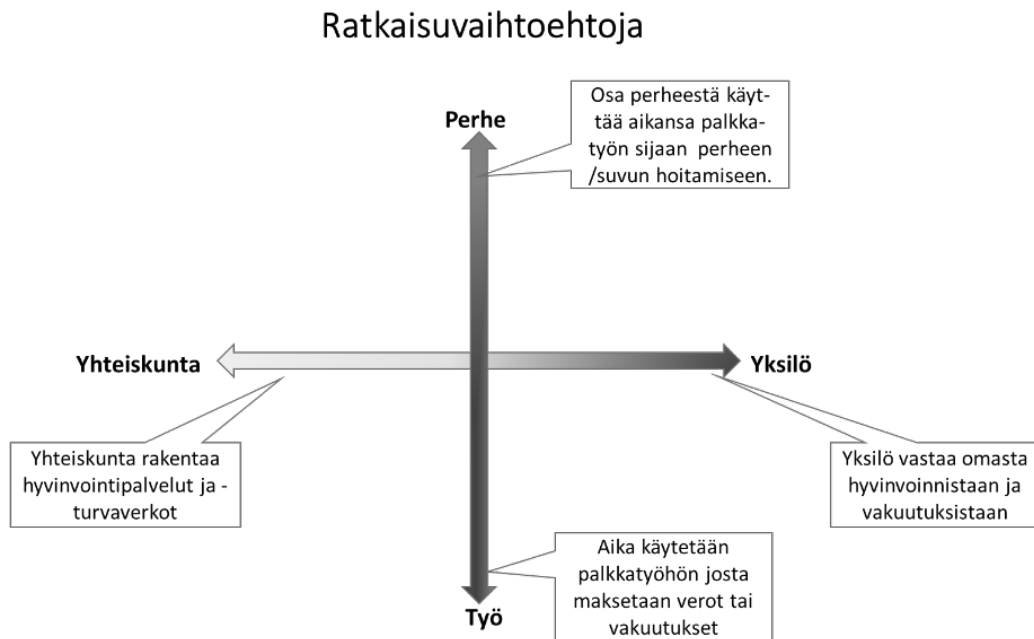
⁴⁷Sitra, Heureka-seminaari (<http://vnk.fi/ajankohtaista/tapahtumat/2013/fi.jsp>), EVA (<http://www.eva.fi/blog/2013/09/25/eva-fakta-hyvinvointivaltio-numeroina-2/>), Suomen Kuvalehti (<http://suomenkuvalehti.fi/blogit/sponsoroidut/rajalla/kilpailukykyinen-talousjarjestelma-vai-ilmastonmuutoksen-torjunta>), Helsingin Sanomat, Hallituksen rakenneuudistus (<http://valtioneuvosto.fi/etusivu/rakenneuudistus395285/tiedotusmateriaalit/fi.jsp>)

tasapainottamisen ajoitusongelma on toinen: populismiin sortuva poliittinen päätöksenteko ei toimi silloin, kun kansainvälisen toimintaympäristön epävarmuus vain lisääntyy. Kolmas on sitoutumisongelma: mitkä ovat yksilöiden reaktiot hyvinvointivaltion perustana toimivan yhteiskuntasopimuksen⁴⁸väistämättömältä näyttävään murtumiseen tai uudelleen määrittelyyn?

3.2.1. Menorakenteen muutos

3.2.1.1. Hoiva- vai palkkatyö?

Hyvinvointivaltion kohdalla on periaatetasolla kysymys hoito- ja hoivatyön ja palkkatyön välisestä tasapainosta. Aasiassa (ja Keski-Euroopassa) vain osa perheestä käy palkkatyössä ja verot ovat pohjoismaisia veroja alhaisemmat. Hoiva- ja kotitaloustyön eri tehtävät samoin kuin turvaverkotkin hoidetaan perheen ja suvun piirissä. Pohjoismaisessa mallissa kaikki käyvät työssä ja maksavat veronsa valtiolle, joka tuottaa hyvinvointipalvelut. Amerikkalaisessa mallissa kaikki ovat työssä, mutta alhaisen verotuksen ansiosta perheet voivat palkata apulaisen, ostaa palvelut ja vakuuttaa riskinsä.



Kuva 9: Hyvinvoinnin tuotantovaihtoehdot kahdella akselilla.

⁴⁸Yhteiskuntasopimuksella tarkoitamme periaatteita, joiden mukaan jokaiselle suomalaiselle tarjotaan oikeudenmukainen ja yhtäläinen turva erilaisia riskejä vastaan. Mm. John Rawls (1999) *Kansojen oikeus; Julkisen järjen puolustus*. (The law of peoples, with, The idea of public reason revisited, 1999.)

Kansantalouden näkökulmasta tuottavuus määrää järkeväen työnjaon. Kumpi on tehokkaampi tapa tuottaa hyvinvointitehtävät kansantaloudessa, käyttää koko työvoimapotentiaali palkkatyöhön, vai pitää osa työvoimasta kotona? Kumpi on tuottavampaa, palvelujen tuottaminen erikoistuneissa yksiköissä vai kotona? Edellinen edellyttää korkeaa verotusta (joka laskee kilpailukykyämme) Jälkimmäinen puolestaan laskee verotusta ja palkkatasoa, mutta on tehotonta resurssien käyttöä.

Yksilön valintakriteerit ovat erilaiset. Yksilön näkökulmasta kysymys on siitä, onko parempi tehdä vähemmän töitä ja käyttää enemmän aikaan perheen tai toinen toistemme auttamiseen vai tehdä paljon töitä ja rahoittaa hyvinvointipalvelujen tuotanto verotuloilla. Suomalaisten on valittava periaatetasolla, mikä työnjako tuottaa paremman elämänlaadun meille jokaiselle.

3.2.1.2. Mikrotason aktivointi

Puolustus- ja sisäministeriöille tehty pelkotutkimus^{49,50} osoitti, että suomalaiset ovat vakavasti huolestuneita hyvinvointivaltion tulevaisuudesta. Samaan aikaan yksi tutkimuksen johtopäätöksistä oli se, että kansalaiset kokevat olevansa voimattomia, eikä heillä ole keinoja vaikuttaa omaan elämäänsä. Voidaankin siis väittää se johtopäätös, että suomalaiset ovat ulkoistaneet hyvinvointinsa hyvinvointiyhteiskunnalle.

Tämän tutkimuksen tulevaisuuskuvista suuri suomalainen yhteiskunta ja säällinen elämä rakentavat kustannussäästöt ihmisten itsensä varaan. Ne, jotka ovat aktiivisia, kykenevät työskentelemään yhteisöissä. Joilla on laaja sosiaalinen pääoma, voivat täyttää palveluvajeen omin ja verkostonsa voimin. Tämä oletettavasti lisää hyvinvointia, jos hyvinvointi määritellään kyvyksi nauttia elämästä, arkiseksi tarmokkuudeksi ja myönteiseksi elämänasenteeksi.⁵¹

Parhaassa tapauksessa tuloksena voi olla palvelujen tuotannon näkökulmasta selvästi kustannustehokkaampi malli, joka ”sivutuotteena” tuottaa aktiivisille tunteen elämän hallinnasta.

3.2.2. Päätösten ajoitus

Tutkimuksen aikana työryhmällä oli vain rajattu mahdollisuus dynaamiseen tarkasteluun. Kunkin tulevaisuuskuvaan yhteydessä on lyhyt kuvaus päätöksentekoprosessista. Varsinaista systeemidynaamista analyysia (joka kattaa sen, miten eri valinnat sekä niiden yhdistelmät muuttuvat ajassa ja tuottavat erilaisia tulevai-

⁴⁹Osatulokset julkistettu heinäkuussa 2012 Porissa. http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/uutisarkisto/1/0/suomalaiset_pelkäävat_eri-arvoistumista_työn_riittämistä_yksinäisyyttä_ja_irrallisuutta

⁵⁰Julkistetaan lokakuussa 2013

⁵¹THL Vaarama 2010

suuspolkuja⁵²) ei ole tehty yhtä kokeilua lukuun ottamatta. Jo tämä rajoitettu tarkastelu nosti esille kaksi päätösten ajoitukseen liittyvää haastetta.

3.2.2.1. Julkisen sektorin kustannusleikkausten ajoitus

Suuri suomalainen yhteiskunta -tulevaisuuskuvan yhteydessä pohdimme julkisen sektorin kustannusleikkausten ajoitusta. Kuten jo Englannin toteutunut kehitys⁵³ osoittaa, työvoimavaltaisen julkisen sektorin tehostaminen merkitsee irtisanomisia. Jos yksityinen sektori ei tarvitse lisää työvoimaa, johtavat kustannusleikkaukset työttömyyden - ja työttömyyskultujen kasvuun. Jos uudelleentyöllistyminen kestää kauan, kasvavat myös seurannaisvaikutusten (suurempi sairastuvuus, päihteiden käyttö, epäsosiaalinen käyttäytyminen) kustannukset. Lopulta päädytään pahimmassa tapauksessa siihen, että kustannukset ovat korkeammat kuin muutosten käynnistyessä, ja lisäksi pahoinvointi on kasvanut.

On selvää, että julkisen sektorin kustannusleikkausten tulisi tapahtua silloin, kun yksityinen sektori kasvaa.

3.2.2.2. Teknologainvestointien ajoitus

Markkinoiden maailma–skenaarion kohdalla muodostimme tilanteesta systeemi-kartan, jonka kehitystä pyrimme kuvaamaan kolmessa vaiheessa. Systeemikartat liitteessä 5.

Teknologian nopea kehitys hyödyttää eniten niitä, jotka ensimmäisinä hyötyvät parantuneen teknologian mukanaan tuomasta tuottavuuden kasvusta. Parempi tuottavuus luo mahdollisuuden uusiin investointeihin ja lisää maan houkuttelevuutta investointikohteena. Pääoman kasautuminen näyttää⁵⁴ kiihtyvän. Jos Suomi on kehityksen kärjessä tai lähellä kärkeä, tilanne johtaa kasvavaan investointien ja pääoman virtaamiseen maahan. Jos Suomi jää kehityksessä jälkeen, valuvat uuden teknologian käyttöönotosta syntyvät tuottavuushyödyt ulkomaille (joko voittoina ulkomaisille omistajille tai suomalaisina sijoituksina kansainvälisiin kasvukeskuksiin).

Hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus on siis kiinni kehitysinvestointipäätösten oikea-aikaisuudesta. Päätöksentekijöiden tehtävä ei ole helppo. Globaalin ympäristön epävarmuudet kasvavat, varmaa tietoa tulevasta, edes lähitulevaisuudesta, on vähän saatavilla. Samaan aikaan populistisemmaksi muuttuva poliittinen ilmapiiri ei tue ennakoivaa, tulevaisuuteen nykytilanteen kustannuksella suuntautuvaa päätöksentekoa.

⁵²Osmo Kuusi 2013

⁵³ N. Gregory Mankiw, David Romer and David N. Weil (1992) A Contribution to the Empirics of Economic Growth*
Oxford [Quarterly Journal of Economics](#), [Volume 107](#), [Issue 2](#) Pp. 407-437

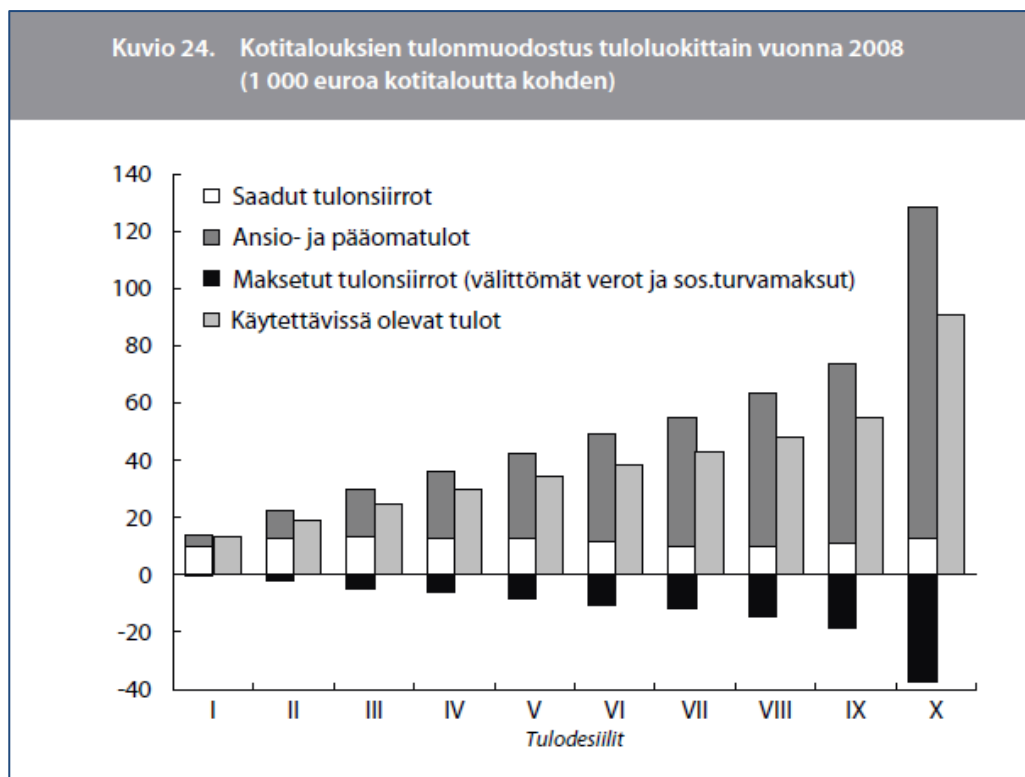
⁵⁴GameChangers–projektin loppuraportti IIASA 2010

3.2.3. Sitoutuminen

Suomalaiset ovat sitoutuneita hyvinvointivaltioon. He ovat valmiita maksamaan veronsa⁵⁵ ja luottavat instituutioihinsa. Tämä tasapaino on kuitenkin kansainvälisesti katsottuna harvinainen.

3.2.3.1. Tuloverorahoituksen ongelmat

Tällä hetkellä kaksikymmentä prosenttia veronmaksajista käytännössä rahoittaa yli 2/3 hyvinvointivaltion kustannuksista.



Kuva 10: Lähde: Elinkeinoelämän Keskusliitto 2011

Globaalit kiinnitykset -tulevaisuuskuvan yksi johtopäätös oli se, että ihmiset, joiden osaamista tarvitaan kansainvälisillä markkinoilla, ovat liikkuvia myös asuinpaikan valinnan suhteen. Kun suuri osa työstä tehdään globaaleissa tietoverkoissa, ei työ sido asunnon maantieteellistä sijaintia. Globaalit kiinnitykset -tulevaisuuskuvan kohdalla kehitys johtaa yhden esimerkkiperheen kohdalla siihen, että asuinpaikka valitaan vertaamalla eri maiden verotus- ja muita kustan-

⁵⁵Hämäläinen 2012, OECD 2010

nuksia sekä elinympäristön palvelutasoa. Jos osa hyvätuloisimmasta viidenneksestä on todennäköisesti myös liikkuvien ja valitsee Suomesta poismuuton, on hyvinvointivaltion rahoitus pohja vaarassa.

Globaali integraatio myös heikentää tuloveronkannon mahdollisuuksia, koska työn ja tulojen välinen linkki löystyy. Verkossa tehdystä työstä maksetaan joko toisina verkkopalveluina, verkkorahana tai rahakorvaus syntyy paljon myöhemmin esim. ilmoitustilan myynnistä. Työ, sen tekeminen ja tulojen karttuminen ei kulje lainkaan suomalaisen pankin kautta, joten tulovirtaa on mahdotonta kontrolloida. Hyvinvointivaltiota ei voida enää rahoittaa tuloveroilla.

Tuloveroista saatava tuotto voi myös heikentyä sitä kautta, että kansalaiset eivät enää pidä tulonjakoa ja hyvinvointipalvelujen kohdentumista oikeudenmukaisena. Kuten Italian esimerkki osoittaa, veronkiertoon on mahdollisuuksia, jos yleinen mielipide ilmasto tukee sitä.

Suomalaisten ”Globe Trotterien” tilanne on sama kuin muidenkin kansainvälisten asiantuntijanomadien. Jos onnistumme rakentamaan hyvinvointiyhteiskunnan, joka on attraktiivinen suomalaisille, on Suomi kiinnostava asuinmaa esimerkiksi aasialaisille hyvätuloisille perheille, joilla on kouluikäisiä lapsia.

3.2.3.2. Luottamusyhteiskunta resurssina

Suomi on pitkälti hyvinvointivaltion ansiosta luottamusyhteiskunta. Luotamme siihen, että tarpeen tullen turvaverkko toimii ja ketään ei jätetä. Toistaiseksi palvelujen universaalisuus- ja pakollisuusperiaate sitoo kaikki samalla tavoin järjestelmään. Jokainen suomalainen on osa hyvinvointivaltiota sekä palvelujen maksajina että niiden käyttäjinä. Neuvolat, kirjastot ja koulut palvelevat kaikkia tuloluokasta ja elämäntilanteesta riippumatta. Suomalaisen asiantuntijaryhmän (ryhmän jäsenet liitteessä 1) työpajassa todettiin, että juuri näihin palveluihin suomalaiset ovat tyytyväisimpiä. Vastavuoroisuusperiaatekin koetaan suurelta osin reiluksi, eläkettä saadaan sen mukaan millainen – ja minkä arvoinen – yksilön työpanos on ollut.

Tässä tutkimuksessa perusoletuksena on ollut talouden kasvun hidastuminen tai jopa pysähtyminen, mikä muiden tekijöiden kanssa yhdessä aiheuttaa sen, että hyvinvointivaltion kustannuksia joudutaan tavalla tai toisella leikkaamaan. Miten paljon ja mistä leikkauksia voidaan tehdä säilyttämällä samalla sitoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen instituutioihin?

Yllättäen mikään kuvatuista tulevaisuuksista ei suuresti muuta pakollisuus- ja vastavuoroisuus-periaatteita. Sen sijaan universaalisuusperiaatteesta luovutaan enemmän tai vähemmän kokonaan kolmessa tulevaisuuskuvassa. Tuotettujen palvelujen kattavuus ja kaikkien kansalaisten samanveroiset oikeudet palveluihin romuttuvat eniten suuressa suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa palvelujen määrä ja laatu jäävät kokonaan paikallisen aktiivisuuden tai palvelutarjonnan varaan. Tämä johtaa siihen, että palvelut ovat alueittain hyvin erilaisia. Globaaleja kiinnityksiä palveleva tulevaisuuskuva romuttaa myös universaalisuusajattelun. Tässä tulevaisuuskuvasa panokset kohdennetaan niihin (opiskelijat, kansainvälisille markkinoille suuntaavat pk-yritykset), joilla on mahdollisuuksia globaalissa arvo-

verkossa. Universaalisuusperiaatteesta luovutaan myös markkinoiden maailmassa, jossa heikoimmassa asemassa olevien kulutusta tuetaan kotimaisen kulutuskysynnän turvaamiseksi. Markkinamaailman malli ei perustukaan yhteisvastuuseen, vaan tuki on perusteltua – myös maksajien mielestä – ainoastaan kotimaisen kulutuksen ylläpitämisen vuoksi. Säällisessä elämässä universaalisuusperiaate vielä toteutuu, tosin vain siinä mielessä, että äärimmäisen vähäiset minimipalvelut taataan kaikille.

Luovutaan hetkeksi kustannuslähtöisestä tarkastelusta. Kuten mm. Korkmanin kirjassa (Korkman 2010) ja Sitran raportissa (Hämäläinen 2012) todettiin, suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on rakentanut toimintaympäristön, joka on luonut taloudelle hyvät kilpailuedellytykset. Suomi on taas kerran arvioitu maailman 3. kilpailukykyisimmäksi⁵⁶ maaksi.

Epävarmuuden ja yllätysten määrän kasvaessa luottamusyhteiskunta on kilpailutekijä. Kun markkinoiden yllätykset vaativat nopeaa suunnanmuutosta ja globaalit shokit paikallista improvisointia, on luottamusyhteiskunta vahvoilla. Kun voimme luottaa siihen, että toiset tekevät osansa, voimme toimia tarpeen mukaan, vaikkei tilanteeseen sopivia ohjeita ja sääntöjä olekaan saatavilla. Äkilliset muutokset luovat myös uusia mahdollisuuksia. Markkinoiden voittajia ovat ne, jotka pystyvät reagoimaan nopeasti ja hyödyntämään mahdollisuuksia. Tätä suomalaista ominaisuutta, josta syntyvät hyödyt alkavat olla merkittävä kilpailutekijä maailmanmarkkinoilla, ei kannattaisi tuhota.

Jos luottamusyhteiskunta on tärkeä resurssi, miten säilyttää luottamus, kun samanaikaisesti yhteiskunnan palveluja joudutaan ajamaan alas? Tämä(kään) tutkimus ei tuota vaikeaan kysymykseen vastausta, mutta tulevaisuuskuvien pohjalta voidaan vetää joitakin hapuilevia johtopäätöksiä.

Ihmisten itsensä aktivoitumista on jo käsitelty, näin kansalaiset voivat itse lisätä kustannustehokkaasti toinen toisensa hyvinvointia.

Valtion tehtäväksi jää odotuksiin vaikuttaminen. Tyytyväisyys on palvelun/tuotteen odotustenmukaisuutta, todetaan asiakaspalvelun perussäännöissä. Luottamus yhteiskuntaan voidaan säilyttää – ja sen palveluihin olla tyytyväisiä – tosin vain silloin, kun odotukset ovat realistisia. Tätä ei populistinen politiikan tekeminen tue.

3.3. Suositukset

Jaamme suositukset kolmeen osaan. Ensimmäiseksi olemme koonneet hyvinvointiyhteiskunnan rakennetta, kustannuksia ja työnjakoa koskevat suositukset. Työn aikana nousi esille tarvetta paneutua moniin kysymyksiin syvällisemmän tutkimuksen keinoin, niistäkin olemme listanneet suositukset. Tärkein havainto esittää viimeisessä suosituskappaleessa: hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta

⁵⁶WEF elokuussa 2013

on käynnistettävä rohkea, mutta syvälinen keskustelu. Ajatuksia keskustelun käynnistämisestä lopussa.

3.3.1. Hyvinvointiyhteiskunnan murrokseen valmistautuminen

- I. **Hyväksytään alueellinen erilaisuus**, muttei tuloryhmien välistä eriarvoisuutta. Erilaisuus ei tarkoita automaattisesti sitä, että joku on parempaa, vaan sitä, että asiat tehdään eri tavoin.
- II. **Tuloveropohjaisen rahoituksen lisäksi muita tulolähteitä.** Uudet talouden rakenteet eivät suosi tuloverotusta. Valtion tulisi tuloveron sijaan löytää uusia tulolähteitä, kuten erilaiset hyvinvointiyhteiskunnan tuloksiin liittyvät maksut.
- III. **Työn käsite ja työlainsäädäntö uudistettava.** Palkkatyön, työajan ja muun tekemisen raja hämärtyy. Tulisi ottaa huomioon koko elinkaaren aikainen yhteiskunnan hyväksi tehty työ; lapsesta eläkeläiseen voimiansa ja kykyjensä mukaan. Työ voi koostua monesta ja olla esimerkiksi yhdistelmä palkkatyöstä ja yrittämisestä. Nyt monet etuudet perustuvat palkkatyötuloihin, mikä rajoittaa uusien työmuotojen kehittymistä.
- IV. **Houkutteleva maa – verotuksen ansiosta.** Veronmaksajista käydään tulevaisuudessa kilpailua. Hyvinvointipalvelujen leikkaamisen sijaan tulisi katsoa, miten hyvinvointipalvelujen avulla saadaan Suomesta entistä houkuttelevampi maa asua – myös ulkomaalaisille.
- V. **Regulaatiotyökalut** eivät välttämättä lisää kustannuksia, mutta ne voivat mahdollistaa uudenlaisen työnjaon ja kansalaisten oman aktiivisuuden, kuten vaihdantatalouden suosimisen. Eräs tie on pienimuotoisen toiminnan sääntelyn vähentäminen (esim. pienhoiva).
- VI. **Palkitaan myönteisestä käyttäytymisestä.** Uuden teknologian pitäisi mahdollistaa siirtyminen kontrolli & rankaisu –yhdistelmästä kohti yhteiskuntaa hyödyttävän käyttäytymisen palkitsemista. Myönteinen käyttäytyminen (kuntoilu, päästöjen vähentäminen, kierrättäminen, naapurin auttaminen) pitäisi pystyä tunnistamaan ja sitä vahvistamaan
- VII. **Investoinnit kulttuuriin ja sosiaalisen pääomaan**, jotka ovat välttämättömiä resursseja silloin, kun talous ei toimi odotetusti.

3.3.2. Tutkimustarve

I. Ajoituksen merkitys

Jo hyvin pienimuotoinen hyvinvointiyhteiskunnan systeemanalyysi (liite 5) osoitti, että päätösten ja tekemisen ajoituksella on suuri merkitys. Suosittelemme, että tässä raportissa esitetyistä tulevaisuuskuvista tehdään systeemikartat. Näin voidaan hahmottaa sitä, miten päätösten erilaiset ajoitukset vaikuttavat lopputulemiin.

Tarvittaessa systeemanalyysin pohjalta voidaan laatia yksinkertainen simulaatiomalli, jolla päätöksentekijät voivat kokeilla erilaisia ajoitusvaihtoehtoja.

II. Elämänlaatuanalyysi eri vaihtoehtoissa

Näkemyksemme mukaan hyvinvointiyhteiskunnan uudet ratkaisut eivät löydy kustannusanalyyseistä, vaan ihmisten oman elämänhallinnan ja tyytyväisyyden paremmasta ymmärtämisestä. Ehdotamme, että skenaariotyötä jatketaan erillisenä elämänlaatua kartoittavana tutkimushankkeena.

III. Odotusten johtaminen

Talouden kasvun hidastuminen johtaa väistämättömästi tilanteeseen, jossa hyvinvointivaltio ei voikaan toimia niin kuin ennen. Tässä tilanteessa on tärkeää ymmärtää, mikä on todellinen käsitys hyvinvointivaltion tehtävästä ja roolista sekä millaisia odotuksia meillä on hyvinvointivaltion suhteen. Muutos ei ole mahdollinen elleivät myös hyvinvointivaltioon ja hyvinvointiyhteiskuntaan kohdistuvat odotukset muutu. Suosittelemme erillisen tutkimushankkeen käynnistämistä tästä murroksesta.

3.3.3. Kansalaiskeskustelun käynnistäminen

Tämän raportin tarkoituksena on käynnistää mahdollisimman laaja keskustelu tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnan perusteista ja laadusta. Suosittelemme, että tulevaisuusvaliokunta ottaa tämänkin aiheen osaksi kansalaiskeskustelua. Joitakin ajatuksia keskustelun käynnistämisestä:

Haasteet:

1. Ihmiset tuntevat itsensä voimattomiksi
 - Keskustelun tulisi käynnistyä ruohonjuuritasolla
 - Jokaisen mielipide on tehtävä näkyväksi
2. Keskustelun tulee poistaa pelkoja, ei lisätä pelkoja
 - Tulevaisuus on mahdollisuus, ei uhka
3. Vain kustannusnäkökulma puhuttaa
 - Keskusteluun tulisi saada kuuluviin useita eri ääniä ja näkökulmia paremmasta hyvinvointiyhteiskunnasta
 - Jokaiselle vapaus katsoa tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunta-vaihtoehtoja omasta näkökulmastaan
4. Ihmiset ovat passivoituneita, poliittinen toiminta on etäistä
 - Keskustelun pitää johtaa johonkin konkreettiseen eduskunnan tasolla
 - Ihmisten pitää itse ratkaista omia arkipäivän ongelmiaan

Ehdotus ratkaisuksi

Haastetaan erilaiset järjestöt, yhteisöt, työpaikat, koulut ja oppilaitokset, kyläkunnat tai muut kiinnostuneet ryhmät rakentamaan oma tulevaisuuskuvansa hyvinvointiyhteiskunnasta raportoitujen skenaarioiden pohjalta. Keskustelun tueksi tehdään pieni työkalupakki. Ohjeet auttavat katsomaan asioita monesta näkökulmasta. Ryhmä saa aineiston ja voi rekisteröityä ja raportoida verkossa. Raportoinnin tulokset tulevat näkyviin graafisesti.

Jokaisen ryhmän tulee päätyä kahteen konkreettiseen kokeiluun:

- a) Oma kokeilu; jotain mitä jokainen ryhmä päättää itse heti tehdä tulevaisuuden hyväksi.
- b) Valtion kokeiluehdotus: kokeilu, jonka eduskunta, hallitus, kunta tai valtionhallinto voi käynnistää välittömästi. Kustannusraja on 10 000 euroa.

Parhaat kokeilut palkitaan ja ne otetaan toteutettavaksi.

LIITE I: Työryhmät

Kansainvälinen tutkijaverkosto: X-Network

John Casti, Byeongwon Park, Adrian Taylor, Markku Wilenius, Victor Vurpillat, Leena Ilmola

Suomalainen asiantuntijaryhmä:

Tuuli Hirvilampi, Anna-Riitta Lehtinen, Jouko Kajanoja, Kyllikki Klemm, Juha Nurmela, Päivi Uljas

Kulttuuriyhdistys Mikkolan Navetta ry:

Päivi Loukamo, Outi Nummi, Seppo Kääriäinen, Mirjami Valli, Piia Salmi, Asko Valkama, Irja Hytttilä, Seppo Rinne

Pergamon ryhmä:

Olavi Grönholm, Paavo Kankkunen, Markku Lehtosaari, Mikko Pesonen, Reijo Tuomela

Raportin kokosivat:

Leena Ilmola, John Casti ja Päivi Loukamo

Piirroskuvitus: Tiina Poutanen

LIITE 2: Esimerkkiperheet

Yksilön näkökulma

Hyvinvointiyhteiskunnan tavoitteena on tuottaa hyvinvointia jokaiselle suomalaiselle. Olemme tässä raportissa tehneet eduskunnan tietopalvelun avustamana laskelmia siitä, miten suuret erot verotuksessa tai tuloissa (liite 4) vaikuttavat suomalaisen elämään. Laskelmat ovat luonnollisesti hyvin karkealla tasolla, mutta kertovat kuitenkin yleisluontoisesti vaikutuksista esimerkkiperheisiin.

Neljä esimerkkiperhettä

Olemme rakentaneet neljä esimerkkiperhettä: yksineläjän, kansainvälisen parisunnan, eläkeläispariskunnan ja monilapsisen uusioperheen.

Perheiden ominaisuuksien luomisessa on käytetty hyväksi Englannissa keväällä 2013 julkaistua uutta luokkajakoa⁵⁷. Aiemman kolmen luokan sijaan britit ovat löytäneet seitsemän yhteiskuntaluokkaa kolmen eri pääoman, varallisuuden, sosiaalisen- ja kulttuuripääoman avulla. Taloudellinen pääoma muodostuu varallisuudesta ja tuloista, kulttuurinen pääoma koulutuksesta ja kyvystä käyttää ja osallistua kulttuurivuorovaikutukseen (esim. online gaming tai kädentaidot), sosiaalinen pääoma puolestaan kuvaa sosiaalista verkostoitumista.

Suomalainen hyvinvointikeskustelu (ks. mm. Suomen Kuvalehti 2.6.2013, 19.7.2013) on talous- ja kustannuskeskeistä. Tässä tutkimuksessa talous toimii vain reunaehtona. Brittiläinen luokkajaottelu, jossa talous on vain yksi kolmesta tekijästä, voi antaa uutta näkökulmaa lopputuleman arviointiin. Tilanteessa, jossa kansantalous ei rahoitussyistä pysty tuottamaan hyvinvointipalveluja ja/tai yksilön omat tulot tai perheen varallisuus ei tuota turvaverkkoja, tarjoaa sosiaalinen verkosto tukea ja kulttuurinen pääoma auttaa löytämään uusia ratkaisuja.⁵⁸

⁵⁷<https://ssl.bbc.co.uk/labuk/articles/class/>

ESIMERKKIPERHEET		Ikä	Koulutus	Työ	Tulot brutto	Omaisuus	Harrastukset	Luokka	Tilanne
A. Outi - yksineläviä.		60 vuotias	HuK	varhennetulla eläkkeellä, tekee pieniä kirjoitustöitä ja koristeapusepän töitä	1500 eur eläke brutto, 200 eur tilapäistuloja/kk	Ei omaisuutta, keksimökki osuus suvun maatilasta on	Toimii aktiivisesti kulttuurin parissa, tiedottaja yhdistyksessä	Pienituloinen luova verkostoituja	Pitäisi mennä suureen olkapääleikkaukseen
B. Kansainvälinen pariskunta									
	Kristina	50 v.	ylimpi korkeakoulu tutkito	Tekee töitä usealle työnantajalle kansainvälisesti ja Suomessa	4000 euroa	Osakkeita, talo, kesämökki, osuus suvun maatilasta	Ei harrastuksia, matkustava työ täyttää ajan	Uraluokka	Ei lapsia, kohtalaisessa kunnossa, mitä nyt stressiä on.
	John	67 v.	opistokoulu tus	Eläkkeellä, palomies ja muusikko	2000 puintaa, noin 1200 euroa nettona	Omaisuus lapsilla Englannissa	Puutarhatyö, musiikki	Perinteinen työväenluokka	Lapset Englannissa, Permanent Resident Suomessa, sairastanut Suomessa kolme aivoinfarktia, mutta hyväkuntoinen
C. Iäkäs pariskunta									
	Mikko	85 v.	ei koulutusta	Eläkkeellä, yrittäjä	2 000 euroa	Omistusasunto	Ei harrastuksia, lonkka estää liikkumisen.	Keskiluokka	kaikki meni konkurssiin asuntoa myöten.
	Elli	86 v.	opettaja-opisto	Eläkkeellä, opettaja	1400 euroa	Yksi sijoitusasunto	Kodin askareet	Keskiluokka	Alzheimerin tauti aika pitkällä jo.
D. Lapsirkas uusioperhe									
	Jaakko	45	dipl. insinööri	Kontrollien suuressa yrityksessä	65000 eur	Asunto (ja asuntolainaa) kesämökki	Puhuu 4 kieltä, perhe	Akateeminen elitti	Uusioperheen isä
	Mia	40	kor.k.koulut utkinto	Kieltenopettaja kielikoulussa	Vaihtelevasti 1500 - 2500 eur	Osuus asunnosta	Harrastajateatteri	Aktiivinen kulttuuri luokka	Uusioperheen äiti.
	Mari	4 v.		Päivähoidossa					Yhteinen lapsi
	Jukka	17		luokiolainen			Tietokoneet		Harvinainen verisairaus, vaatii jatkuvaa hoitoa, Jaakon edellisestä avoliitosta, asuu Jaakon ja Mian kanssa
	Jaana	22		opiskelija Kauppakorkeakoulussa	Opintoraha, asumistuki ja tekee osapäivätöitä noin 500 eurolla per kk.		Matkustaminen	Prekariaatti, tilapäisesti	Jaakon edellisestä avoliitosta, asuu opiskelija-asuntolassa, käy terapiassa

Taulukko 11. Esimerkkiperheet ovat eri-ikäisiä ja heillä on erilainen tausta. Malli on rakennettu siten, että esimerkkiperheissä mukana olevat edustavat erilaisia kolmella pääomamuodolla kuvattua (kulttuurinen, sosiaalinen, taloudellinen) ihmistyyppiä.

Perheet tarinana

A. Outi

Olen Outi, juuri täyttänyt 60 vuotta. Elelen yksikseni, lapset ovat jo maailmalla ja avioerostakin pian kymmenen vuotta. Asun rintamamiestalossa maaseudulla koiran ja kahden kissan kanssa. Minulla on HUK-tutkinto ja olin aikoinani töissä museossa. Nyt olen ollut työttömyyseläkkeellä muutaman vuoden. Eläke on pieni ja sen lisäksi pitää puuhata kaikenlaista henkensä pitimiksi. Minulla on Helsingissä kaksio, jonka vuokra auttaa tuomaan voita leivälle. Teen myös pieniä kirjoitustöitä ja myyn käsitöitäni paikallisilla markkinoilla ja muissa tapahtumissa. Eläke tekee 1 500 euroa kuukaudessa, satunnaiset hommat lisäksi noin 200 euroa/kk.

Olen sopeutunut tänne maalle hyvin ja saanut paljon ystäviä ja vielä enemmän tuttavvia. Olen aika sosiaalinen ihminen ja olen mukana useammankin yhdistyksen toiminnassa. Paikkakunnalla on hyvin aktiivinen kulttuurielämä ja on hienoa kehittää yhdessä toisten kanssa kylän virkeyttä lisääviä tapahtumia.

Itse asiassa olen hyvin tyytyväinen elämääni. Rahaa ei tunnu koskaan olevan, mutta olen oppinut elämään vähällä. Syksyllä marjastan ja sienestän ahkerasti, naapuri tuo usein kalaa ja paikalliselta lampurilta ostan edullisesti lampaanpaistia juhlapöydiksi. Tontilla on paljon puita ja talkoilla teemme niistä komeita pinoja, joilla mökki lämpiää talvella. Ikävä kyllä olkapää vihoittelee pahasti ja olen leikkausjonossa. Niitä kustannuksia on vaikea kattaa talkootyöllä, enkä suoraan sanoen tiedä, miten leikkaus maksetaan.

B Kansainvälinen pariskunta

Olen Kristiina, 50-vuotias FM. Olen työskennellyt jo parikymmentä vuotta useissa kansainvälisissä yrityksissä Suomessa ja ulkomailla. Olen asunut Yhdysvalloissa, Itävallassa ja Espanjassa. Nyt asun Suomessa, omakotitalossa lähellä Helsinkiä, mutta matkustan edelleen paljon. Minulla ei ole lapsia, joten olen ollut vapaa menemään ja tulemaan mieleni mukaan.

Mieheni John on parasta, mitä matkoiltani olen löytänyt. Tapasimme kymmenisen vuotta sitten Espanjassa ja se oli menoa se. John on eläkkeellä oleva englantilaismuusikko ja entinen palomies, joka muutti kanssani pysyvästi Suomeen. Hän on 65-vuotias ja sairastellut viime aikoina paljon. Hänellä on ollut kaksi aivoinfarktia, mutta selviytyy kuitenkin melko hyvin arkisista askareista. John saa eläkkeensä Englannista ja maksaa veronsa sinne, mutta käyttää Suomen sosiaalipalveluita. Olemme ns. hyvin toimeentuleva perhe, yhteensä tulomme ovat noin 5 000 euroa kuukaudessa.

C. Iäkäs pariskunta

Mie olen Mikko, 85 vuotta. Olen ollut yrittäjä koko ikäni. On perustettu, myyty ja ostettu firmoja. Aina on ollut jotain bisnestä meneillään, vielä nytkin, ihan mielen virkistykseksi. Terveys vaan reistailee sen verran, että mitään suurempia ei enää jaksa. Lonkat mokomat alkoivat oireilla ja niitä on sitten jouduttu leikkaamaan neljään eri otteeseen. Mikään ei oikein tunnu auttavan, kivun kanssa tässä saa elää päivästä toiseen. Onneksi taloudelliset asiat ovat kunnossa, ei tarvitse niitä murehtia. Yrittäjänä maksoin itselleni vanhuudenvaraa, nyt saan 2 000 euroa kuukaudessa. Vaimon 1 800 euron eläke tulee kyllä tarpeeseen. Asumme vaimon kanssa velattomassa, isohkossa asunnossa. On järvinäköala ja kaikki. Mikäs tässä on ollessa, kun saadaan vielä olla yhdessä.

Vaimo Elli, 85 vuotta, oli ennen reipas ihminen, opettaja ammatiltaan. Naimisissa ollaan oltu pian kuusikymmentä vuotta. Se on pitkä aika. Sen vuoksi emme vieläkään osaa olla erossa, vaikka vaimon kotona asuminen alkaa olla hankalaa. Hänellä on Alzheimerin tauti, joka on muuttanut topakan ihmisen hauraaksi ja hennoksi, melkein läpinäkyväksi. Minut hän tunnistaa ja pärjää tutuissa oloissa, kunhan katsoo hänen peräänsä. Vieraassa paikassa hän olisi aivan onneton. Sen vuoksi yritän tässä jaksaa omaishoitajana niin kauan kuin suinkin kykenen.

D. Lapsirikas uusioperhe

Olen Mia, 40-vuotias kieltenopettaja. Viitisen vuotta sitten tapasin Jaakon, joka tuli oppimaan espanjaa kielikouluun, jossa opetin. Jaakon mukana seurasikin melkoinen uusperhe. Meillä on yksi yhteinen iltatähti, vasta 4-vuotias Mari. Jaakko oli hiljattain eronnut ja hänellä on edellisestä avioliitostaan kaksi lasta. Vanhin tytär Jaana kärsi vanhempiensa riitaisesta erosta eniten ja tarvitsee vieläkin terapiaa. Jaana opiskelee kauppakorkeassa. Jukka on 17-vuotias lukiolainen. Kotona asuvat Mari ja Jukka. Harrastan englanninkielistä teatteria, nykyään tosin on pakko tehdä vain pienempiä rooleja, niin aikaa vievää kotielämä on.

Mieheni Jaakko on kontrolleri kansainvälisessä yrityksessä ja matkustaa paljon työnsä vuoksi. Hän on 45-vuotias DI ja osaa peräti neljää kieltä.

Uusperhekuvio on ollut haasteellinen, mutta jotenkin alkuvaikeuksista on selvitty. Lisäongelmia tuo se, että Jukalla on harvinainen verisairaus. Koska Jaakko on paljon matkoilla, minulle on langennut lasten asioiden hoitaminen.

Perheemme tulot ovat noin 8 500 euroa kuukaudessa. Jaana saa opintorahaa ja asumistukea opiskelija-asuntoonsa. Lisäksi Jaana tekee opettajan sijaisuuksia ja saa niistä noin 500 euroa kuukaudessa. Tarvittaessa annamme hänelle kotoa rahaa yllättäviin menoihin.

LIITE 3: Tutkimusasetelma ja käytetyt menetelmät

1. Ajovoimat 2030

Perinteisen tulevaisuudentutkimuksen tapaan skenaariotyöskentelyn⁵⁹ pohjaksi valittiin joukko ajovoimia, jotka todennäköisesti tai mahdollisesti vaikuttavat tulevaisuuden muotoutumiseen. Ajovoimien valinta perustui kirjallisuusanalyysiin, joista keskeisimmät olivat OECD:n (OECD 2013), Millenium projektin trendi- ja skenaarioreportit⁶⁰, Euroopan Unionin⁶¹ sekä kotimaisista Tekesin⁶² ja Valtioneuvoston tulevaisuusselonteot⁶³ sekä Elinkeinoelämän Valtuuskunnan skenaariot⁶⁴. Lähteiden pohjalta valittiin viiteen kategoriaan (ns. PESTE menetelmä) poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset, teknologiset ja ympäristötrendit - yhteensä 26 muutostrendiä.

⁵⁹Käytämme tässä raportissa skenaario- ja tulevaisuuskuvaavaa synonyyminä.

⁶⁰<http://www.millennium-project.org/millennium/scenarios.html> ja
<http://www.millennium-project.org/millennium/challenges.html>

⁶¹ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3210249ENC.pdf

⁶²

<https://tekes.trendwiki.fi/publications/1000229?key=0e12782e264082a79ab7c07009958e35>

⁶³www.tulevaisuus2030.fi

⁶⁴ <http://www.eva.fi/blog/2009/03/26/evan-globaalit-skenaariot/>

Muutoksen ajovoimia 2030	
<p>Politiikka</p> <ul style="list-style-type: none"> • Protektionismi • Populistinen politikointi • Kiina, Intia, Brasilia ja Venäjä määräävät rytmin • Demokraattisen järjestelmän ongelmat • Euroopan unionin epävarma kehitys Talous • Länsimaisten talouksien stagnaatio • Aasiassa kaikki kasvu • Globaali finanssijärjestelmä epävakaa • Arvoketjut osittuvat, helppo siirtää tuotantoa paikasta toiseen 	<p>Teknologia</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tehon nopea kasvu, esim. itseohjautuvat autot • Thorium reaktori (kylmafuusio) energian rajaton saatavuus, kuljetuskustannukset suuremmat kuin valmistuskustannus • Ruoantuotanto teknologian keinoin rajatonta >> kulutuksen muutos • Shokkien määrä lisääntyy (dollarin romahdus?) • Elinajan nopea pidentyminen (uudet bioteknologiat, epigenetiikka, proteiinitutkimus) • Singulariteetti • Ajatusten hallinta • Online koulutus korkeakouluissa, kansallinen koulutusmonopoli murtuu • Osallistuminen globaaleihin verkkoihin
<p>Sosiaalinen järjestelmä</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yksilön ja kuluttajan voimaantuminen, SOME • Arvojen pirstoutuminen, kansojen, ryhmien erilaisuus • Demograafiset ongelmat, ikääntyneiden suuri osuus • Massamuutto ilmastomuutoksen kurittamilta alueilta 	<p>Ympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ilmastonmuutos ja sen systeemiset vaikutukset • Biodiversiteetti vaarassa • Seisminen aktiivisuus lisääntyy • Aurinkomyrskyt

Kuva 11: Osa ajovoimista muotoiltiin uudelleen prosessin aikana.

2. Skenaarioiden työstämisprosessi

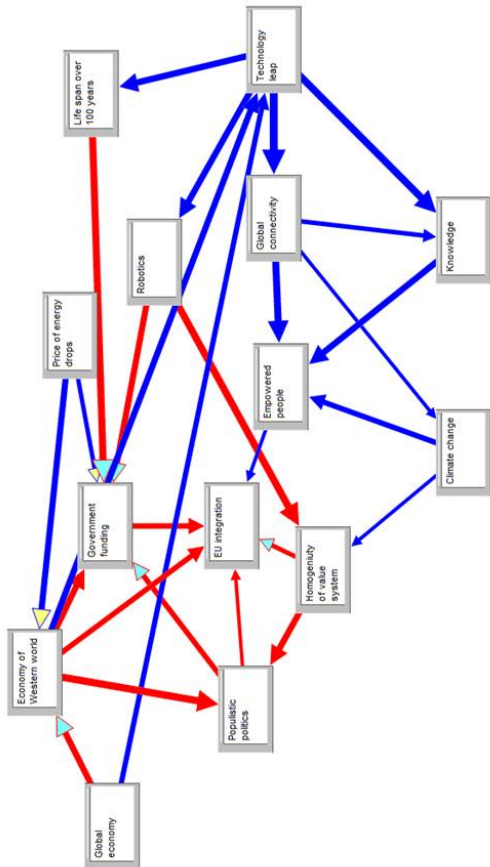
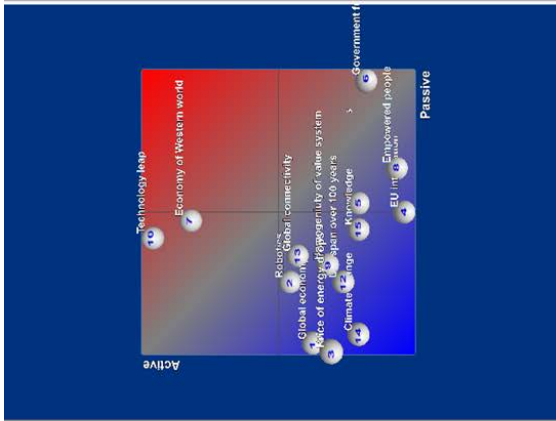
Skenaariot ovat erittäin herkkiä lähtöoletuksilleen (OECD 2012 p. 20). On lisäksi huomattava, että skenaariot perustuvat aina vain trendien osajoukon analyysiin, muut mahdolliset tekijät (kuten esimerkiksi Euroopan Unionin tulevaisuus, energian hinta, sota, nykyarvojen dramaattinen muutos) eivät ole mukana skenaariotarkastelussa. Ongelma on yleinen tulevaisuudentutkimuksessa. Toinen skenaariotyöskentelyn ongelmista liittyy toimintaympäristön kasvavaan kompleksisyyteen. Vaikka tuntuimme trendit, ja lisäksi tietäisimme (mikä on erittäin epätodennäköistä) miten ne vaikuttavat, emme kuitenkaan voi ennakoita lopputulemaa. Jokaisella valinnalla on joukko erilaisia vaikutuksia ja yhteiskunnan keskinäiset riippuvuussuhteet aiheuttavat sen, että mahdollisia lopputulemia on tuhansia ja ainoaa oikeaa on mahdoton ennakoita.

Tässä tutkimuksessa pyrimme auttamaan lukijaa esittämällä oletukset, tulevaisuusvalinnat ja niiden vaikutukset skenaarioiden lopputulemiin taulukkoina.

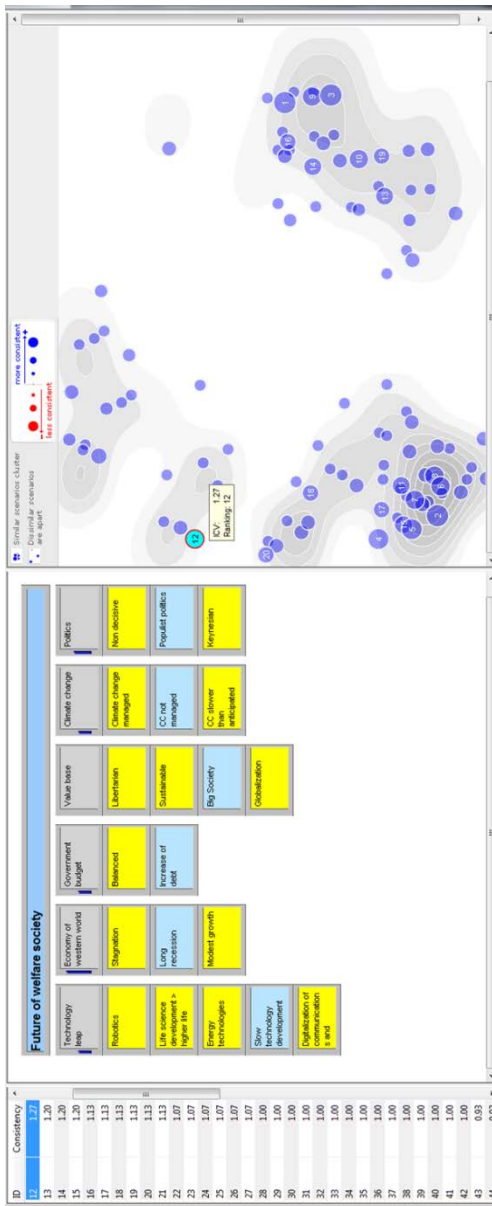
Kun skenaariotyöskentely on edellä esitetyn mukaan kovin puutteellista, miksi vaivautua tuhlaamaan aikaa ja paperia näin vialliseen harjoitukseen? Skenaariot eivät pyri ennustamaan tulevaisuutta, vaan luomaan ajatusmalleja siitä, millaisiin tulemiin erilaiset valinnat voivat johtaa. Nykykeskustelu (vuosi 2013) arvioi hyvinvointiyhteiskunnan palvelujen tulevaisuutta ainoastaan tehokkuus- ja kuntaraja-asian kannalta. Keskustelussa kiistellään siitä, voidaanko sote- ja kuntauudistuksella saada aikaan kustannussäästöjä. Tällä raportilla halutaan avata muitakin mahdollisia ratkaisukeinoja.

Skenaarioiden muodostamiseen käytettiin Eidos-skenaariomenetelmää⁶⁵, jossa tuotetaan systeemikuvauksen pohjalta lukuisia skenaariovaihtoehtoja. Menetelmä auttaa löytämään ne skenaariot, joissa ajovoimien toteutumukset voivat toteutua samanaikaisesti.

⁶⁵Eidos on suunnittelutyökalu, jonka kehittäjä on eurooppalainen Parmenides säätiö
<http://www.parmenides-foundation.org/application/parmenides-eidos/>

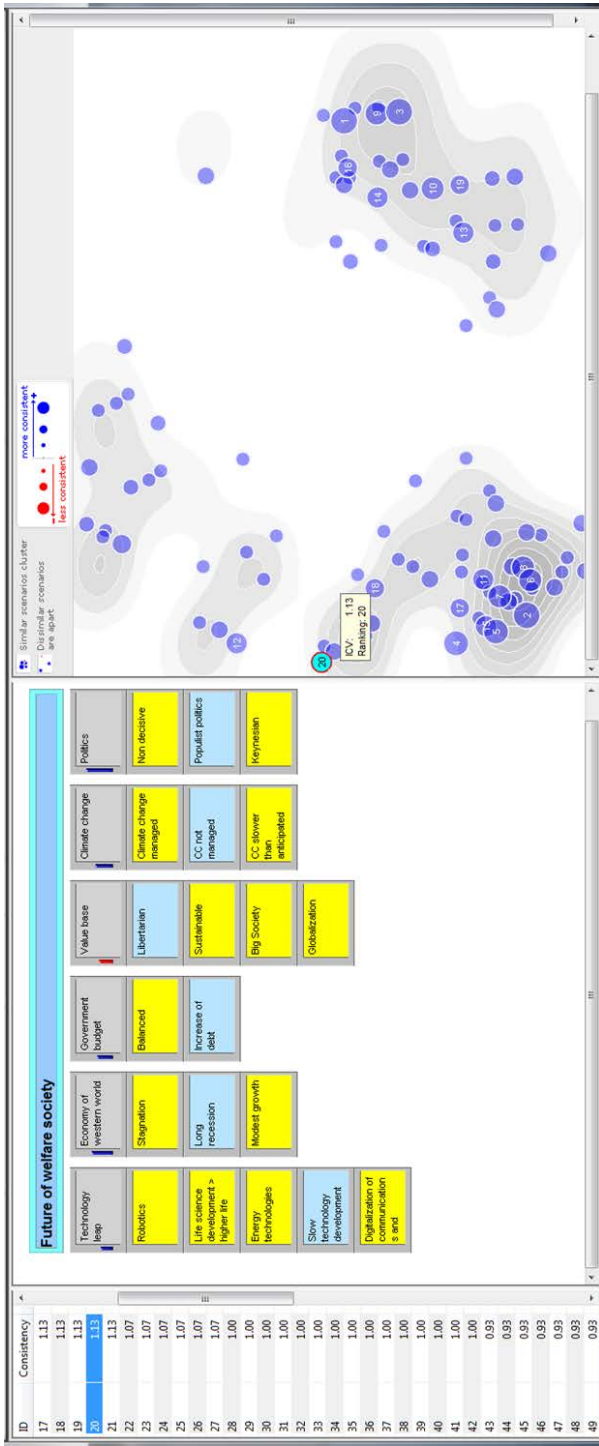


Kuva 12: Prosessin ensimmäisessä vaiheessa kuvattiin keskeiset ajovoimat ja niiden väliset suhteet. Näin löydettiin tärkeimmät toimintaympäristöä muokkaavat ajovoimat (kuva oikealla); länsimaisten talouksien kehitys, teknologian kehitys ja valtion rahoituskyky. Nämä tekijät olivat mukana kaikissa laadituissa tulevaisuuskuviissa.

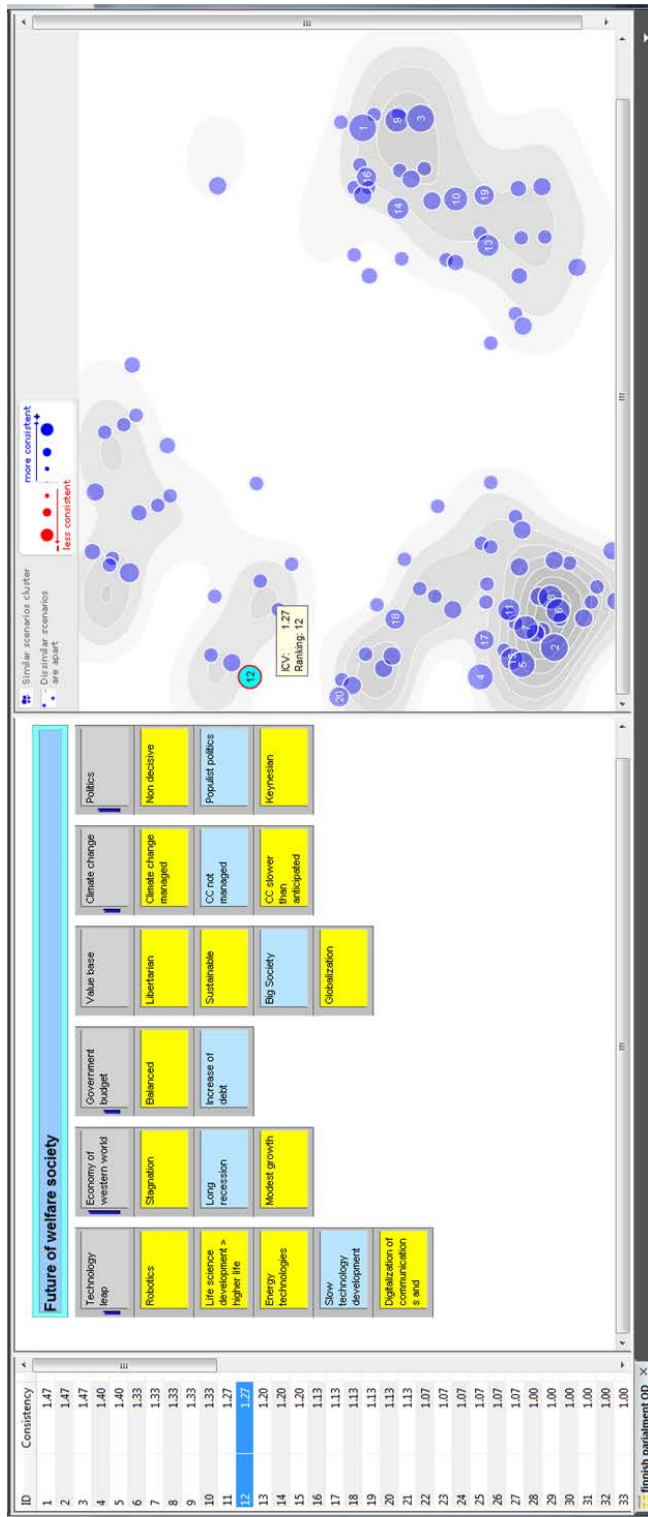


Kuva 13: Prosessin seuraavassa vaiheessa tuotiin kolmen tärkeimmän ajovoiman lisäksi mukaan arvovalinnat, ympäristön kehityksen vaatimukset ja poliittisen järjestelmän toimivuus. Ohjelmisto tuottaa automaattisesti kaikki mahdolliset ajovoimien ja niiden tilojen yhdistelmät, luokittelee ne skenaarioryhmiksi ja arvioi niiden sisäisen johdonmukaisuuden.⁶⁶ Tuloksena löysimme neljä erityyppistä skenaarioryhmää.

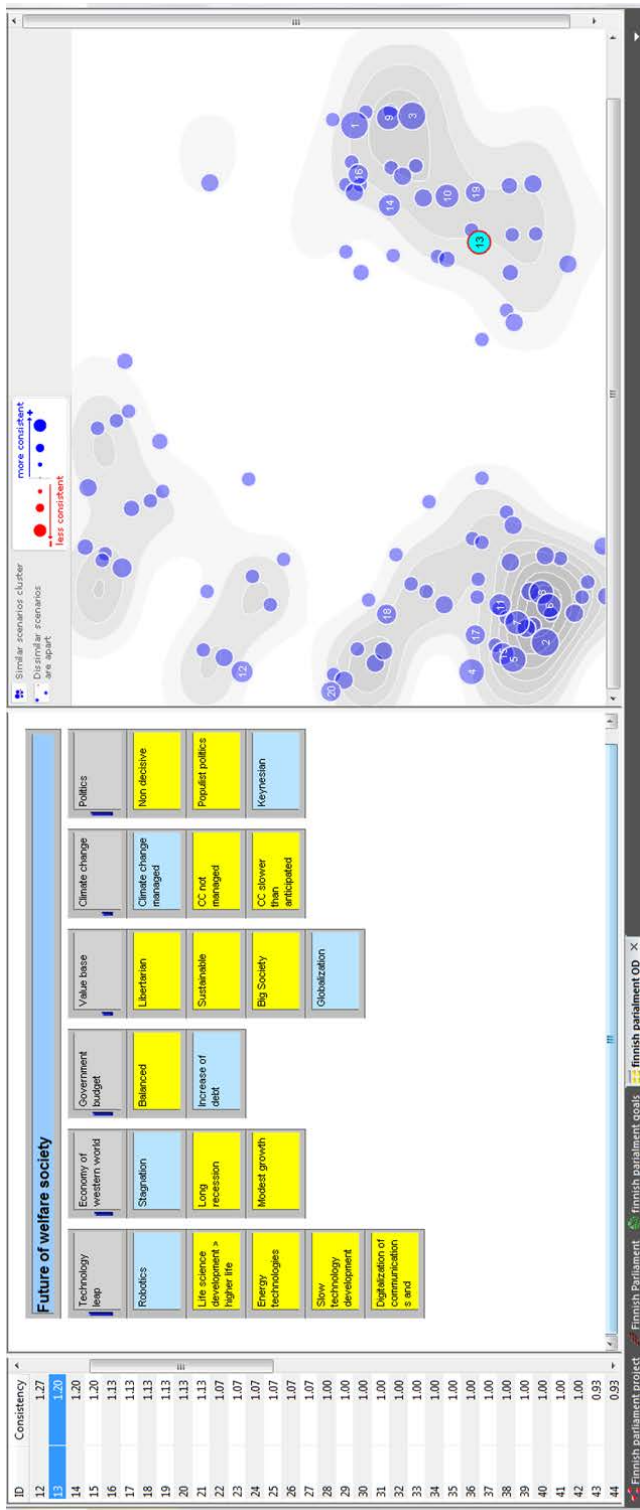
⁶⁶Lisätietoja menetelmästä <http://www.parmenides-foundation.org/application/parmenides-eidos/>



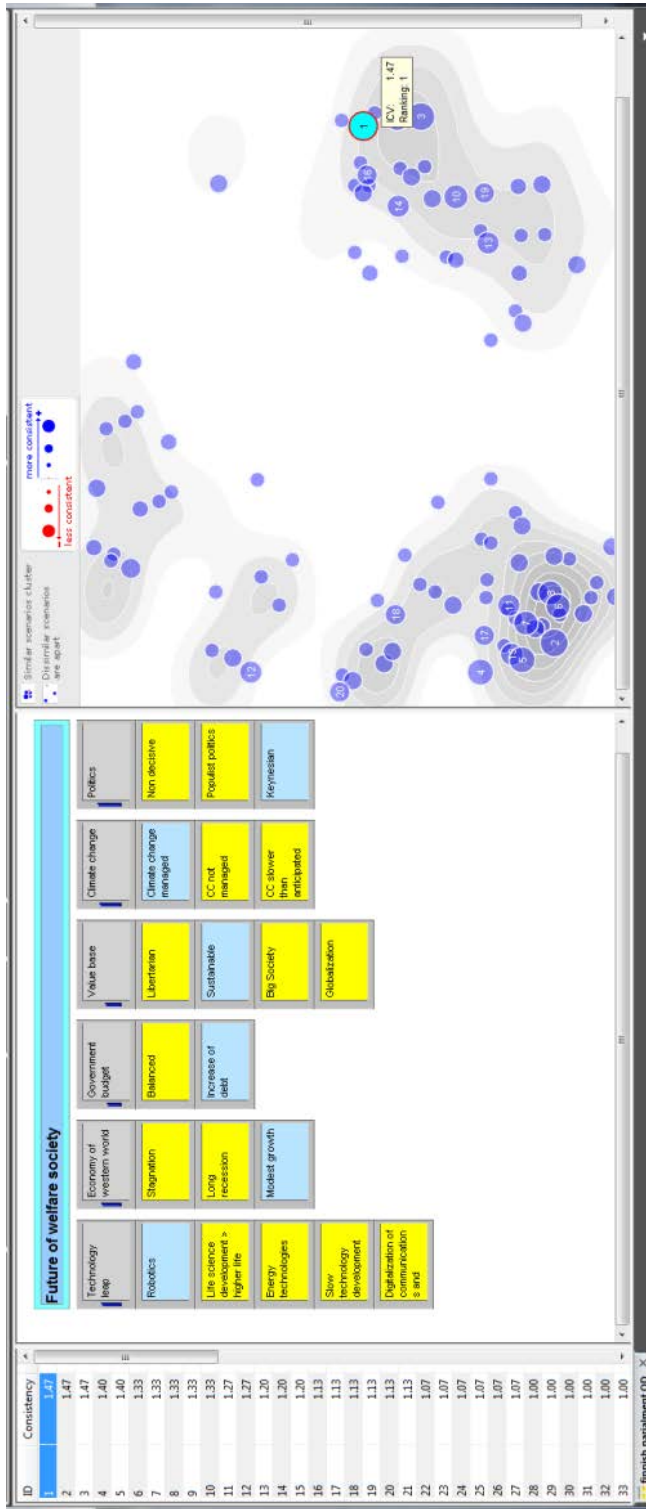
Kuva 14: Markkinoiden maailma – skenaarioklusteri



Kuva 15: Suuri Suomalainen yhteiskunta – skenaarioklusteri



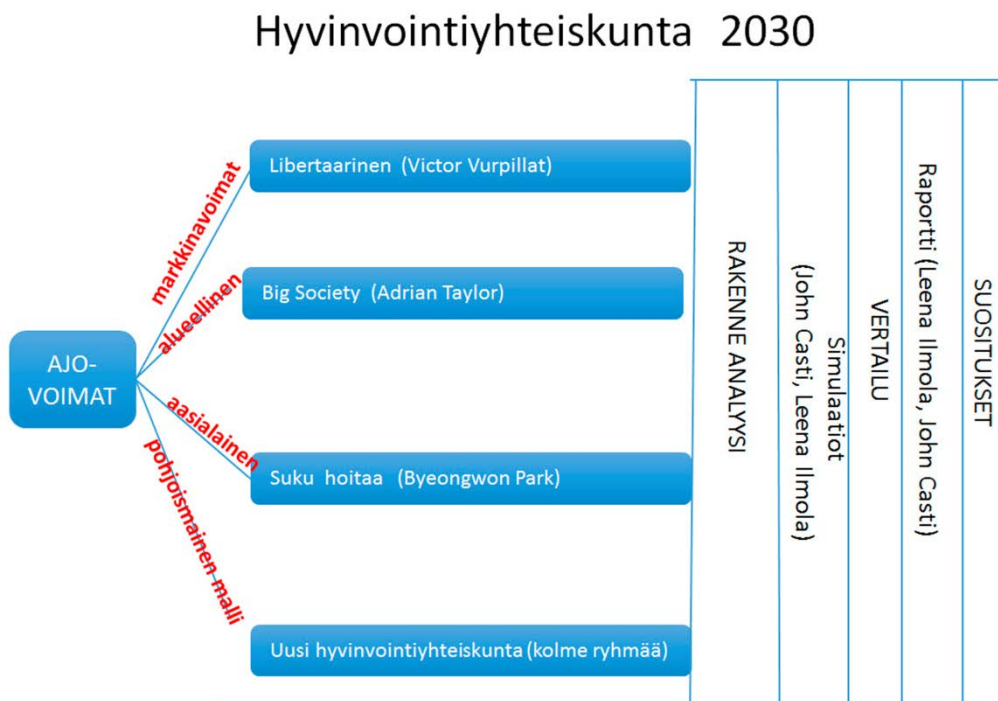
Kuva 16: Globaalit kiinnitykset – skenaarioklusteri



Kuva 17: Säällinen elämä - skenaarioklusteri

Työryhmätyöskentely

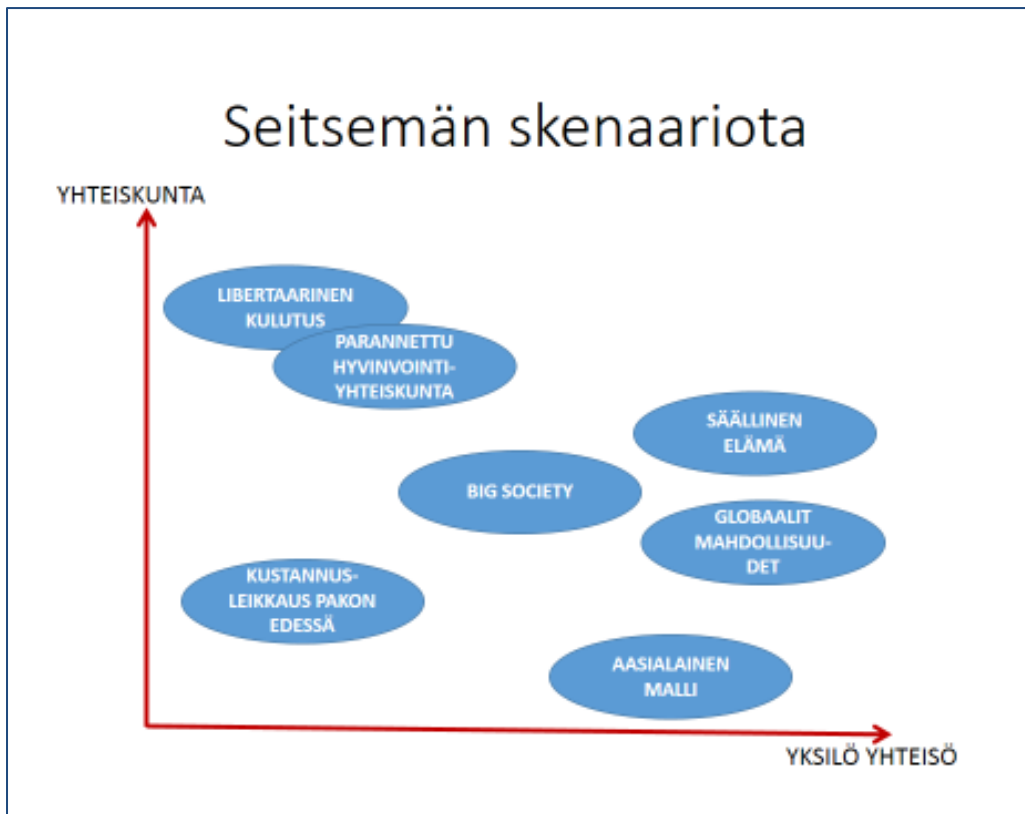
Tulevaisuuskuvien työstäminen tapahtui viidessä työryhmässä. Tutkimuksen toimeksiannossa mainittu ”puhtaalta pöydältä” -periaate antoi meille mahdollisuuden irrota suomalaisen hyvinvointivaltion rakenteesta. Uuden näkökulman takaamiseksi kokosimme kansainvälisen työryhmän ja annoimme jokaiselle alaryhmälle mahdollisuuden luoda tulevaisuuskuvan (yhteen skenaarioryhmään perustuvan) omista lähtökohdistaan. **Amerikkalaiset** tutkijat valitsivat sekä ongelman että ratkaisun libertaarisen ajattelun pohjalta, **aasialaiset** loivat sukuun perustuvan ratkaisumallin ja **englantilaisilta** toivoimme nykyisen brittiläisen ajattelutavan mukaista ”Big Society” ratkaisua. **Suomalaisten asiantuntijoiden ja kansalaisten ryhmät** loivat kumpikin oman suomalaiseen todellisuuteen perustuvan tulevaisuuskuvansa. (Työryhmien kokoonpano liitteessä 1).



Kuva 18. Työskentelyprosessi.

Arvovalinnan lisäksi tulevaisuuskuvan sisältöön vaikuttavat ne ajovoimat, joiden uskotaan vaikuttavan eniten tulevaisuuden muotoutumiseen. Työryhmät valitsivat vapaasti ennalta valikoidusta joukosta kolme ajovoimaa, joiden vaikutuksia tulevaisuuskuvassa arvioitiin.

Työryhmät tuottivat useita erilaisia skenaarioita, joista tulevaisuusvaliokunnan kanssa jatkotyöstämisen kohteeksi valittiin neljä. Kaksi skenaariota jotka olivat luonteeltaan dystopioita (Kustannusleikkaus pakon edessä ja Aasialainen malli) jätettiin jatkokehityksen ulkopuolelle, koska niiden ei katsottu nostavan esiin uusia parempia ratkaisumalleja. Parannettu hyvinvointiyhteiskunta taas oli luonteeltaan niin lähellä nykyistä, ettei sen jatkokehittelyä pidetty tarpeellisena.



Kuva 19: Alustavat skenaariot ryhmiteltynä kuvauksen tärkeimmän toimijan mukaan

3. Tulevaisuuskuvien perspektiivit

3.1. Tulevaisuuskuvatarinat

Tulevaisuuskuvat (kuvattu taulukkona ja ennen kutakin tarinaa) sisältävät seuraavat elementit: keskeiset käytetyt ajovoimat, reaktiomallin, kuvauksen sisällön ytimeistä, kuvauksen ongelmasta, jota ratkaistaan, kuvauksen skenaarion keskeisistä toimijoista ja niiden välisistä suhteista, yhteiskunnan rakenteesta, edellytystekijöistä sekä vertailun nykytilanteeseen.

Taulukkomuotoinen esitystapa vaatii kuitenkin lukijalta paljon mielikuvitusta ja asiaan perehtymistä. Taulukoiden pohjalta onkin laadittu tulevaisuustarina, jossa kerrotaan yksi esimerkki siitä, millaisena maailmana ao. taulukossa kuvattu skenario voi käytännössä toteutua.

3.2. Vaikutukset valtion budjettiin

Tämän toimeksiannon puitteissa ei ole ollut mahdollista analysoida kunkin tulevaisuuskuvan toteutettavuutta ja sen yksityiskohtaisia vaikutuksia. Kunkin skenaarion osalta on kuitenkin hyvin karkealla tasolla pyritty kuvaamaan se, miten ao. periaatteet vaikuttaisivat valtion budjettiin. Vertailuvuotena on käytetty vuotta 2013⁶⁷. Kuntatalous on siis valitettavasti jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

3.2. Vaikutukset esimerkkiperheisiin

Eduskunnan tietopalvelu teki periaatetasolla laskelmat siitä, miten erilaiset veromuutokset ja palvelujen karsiminen vaikuttaa esimerkkiperheisiin (kuvattu liitteessä 4).

⁶⁷

http://budjetti.vm.fi/indox/tae/frame_year.jsp;jsessionid=A70380465E1B85196547F903A75DB245?year=2013&lang=fi

LIITE 4: Muistio

Mika Rajala, Eduskunnan tietopalvelu

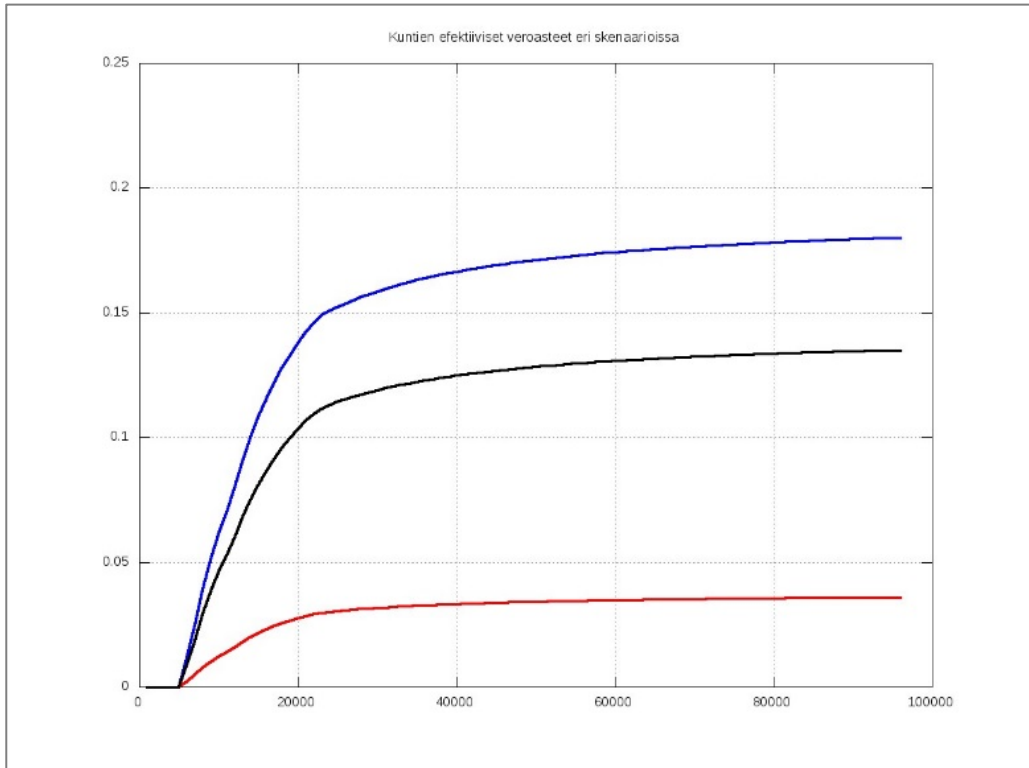
Tulevaisuuden sosiaaliturva – Big Bang -skenaario ajaa kunnat konkurssiin ja nostaa keskimääräistä eläkkeellesiirtymisikää

Muistiossa esitetään yhteenveto kommentteineen tuloksista, jotka on saatu, kun on tarkasteltu, miten leikkaukset tuloverotuksen ja eläkkeiden tasoon vaikuttavat palkansaajan ja eläkkeensaajan nettotuloihin sekä julkiseen talouteen, kun julkistaloutta tarkastellaan yhdessä eläkejärjestelmän kanssa. Tulokset pohjautuvat tilastojen ja mikrosimuloinnin perusteella tehtyyn karkeaan staattiseen laskelmaan, joten ne ovat lähinnä suuntaa antavia. Nykytasoa on verrattu kahteen eri skenaarioon ja näiden kombinaatioihin:

- maltillinen skenaario, jossa tuloveroprosentteja ja eläkkeitä tiputetaan 25 %.
- big bang -skenaario, jossa tuloverotus tiputetaan viidennekseen nykyisestä ja eläkkeet puolitetaan.

Yksittäisen kansalaisen tasolla muutokset saadaan laskettua melko tarkasti, mutta sen sijaan tulokset, joilla kuvataan vaikutuksia julkistalouteen, ovat pääasiassa suuntaa antavia.

Tuloveron kevennykset koettelevat ennen kaikkea kuntien taloutta. Kuntien tulovero (ks. graafi ”Kuntien efektiiviset tuloverokannat”) on noin 2 000 euron kuukausituloista lähtien lähes tasavero. Veroprosentin lasku vaikuttaa näin lähes 1:1-suhteella kuntien verotuloihin.



Kuva 20. Big Bang -skenaariossa, jossa tuloveroprosentteja leikataan 80 %, vähenevät kuntien tuloverotulot 16 mrd. eurosta reiluun 3 mrd. euroon. Big Bang -skenaario on kuntakonkurssiskenaario, ellei verotuottomenetyksiä kompensoidaisi kunnille tavalla tai toisella. Maltillinenkin skenaario heikentäisi kuntien rahoitusasemaa merkittävästi, kun verotuotot tippuisivat noin 4 mrd. verran. Kuntien menot vuonna ovat tänä vuonna arviolta 45 mrd. euroa, budjetoidut tulot tälle vuodelle pl. lainat ovat 42 mrd. euroa.

Valtion budjetissa palkka- ja eläketuloverojen merkitys sen sijaan on huomattavasti pienempi, noin 10 % budjetoiduista tuloista (pl. lainanotto). Toiseksi valtionveron progressiivisen luonteen vuoksi verokantojen tiputtaminen ei niin ankarasti vaikuta verotuottoihin kuin kuntien kohdalla tapahtuu. Maltillisen skenaarion vaikutus budjettitalouteen staattisesti arvioituna on enimmilläänkin miljardin euron luokkaa. Toki tämäkin on merkittävä muutos, mutta toisaalta viime vuosina on tehty budjettiratkaisuja, joiden verotuloja vähentävä vaikutus on ollut tätä luokkaa (mm. yritysten Kela-maksun poisto tai yhteisöveron tiputtaminen 20 %:iin). Big Bang -skenaariokin vaikutuksen (verotuottojen vähennys 3-4 mrd. euroa) valtio pystyisi hätätapauksessa, ainakin lyhyellä aikavälillä, kattamaan velanottoa kasvattamalla. Valtion budjetoitu verokertymä tälle vuodelle on 47 mrd. euroa, josta reilu viisi miljardia euroa on tuloveroa.

Muutokset eläkkeisiin vaikuttavat luonnollisesti eläkeläisten käytettävissä oleviin tuloihin mutta myös julkiseen talouteen, yhtäältä verotuloja pienentäen ja toisaalta eläkemenoja leikaten. Vuotuiset eläkemenot ovat noin 25 mrd. euroa vuodessa. Eläkkeiden tason leikkaaminen säästäisi työeläkemenoja mutta kun ja jos takuueläke jätettäisiin voimaan, kansaneläkemenot lähtisivät nopeasti kasvuun. Eläkkeiden puolittaminen ei siis leikkaisi eläkemenoja 50 %:lla, vaan eläkemenosäästö määräytyisi sen mukaan millaisena kansaneläkejärjestelmä pidettäisiin työeläkkeisiin tehdyn 50 % leikkauksen jälkeen. Seuraavassa kappaleessa on kursorisesti käyty läpi, miten eläkemenosäästö määräytyy.

Työeläkkeen euromäärä/kk noin 1,3 miljoonalla eläkkeensaajalla on keskimäärin noin 1245 ja kansaneläkkeen määrä vastaavasti 145 euroa/kk. Työeläkkeiden puolittaminen vähentäisi työeläkemenoja karkeasti arvioiden siis 8 mrd. euroa. Samalla kuitenkin keskimäärin maksettu kansaneläke kasvaisi mitä ilmeisimmin useilla sadoilla euroilla nykyisestä 145 eurosta, *ellei* nykyistä kansaneläkejärjestelmää muutettaisi. Jos keskimäärin maksetun kansaneläkkeen määrä kasvaisi esimerkiksi 300 eurolla, kansaneläkemenot kasvaisivat vuositasolla nykyisestä 2,4 mrd eurosta yli seitsemään miljardiin euroon, ja näin nettosäästö eläkemenossa olisi noin kolme miljardia euroa.

Eläkkeiden leikkaamisen {-25 %, -50 %} vaikutukset tuloverotuottoihin jäisivät 1-2 miljardiin euroon, joka kohdistuisi lähes kokonaan kuntien tuloverokertymään.

Eläkejärjestelmän tuomat muutokset on haarukoitu hyödyntäen tilastojen ilmoittamia keskimääriä, joten tulokset eivät ole tarkkoja. Useiden kymmenien prosenttien leikkaus eläkkeiden tasoon tuo miljardien säästöt eläkemenossa, mutta tarkkaa suuruutta ei voida laskea, koska ei tiedetä sitä, kuinka paljon työeläkkeiden leikkaukset rasittaisivat kansaneläkejärjestelmää, jonka osuus nykyisellään eläkemenosta on 10 %.

Edellä mainittuja staattisia tuloksia tulkitessa on syytä pitää mielessä myös se, että näin mittavat muutokset vero- ja sosiaaliturvajärjestelmään vaikuttaisivat merkittävästi ihmisten käyttäytymiseen. Alla muutamia käyttäytymisvaikutuksia:

1. Kun eläkkeiden taso romahtaa, keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä lähenee nousuun.
2. Työelämän houkuttavuutta lisäävät entisestään tuloveronleikkaukset.
3. Kohdan i) ja ii) seurauksena työn tarjonta lisääntyisi -> talouskasvu vauhdittuisi.
4. Eläkesäästämisen suosio kasvaisi, kun eläkkeiden tasoon puututtaisiin tällä tavoin.
5. Eläkesäästämisen kasvun takia koko kansantalouden säästämisasteessa tapahtuisi merkittäviä muutoksia.

6. Lyhyellä aikavälillä kohta v) merkitsisi talouskasvun hidastumista, kun kotimainen kysyntä hidastuisi.

Laskujen oletuksista:

Nettotulojen muutoksia simuloitaessa on oletettu, että vain tuloveroprosentit muuttuvat. Vähennyksiin, eläkkeistä ja palkoista pidettäviin pakollisiin maksuihin ei ole tehty mitään muutoksia.

Yhteenvetoa vaikutuksista julkistalouteen:

Big Bang, tuloverot -80 %, työeläkkeet -50 %:

- Kuntien verotulot vähenevät 13–14 mrd. euroa, (eläkkeiden leikkaus iskee nimenomaan kuntien verotuottoihin, koska valtaosa eläkeläisistä ei juuri maksa valtion tuloveroa).
- Valtion verotulot vähenevät 3–4 mrd. euroa.
- Eläkemenot vähenevät nettomääräisesti 3–8 mrd. euroa. riippuen siitä mitä tapahtuu kansaneläkejärjestelmälle.
- Opintotuen lakkauttaminen säästäisi 0,5 mrd. euroa.

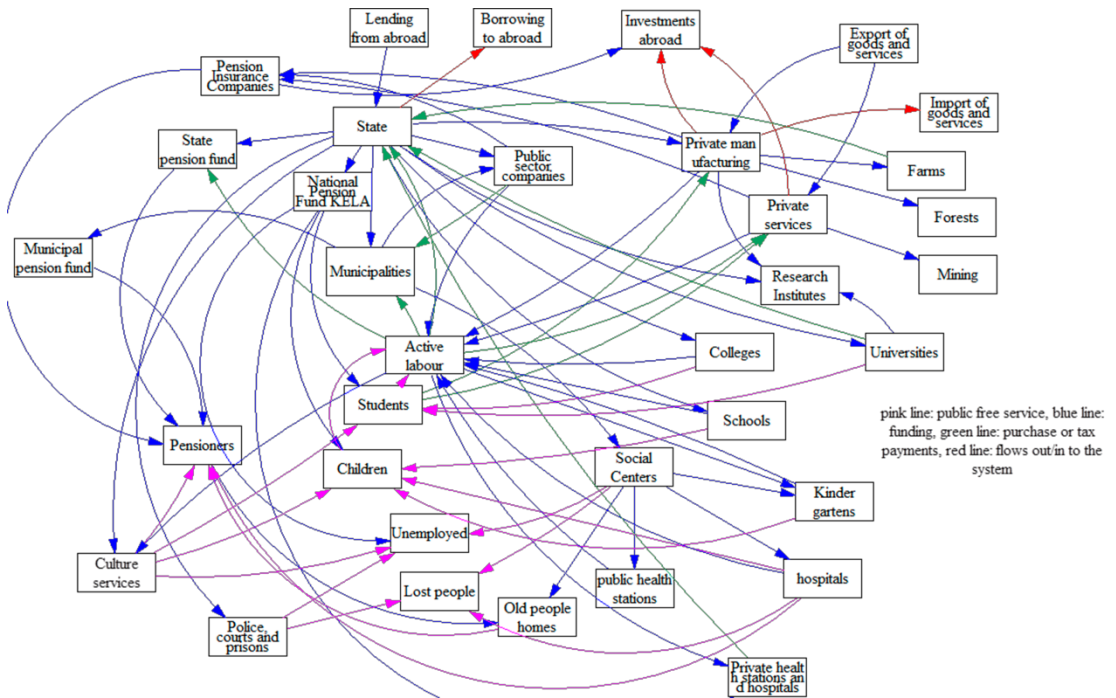
Maltillinen skenaario, verot -25 %, eläkkeet -25 %:

- Kuntien verotulot vähenevät noin 4–5 mrd. euroa.
- Valtion verotulot vähenevät 1 mrd. euroa.
- Eläkemenot vähenevät nettomääräisesti 1–2 mrd. euroa.

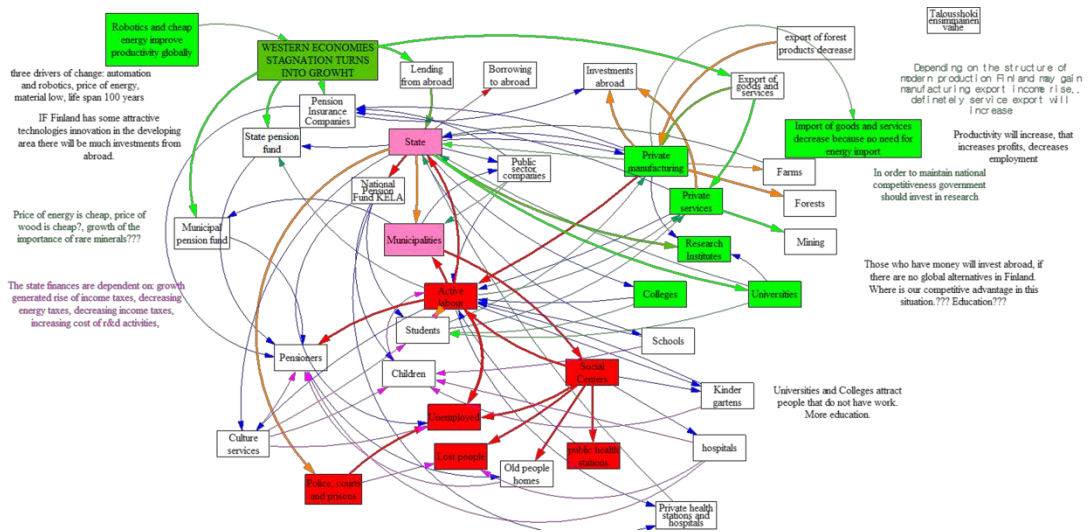
Outi, bruttotulot/kk eläke 1500, työtulo 200, euroa				
nettotulot/kk, euroa				
eläke				
		nykytaso	-25 %	-50 %
		nyktaso	1396	1169
tulovero	-25 %	1464	1203	942
	-80 %	1613	1278	943
Mikko, bruttotulot/kk, eläke 2200, euroa				
eläke				
		nykytaso	-25 %	-50 %
		nyktaso	1710	1346
tulovero	-25 %	1821	1414	1031
	-80 %	2066	1564	1072
Elli, bruttotulot/kk, eläke 1800, euroa				
eläke				
		nykytaso	-25 %	-50 %
		nyktaso	1446	1164
tulovero	-25 %	1525	1205	892
	-80 %	1701	1296	893
työtulo, brutto e/kk				
		Jaakko, 6500		Mia, 1652 (keskimää
Jaakko		nettotulo		nettotulo
		nykytaso	3915	1345
tulovero	-25 %	4422		1405
	-80 %	5538		1534

Talukko 12. Erialaisten vaihtoehtojen vaikutukset nettotuloihin.

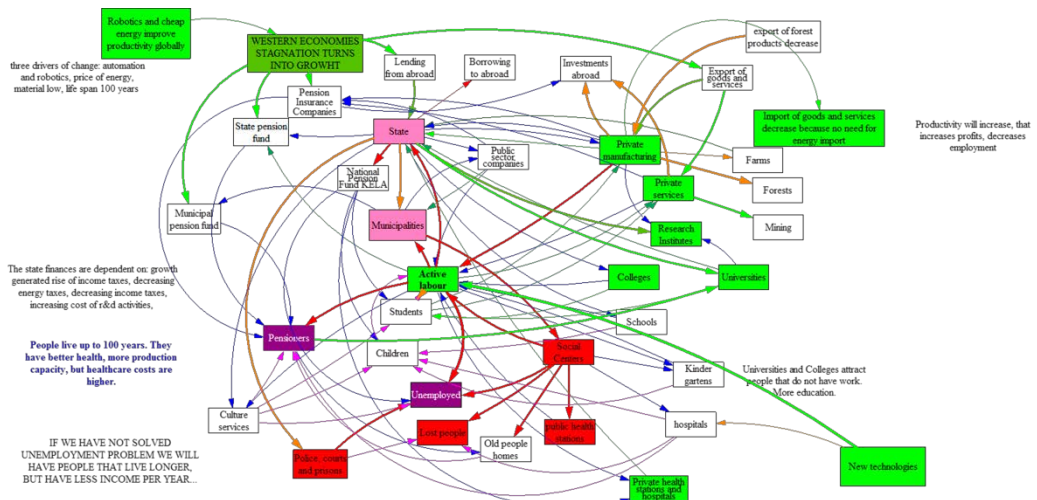
LIITE 5: Systemikartat



Yksinkertaistettu systemikartta hyvinvointivaltiosta



Talouskasvu hidastuu, tuotanto automatisoidaan, ja energiantuotanto halpenee teknologian ansiosta



Jos kehitys on maailmalla nopeampaa, johtaa se pääoman siirtymiseen kasvu-keskuksiin, julkisen sektorin budjettivajeet kasvavat ja yli 100-vuotiaiksi elävät ihmiset syrjäytyvät.



**EDUSKUNTA
RIKSDAGEN**

ISBN 978-951-53-3542-5 (NID.) • ISBN 978-951-53-3543-2 (PDF)